

ПЛАВА
ПТИЦА

ЖИЛ ВЕРН

**ЈУЖНА
ЗВЕЗДА**

ПЛАВА ПТИЦА

КЊИГА ЗА МЛАДЕ И СТАРЕ

КЊ. 74

Жил Верн

ЈУЖНА ЗВЕЗДА

роман

I

НЕВЕРОВАТНИ СУ ТИ ФРАНЦУЗИ!

- Говорите, господине, слушавам вас.

- Господине, част ми је да вас замолим за руку ваше кћери, госпођице Ваткинс.

- За Алисину руку?...

- Да, господине. Изгледа да вас моја молба изненађује. Па ипак, извините, што тешко могу да схватим да вам се она чини необична. Мени је двадесет и шест година. Зовем се Сипријен Мере. Рударски сам инжењер, а политехничку школу сам завршио са оценом два. Моја је породица часна, и поштована иако није богата. Уколико бисте желели, то ће моћи да вам потврди француски конзул на Капу, а мој пријатељ Фарамон Барте, неустрашиви ловац, кога добро познајете, као уосталом и цео свет у Грика земљи, могао би такође да потврди тачност мојих навода. Овде се налазим у научној мисији у име Академије наука и француске владе. Институт ми је прошле године доделио награду Худар за моје радове о хемијском сајетаву вулканских стена у Оверњи. Моја расправа о дијамантном базену Вала (Vaal), која је скоро довршена, свакако ће бити добро примљена у

научном свету. По повратку са своје мисије, бићу именован за помоћног професора Рударске школе у Паризу и већ сам себи обезбедио стан у Универзитетској улици, број 104, на трећем спрату. Идућег првог јануара моји приходи биће повећани на четири хиљаде осам стотина франака. Знам да то не представља златан рудник: али, заједно са мојим личним радовима, вештачењима, академским наградама и сарадњи у научним часописима, овај ће приход бити удвостручен. Морам још да напоменем, да су моји прохтеви скромни и да ми ништа више није потребно да бих био срећан. Господине, част ми је да од вас затражим руку ваше кћери, госпођице Ваткинс.

По одлучном и пуном решености тону овог малог говора могло је одмах да се види да је Сипријен Мере имао обичај да у свим стварима иде право свом циљу и да говори отворено.

Његов изглед није противречио утиску, који је производио његов начин говора. Било је то лице младића, који је обично заузет највишим научним мислима и који друштвеним ништавностима поклања само неопходно потребно време.

Његова кестењаста коса, четкасто ошишана, плава брада избријана до коже, једноставност његовог путничког одела од сивог платна, сламни шешир од десет суа, који је при уласку учтиво положио на једну од столица - иако је његов саговорник непоколебљиво остао са шеширом на глави са уобичајеним неустручавањем људи англосаксонског соја - све је на Сипријену Мере указивало на озбиљан дух, као што је и његов јасан поглед показивао искрено срце и чисту савест.

Сем тога, ваља рећи да је овај млади Француз савршено владао енглеским језиком, као да је већи део свога времена провео у најчистијим британским грофовијама Уједињеног Краљевства.

Господин Ваткинс га је слушао пушећи дугачку лулу.

Седео је у дрвеној наслоњачи, испруживши леву ногу на сламну столицу и налактивши се на ивицу простог стола, на коме су били крчаг џина и чаша до половине напуњена овим алкохолним пићем.

Био је одевен у беле панталоне, капут од грубог белог платна и жућкасту кошуљу, без прслука и машини. Испод огромног пустиног шешира, који као да је био заувек причвршћен на његовој глави, помаљало му се округло, задригло и црвено лице, које је изгледало као да је намазано црвеним пекмезом од рибизла. То мало привлачно лице, местимично посуто ретком брадом, боје пиревине, избушила су два ситна сива ока, из којих није избијало ни стрпљење ни доброта.

У одбрану господина Ваткинса треба одмах рећи да је страховито патио од костобоље, што га је приморавало да своју леву ногу држи умотану у топле завоје, а костобоља - у Јужној Африци, као и у осталим земљама - не чини блажим карактер људи, чије зглобове нагриза.

Овај приказ одиграо се у приземљу господин Ваткинсовог мајора, око 29 степена географске ширине на југу од екватора и на 22 степену географске дужине источно од париског меридијана, на западној граници слободне државе Орање, северно од британске колоније у Капланду, у срцу јужне, или англо-холандске Африке. Ова земља, чију границу према јужној ивици пустиње Калахари ствара река Орање, која на старим географским картама носи назив земље Грика, названа је од пре десетак година „Дајамондс-Филд” - Дијамантско поље.

Соба за разговор, у којој се одиграо овај дипломатски састанак, падала је у очи како неумесном раскоши неких делова намештаја, тако и сиромаштвом неких детаља у њој. Под, на пример, био је од набијене земље, али је местимично био покривен дебелим саговима и скупоценим крзнима. По зидовима, који никада нису облепљивани хартијом за тапете, висио је диван зидни сат

од цизелираног бакра, па скупоцено оружје различите израде као и живописне енглеске слике у дивним оквирима. Поред стола од белог дрвета, који би могао да служи само у каквој кујни, стајао је сомотски диван. Европске наслоњаче, правих линија, узалуд су се нудиле господину Ваткинсу, јер је он више волео своје старо седиште, које је некада истесао својом руком. Па ипак, све у свему, нагомилани скупоцени предмети, а нарочито разне коже од пантера, леопарда, жирафа и тигрова, давале су овој просторији изглед варварске раскоши.

Судећи по облику таванице кућа није имала спратове, већ се састојала само од приземља. Као и све остале у овој земљи, подигнута је била делимично од дасака, а делимично од иловаче, а покривена листовима изолученог цинка, постављених преко лаке грађе.

Видело се сем тога, да је кућа недавно завршена. Било је довољно да се човек нагне кроз прозор, па да лево и десно угледа пет-шест напуштених зграда, све исте врсте, али различитог доба старости, у стању све већег распадања. Све те куће подигао је господин Ваткинс постепено, становао у њима, па их напустио, већ према свом имовном стању, тако да су оне у неку руку обележавале поједине ступњеве његовог напретка.

Најудаљенија је била направљена од обичне земље и једва је могла да се назове колибом. Следећа је била подигнута од иловаче, трећа од земље и дасака а четврта од иловаче и цинка. Из тога се види каквим је лествицама случај подизао индустрију господина Ваткинса.

Све ове зграде, мање више дотрајале, уздизале су се на брежуљку близу места где су се спајале реке Вал и Модер, две главне притоке реке Орање у овом делу Јужне Африке. Свуда унаоколо, докле је поглед допирао, простирала се према југозападу и северу само тужна и гола равница. „Велд” - како се у овој земљи она назива - састоји се од црвенкастог, сувог, неплодног и прашњавог земљишта, тек

ту и тамо посутог ретком травом и групама трновитог жбуња. Главно обележје ове тужне покрајине је потпуни недостатак дрвећа. Самим тим, узевши у обзир да овде нема ни угља и да су саобраћајне везе са морем споре и мучне, није никакво чудо што влада несташница огрева и што је свет приморан да за своје кућне потребе гори сточно ђубре.

По овој једноличној подлози, жалосног изгледа, пружа се ток двеју река, чије је корито тако равно и плитко усечено, да је једва схватљиво како се не разлију по целој равници.

Само према истоку видик је пресечен далеким зупчастим обрисима двеју планина, Платберга и Пардеберга. Оштрим оком могу да се у њиховом подножју разаберу дим, прашина и мале беле тачке, што представљају колибе или шаторе, а око њих мноштво живих бића.

Тамо, у том Велду, су налазишта дијаманата која експлоатишу фирме Тоит'с Пан, Њу-Раш и, можда најбогатија, Вандергарт-Коцје. Ови разни рудници под ведрим небом, скоро равни са земљом, што носе заједнички назив „dry-diggings”, или суви рудници, дали су од 1870. године вредности од око четири стотине милиона у дијамантима и драгом камењу. Они се сви простиру у једном кругу, чији пречник износи највише два до три километра. Са прозора Ваткинсова мајура, који је био удаљен свега око четири енглеске миље¹, они су се јасно видели.

Реч мајур није сасвим прикладна, када се примени на ту зграду, јер се око ње није могла видети никаква обрађена земља. Господин Ваткинс је, као и остали такозвани фармери овог дела Јужне Америке, пре био газда-чобанин, власник стада говеда, коза и оваца, него руководилац пољопривредног добра.

Међутим, господин Ваткинс још није био одговорио на тако учтиво али одлучно постављен захтев Сипријена

1 Енглеска миља износи 1609 метара.

Мереа. Пошто је најмање два-три минута провео у дубоком размишљању, најзад се реши да одвоји своју лулу са крајева усана и напokon изрази следеће своје мишљење, које очигледно није било ни у каквој вези са питањем:

- Мислим да ће се време променити, драги мој господине. Никад ме костобоља није више мучила него од јутрос.

Млади инжењер набра обрве, за тренутак окрену главу и учини велики напор да не би дозволио да се примети његово разочарање.

- Можда би било добро да се одрекнете цина, господине Ваткинсе, одговори прилично хладно, показујући на земљани крчаг, који се све више празнио од навала жедног човека на његову садржину.

- Да се одрекнем цина! Јупитере! (By Jove!) Дајете ми диван савет, узвикну фармер. Да ли је икад цин нашкодио честитом човеку? Да, знам шта хоћете да кажете!..., Хоћете да ми наведете рецепт онога лекара, што га је преписао неком лордмеру, болесном од костобоље. Како се оно зваше онај лекар? Абернети, чини ми се. „Хоћете ли да будете здрави?” рече он своме болеснику. „Живите од једног шилинга дневно, а зарађујете га личним радом!” Све је то лепо и красно! Али, што се наше старе Енглеске тиче ако човек треба да живи од једног шилинга дневно, чему онда служи богатство?... То су глупости, недостојне човека пуног духа, као што сте ви, господине Мере... Зато, не говорите ми више о томе, молим вас! Што се мене тиче, видите, више бих волео да сместа одем под земљу. Добро јести, добро пити, попушити добру лулу, кадгод ми се прохте, других радости немам на свету, хоћете ли да их се одрекнем?

- Ох, није ми до тога стало, одговори Сипријен искрено. Хоћу само да вас подсетим на здравствени пропис, који сматрам да је тачан. Али, ако дозволите, оставимо тај разговор, господине Ваткинсе, и вратимо се на главни разлог моје посете.

Господин Ваткинс, мало пре тако говорљив, поново је запао у ћутљивост, избацујући немо мале облаке дуванског дима.

У том тренутку врата се отворише. Уђе млада девојка, носећи на послужавнику чашу.

Ова лепа особа, дражесна под особитом капом, које носе фармерке Велда, била је обучена у једноставну платнену хаљину, посуту ситним цвећем. Стара деветнаест до двадесет година, имала је веома белу пут, лепу плаву косу, крупне плаве очи и са својим нежним и веселим изразом била је слика здравља, љупкости и ведрога расположења.

- Добар дан, господине Мере, рече француски, али са малим енглеским нагласком.

- Добар дан, госпођице Алиса, одговори Сипријен Мере, који се при њеном уласку дигао са свог места, поклонивши јој се.

- Видела сам вас где долазите, господине Мере, продужи госпођица Ваткинс, показујући своје лепе зубе уз љубазан осмех, а како знам да не волите гадни џин мога оца, то вам доносим оранжаду, са жељом да се њоме лепо освежите.

- То је веома љубазно од вас, госпођице.

- Ах, збиља, никада не бисте погодили шта је Дада, мој ној, прогутао јутрос, продужи она неусиљено. Куглу од слонове кости, којом се служим кад крпим чарапе... Да, моју куглу од слонове кости. А она је прилично велика, ви је знате, господине Мере, добила сам је управо са билијара у Њу Рашу. Ето, прождрљива Дада прогутала ју је као какву пилулу! Одиста, та злобна животиња отераће ме у гроб, пре или после.

Казујући своју причу, из очију госпођице Ваткинс блесну ведри зрачак, који није потврђивао остварење њеног мрачног пророчанства, чак ни у даљој будућности. Али одједном, брзим поимањем, својственим женама, њу изненади ћутање њеног оца и младог инжењера, као и израз њихових лица, која су показивала да их њено

присуство збуњује.

- Рекло би се, господо, да вам сметам, рече. Уколико имате неке тајне, које не треба да чујем, ја ћу се уклонити... Уосталом, немам времена за губљење. Треба да вежбавам сонату, пре но што почнем да спремам вечеру... Збиља, господо, данас очигледно нисте много причљиви... Дакле, остављам вас да и даље снујете своје мрачне завере.

Већ је била пошла излазу, када се врати и рече љупко, иако је ствар била веома озбиљна:

- Господине Мере, када будете хтели да ме пропитате о кисеонику, стојим вам на расположењу. Већ сам три пута прочитала поглавље о хемији што сте ми дали да научим и „гасовита тела, без боје, мириса и укуса” више немају тајни за мене.

После тога се госпођица Ваткинс лепо поклони и нестале као лаки метеор.

Тренутак касније, из најудаљеније собе чуше се ванредни акорди клавира, показујући да се млада девојка сва предала својим музичким вежбама.

- Па добро, господине Ваткинсе, јави се Сипријен поново, кога би љупка појава свакако подсетила на његову молбу да је био у стању да је заборави, хоћете ли ми дати коначан одговор на молбу, коју сам имао част да вам упутим?

Господин Ваткинс извади лулу с краја усана, достојанствено пљуну на под, нагло подиже главу и, уперивши у младића испитивачки поглед, рече:

- Нисте ли јој, случајно, господине Мере, већ говорили о свему томе? упита.

- Говорио? О чему?... Коме?...

- О ономе што сте ми рекли... Мојој кћери.

- За кога ме сматрате, господине Ваткинсе? одврати млади инжењер таквом жестином да није могло бити сумње у његову искреност. Ја сам Француз, господине!... Не заборавите то!... Хоћу да вам кажем да никада себи не бих дозволио да говорим о браку са вашом госпођицом

ћерком без вашег пристанка.

Поглед господина Ваткинса постаде блажи и одједном му се језик одреша.

- Одлично!... Ваљан сте ви момак! Очекивао сам од вас такву дискрецију према Алиси, одговори скоро срдачним тоном. Па лепо, пошто могу да имам поверења у вас, даћете ми реч да јој ни у будуће нећете говорити о томе.

- А зашто то, господине?

- Јер је тај брак немогућ, па је према томе најбоље да га одмах избришете из ваших планова, одговори господин Ваткинс. Господине Мере, ви сте поштен младић, савршени џентлмен, одличан хемичар, истакнути професор и то с великом будућношћу, у то не сумњам, али нећете добити моју кћер из разлога што имам сасвим друге планове с њом.

- Али, господине Ваткинсе...

- Немојте бити упорни! Било би узалудно, одврати фармер. Не бисте ми одговарали ни да сте војвода, или пер Енглеске. Али ви чак нисте ни енглески поданик, а савршеном искреношћу сте изјавили да немате никаквог иметка. Реците ми право, јесте ли озбиљно мислили да сам Алису васпитавао, онако како сам то чинио, дајући јој најбоље наставнике из Викторије или Блумфонтејна, да бих је, када напуни двадесет година послао да живи у Паризу, у Универзитетској улици, на трећем спрату, са господином чији чак ни језик не разумем? Размислите, господине Мере, и ставите се у мој положај!... Претпоставите да сте ви фармер Џон Ваткинс, сопственик рудника Вандергарт-Копје, а да сам ја господин Сипријен Мере, млади француски научник у мисији у Капланду. Замислите себе овде, усред ове собе за разговор, седећи у овој наслоњачи, док срчете своју чашу џина и пушите лулу са дуваном из Хамбурга: да ли бисте иједног тренутка... једног јединог... прихватили мисао да ми дате своју кћер за жену?

- Свакако, господине Ваткинсе, одговори Сипријен без устезања, када бих веровао да у вама налазим особине које ће обезбедити њену срећу.

- Учинили бисте грешку, драги мој господине, велику грешку, одговори господин Ваткинс. Поступили бисте као човек који није достојан да поседује рудник Вандергарт-Копје, односно уопште не бисте ни имали тај рудник. Мислите ли ви да ми је он тек онако пао у руке? Мислите ли ви да ми нису били потребни и интелигенција и марљивост да га откријем, а нарочито да себи обезбедим његов посед?... Ето видите, господине Мере, ту интелигенцију, о којој сам дао доказа, примењујем и у овој значајној и одлучној прилици, као и код свих својих поступака у животу, а особито у свему што може да се односи на моју кћер. Зато вам понављам: избришите то из ваших планова! Алиса није за вас.

С овим победоносним закључком, господин Ваткинс узне своју чашу и испразни је до дна.

Млади инжењер, збуњен, није знао шта да одговори. Видећи то, онај други узне још више маха.

- Збиља сте чудни, ви Французи! продужи он. Ни о чему немате појма, часна реч! Долазите, као да сте пали с Месеца, у најзабитији кутак Грика земље, код честитог човека, који до пре три месеца никада није чуо за вас, и који вас ни десет пута није видео за ових деведесет дана. Дођете к њему и кажете му: Џоне Стелптоне Ваткинсе, имате дивну кћер, савршено васпитану, опште признату као бисер овога краја и, што није на одмет, једина је наследница поседа најбогатијег Копјеа дијаманата Старог и Новог света. Ја сам господин Сипријен Мере из Париза, инжењер, имам четири хиљаде осам стотина франака плате! Даћете ми, молим вас, ту младу девојку за жену да бих је повео у своју земљу и да ви више не чујете о њој, изузев с времена на време поштом или телеграмом... Сматрате ли да је то природно? Ја сматрам да је то управо

невероватно!

Сипријен је устао, веома блед. Узео је свој шешир, спремајући се да пође.

- Да!... невероватно, понови фармер. Ах, не могу да вам пошећерим пилулу. Ја сам, господине, Енглеz старога кова. Овакав, каквог ме видите, био сам сиромашнији од вас, да, много сиромашнији. Бавио сам се свим занатима. Био сам морнарски ученик на трговачком броду, ловац на биволе у Дакоти, рудар у Аризони, чобанин у Трансвалу. Упознао сам жегу, зиму, глад и умор. Током двадесет година зарађивао сам у зноју лица свог кору двопека, која ми је била вечера! Када сам се оженио покојном госпођом Ваткинс, Алисином мајком, бурском девојком, пореклом Францускињом² - као и ви, што узгред напомињем, обоје заједно нисмо имали толико да бисмо могли да хранимо једну козу. Али ја сам радио!... Нисам губио храброст. Сада сам богат и хоћу да уживам плодове свога рада. Пре свега, хоћу да задржим своју кћер - да негује моју костобољу и да ми увече, када ми је досадно, свира. Ако се икада буде удавала, удаће се овде, за момка из овог краја, исто толико богатог као и она, фармера или рудара, као и ми, који ми неће рећи да иде да живи као гладни бедник на трећем спрату у некој земљи, у коју никада нисам желео да идем читавог свог живота. Она ће се удати, на пример, за Џемса Хилтона или неког другог момка његова кова. Уверавам вас да нема оскудице у просиоцима. Укратко, потребан ми је добар Енглеz, који се не плаши чашице цина и који ће ми правити друштво кад пушим лулу.

Сипријен се већ био ухватио за кваку на вратима, да би напустио ову просторију у којој се гушио.

- Без љутње! довикну му господин Ваткинс. Нимало вам не замерам, господине Мере, и биће ми увек мило да вас

---

2 Велики број Бура, или холандских сељака у Јужној Африци, пореклом су Французи, који су прво прешли у Холандију, затим у колонију у Капланду, после укидања Нантског указа.

видим, као станара и пријатеља. Гле, па ми баш очекујемо неке госте данас на вечеру. Хоћете ли нам и ви доћи?

- Не, хвала, господине, одговори Сипријан хладно. Треба да завршим своју преписку до поласка поште.

И он пође.

- Невероватни су ови Французи... невероватни! понављао је господин Ваткинс, палећи поново своју лулу о врх канапа, премазаног катраном да би могао да гори, а који му је увек био на дохвату.

И затим насу себи велику чашу цина.

II

НА ДИЈАМАНТСКОМ ПОЉУ

Младог инжењера је у одговору који му је дао господин Ваткинс највише понижавало то што под веома грубом формом није могао, а да не призна извесну разумну основу. Размисливши, био је чак и изненађен што и сам није био свестан замерки које би фармер могао да му стави и што се уопште изложио томе да буде одбијен.

Али је стварно било тако да никада до тог тренутка није мислио на препреке које су разлика у иметку, пореклу, васпитању и средини стављале између младе девојке и њега. Пошто се већ пет-шест година навикао да на минерале гледа само са чисто научног гледишта, дијаманти су у његовим очима били само обични узорци угљеника, који се могу излагати у музеју Рударске школе. Осим тога, он је у Француској водио живот на социјално много вишем степену од онога на коме се налазио Ваткинс, те је потпуно изгубио из вида трговачку вредност богатог налазишта које је фармер поседовао. Према томе, ни за тренутак није помислио да може да постоји извесна разлика између кћери сопственика Вандергарт-Копјеа и

француског инжењера. Чак и да је поставио себи то питање, вероватно би му се, по схватању Парижанина и некадашњег ученика Политехничке школе, чинило да се пре он налази на граници онога што се обично назива „недоличан брак”.

Из његових илузија болно га је тргао оштри укор господина Ваткинса. Сипријен је био довољно разуман да оцени темељне разлоге и довољно поштен да се не љути на, у основи, правилну одлуку.

Али удар је ипак био тежак и сада, када је требало да се одрекне Алисе, одједном примети колико му је она постала драга за ова непуна три месеца.

И доиста, Сипријен Мере познавао ју је тек од пре три месеца, односно од свога доласка у Грика земљу.

Како му се све то чинило давно! Видео је себе, како стиже после ужасног дана жеге и прашине, на крају свог дугог пута од једне полулопте до друге.

Искрцавши се еа својим пријатељем Фарамоном Барте - старим другом из колеџа, који је већ по трећи пут дошао у Јужну Африку да лови ради свог задовољства - Сипријен се растао с њим на Капу. Фарамон Барте је отишао у земљу Басута, где је намеравао да скупи чету црначких ратника, који би га пратили за време његове ловачке експедиције. Сипријен се сместио у тешки вагон који вуку четрнаест коња и који служи као поштанска кола по путевима Велда и кренуо према дијамантском пољу.

Пет или шест великих сандука - права хемијска и минеролошка лабораторија, од којих није хтео да се одвоји - сачињавали су пртљаг младог научника. Али како кочије нису могле да приме више од педесет килограма пртљага по путнику, то је своје драгоцене сандуке морао да повери воловској запрези, која је требало да их донесе у Грика земљу управо меровиншком³ спорошћу.

---

3 Меревинзи – прва краљевска династија у Француској од 411-752 године.

Поштанска кола, у ствари кола са клупама за дванаест особа, покривена платненим прекривачем, почивала су на четири огромна точка, које је без престанка квасила вода река преко чијих газова су прелазила. Коње, упрегнуте два по два и каткад појачане мазгама, веома вешто терају два кочијаша који седе на седишту један поред другог: један од њих држи дизгине, док онај други рукује веома дугим бичем од бамбусове трске, сличном огромном пруту за пецање, којим се служи не само да подстиче запрегу, већ и да њоме управља.

Пут пролази кроз Вофор, леп градић, подигнут у подножју Њувелд брегова, затим пресеца овај планински ланац, стиже у Викторију и најзад води у Хоуптаун - град наде - на обали реке Орање, а одатле у Кимберлеј, па до главних дијамантских налазшпта, која су удаљена свега још неколико миља.

То је једноличан и тегобан пут, води преко пустог Велда и траје осам до девет дана. Крај скоро свуда носи обележје туге, црвенкасте равнице, расуто свуда ситно камење, сиво стење над самом земљом, жућкаста и ретка трава и закржљало жбуње. Нигде нема обрађене земље ни природних лепота. У великим размацама наиђе се на неки бедни мајур, чији је власник, добивши од колонијалне владе право на земљу, уједно обавезан да укаже гостопримство путницима. Али то гостопримство је увек примитивно. У овим необичним свратиштима нема ни постеља за људе, ни простирке за коње. Једва се ту нађе по која кутија конзерви са храном, које се плаћају сувим златом.

Као последица тога, коњи се ради исхране пуштају на равницу, где морају до проналазе чуперке траве испод камења. А затим, када дође час поласка, тешко их је поново окупити, те све то представља знатан губитак у времену.

А колико се тек труцкају ова примитивна кола дуж још

примитивнијих друмова! Седишта су просто поклопци дрвених сандука, у које се смешта ручни пртљак и на којима се несрећник, који на њима седи читаву бескрајну недељу дана, осећа као између чекића и наковња. Немогуће је читати, спавати, па чак и разговарати. Зато путници пуше дан-ноћ, као фабрички димњаци, пију до изнемоглости и пљују што више могу.

Сипријен Мере се овде нашао се великим избором разног света, који из свих крајева света хрли на нова налазишта злата или дијаманата, чим се за њих чује. Био је ту неки крупни Наполитанац, који се гегао у ходу, са дугом црном косом, лицем као пергамент, очима које нису уливале много поверења и који је изјавио да се зове Анибал Панталачи. Затим португалски Јеврејин, по имену Натан, стручњак за дијаманте, који се држао веома мирно у свом куту, посматрајући, човечанство филозофски; један рудар из Ланкшајра, Томас Стил, крупан момак, риђе браде, пун снаге, који је напустио угаљ да би окушао срећу у Грика земљи; један Немац, хер Фридел, који је говорио као какав пророк, знајући све што се односи на експлоатацију дијаманата, иако још није видео ни један једини дијамант у облози од земље. Један Јенки⁴, танких усана, који је разговарао само са својом кожном чутуром и који је без сумње дошао да отвори на налазиштима једну од оних кантина, које гутају највећи део прихода рудара. Један фармер са обала Харта, један Бур из слободне државе Орање, један трговац слоновом кости, који је пошао у земљу Намака, два насељеника из Трансвала и један Кинез, по имену Ли - како и приличи Кинезу - допуњавали су ово различито, непристојно, сумњиво и веома бучно друштво, у каквом се ретко кад обрео пристојан човек.

Пошто су га за извесно време занимале њихове физиономије и њихово понашање, Сипријену ускоро и то досади. Једино су га још занимали Томас Стил, својом

4 Јенки - Американац

снажном природом и широким смехом као и Кинез Ли, својим благим држањем и мацјим покретима, док је Наполитанац својим грубим лакрдијама и лицем криминалца изазивао у њему гнушање.

Током два-три дана најомиљенија шала тог човека је било да на перчин, који је Кинезу по народном обичају висио низ леђа, окачи мноштво неумесних ствари, чуперке траве, срце од купуса, крављи реп или коњску лопатицу коју би нашао негде у равници.

Не узбуђујући се, Ли је скидао висуљке са свог дугог перчина, не показујући ни речју, ни покретом, па чак ни једним погледом да сматра да је шала прешла границу дозвољеног. Његово жуто лице и косе очи задржале су непроменљиво миран израз, као да га се ништа не тиче шта се догађа око њега. И доиста, могло је да се помисли да не разуме ни једне речи која се изговарала у овом Нојевом ковчегу на путу за Грика земљу.

А Анибал Панталачи није пропуштао да на свом лошем енглеском језику дода разне коментаре својим ниским шалама и измишљотинама.

- Шта мислите, да ли је жутица заразна? упитао би он гласно свога суседа.

Или:

- Када бих само имао маказе да му одсечем перчин, видели бисте какво би лице направио.

А путници су се смејали. Њихово весеље је било још веће када су видели да је Бурима требало увек дуже времена да би разумели шта Наполитанац каже, па би онда одједном прснули у грохотан смех, увек два три минута касније од осталог друштва.

Сипријена је најзад наљутила упорност којом је јадни Ли био изложен подсмеху и рече Панталачију да његово понашање није ни најмање племенито. Овај би можда одговорио неком дрскошћу, али једна реч Томаса Стила била је довољна да предострожно заузда свој сарказам.

- Не, није право што тако поступате са убогим ђаволом, који чак и не разуме шта говорите, додаде ваљани момак, пребацујући себи што се и сам смејао са осталима.

Све се свршило на томе. Али, неколико тренутака касније, Сипријен је са изненађењем приметио духовит и нешто мало ироничан поглед - поглед у коме је очигледно било захвалности - који је Кинез уперио у њега. Сипријен помисли да Ли можда далеко боље зна енглески него што је показивао.

Али на идућој станици узалуд је Сипријен покушавао да поведе разговор с њим. Кинез оста равнодушан и нем. Од тога часа, младог инжењера заинтересова овај чудни створ, као нека загонетка чије је решење требало пронаћи. Сипријен је чешће и испитивачки посматрао то жуто и ћосаво лице, уста као сабљом расечена, иза којих су се помањали веома бели зуби, кратак и широк нос, косе очи са скоро спуштеним капцима, који као да су покривали заједљив одблесак.

Колико је година могло бити Лију? Петнаест или шесет? Немогуће је било да се одреди. Уколико су његови зуби и као гар црна коса указивали на младост, боре на челу, по образима, па чак и око устију, давале су му изглед старијег човека. Био је малог раста, танак, на изглед окретан, али са старачким, скоро женским бедрима.

Да ли је био богат или сиромашан? Још једна нерешива загонетка. Његове панталоне од сивог платна, капа од плетеног гајтана, блуза од жуте свиле, ципеле са ђоном од филца над беспрекорно белим чарапама, могли су да припадају како мандарину првог реда, тако и човеку из народа. Пртљаг му се састојао од једног јединог сандука од црвеног дрвета, са адресом исписаном црним мастилом: *H. Li, from Canton to the Cap*, што значи: *X. Ли, из Кантона на путу за Кап*.

Овај Кинез је давао утисак ванредне чистоће, није пушио, пио је само воду и користио је свако одмориште да

брижљиво избрије своју главу.

Ништа више Сипријен није могао да докучи, те ускоро преста да се занима овим живим проблемом.

Међутим, дани су пролазили, миља је остајала за миљом. Каткада су коњи ишли добрим касом. Други пут се чинило немогућим убрзати им ход. Али, мало помало, пут је долазио крају и једног лепог дана вагон-дилижанс стиже у Хоуптаун. Још једна етапа и прођоше у Кимберлеј. Затим се на видику указаше дрвене колибе.

То је био Њу-Раш.

Тај се рударски логор ни по чему није разликовао од других, подигнутих у земљама у које тек што је продрла цивилизација, са својим провизорним градовима, који ничу из земље као неким чудом.

Дашчаре, углавном веома мале и сличне колибама чувара по европским градилиштима, неколико шатора, десетак крчми или кантина, билијарска сала, један варијете или сала за игранке, сваштарске радње са робом за огапту употребу - ево шта се прво пружало оку.

У тим радњама било је одела, намештаја, прозорског стакла, књига и седала, оружја и тканине, метала и ловачке муниције, покривача и цигара, свежег поврћа и лекова, плугова и тоалетног сапуна, четкица за нокте и кондензованог млека, роштиља и литографија - једном речју свега, изузев купаца.

Становници логора су се још налазили у руднику, три до четири стотине метара удаљеном од Њу-Раша.

Сипријен Мере, као и сви остали новодошавши, похита до рудника, док се вечера спремала у кућици, која је носила звучан назив „Хотел Континентал”.

Било је око шест часова после подне. Сунце је већ обавило видик лаком, злаћаном измаглицом. Млади инжењер је још једном посматрао огромни промер који дневно небеско тело, као и оно ноћно, добија на овој јужној географској ширини, иако још није био довољно објашњен

узрок те појаве. Овај промер је изгледао двоструко већи, него онај у Европи.

Али је још необичнији приказ очекивао Сипријена Мереа у Коцјеу, односно на налазишту дијаманата.

У почетку радова, рудник је образовао малу спљоштену узвишицу, што се уздизала на том делу равнице, иначе свуда равној као површина мирног мора. Али сада је то било огромно удубљење, са проширеним унутрашњим странама, нека врста кружне елипсе од око четрдесет квадратних метара површине, која се улубила у равници. На тој површини било је ништа мање него три до четири стотине „клејмова”⁵, или концесија, на сваких тридесет стопа по један, које су сопственици искоришћавали према своме нахођењу.

Сам рад се једноставно састоји од ископавања земље, пијуком и будаком, а земља је састављена од црвенкастог песка, помешаног са шљунком. Земља, извађена на руб рудника, превози се на столове за одабирање, да би се ту испрала, истуцала, прорешетала и најзад веома брижљиво испитала, да би се видело да ли садржи какво драго камење.

Сваки од тих клејмова, ископаних независно један од другог, образује, разуме се, јаму разних дубина. Неки од њих достижу дубину од сто метара и више испод површине земље, а други свега петнаест, двадесет или тридесет метара.

Сваки концесионар дужан је, према званичним правилима, а за потребе рада и саобраћаја, да остави нетакнут пролаз, широк седам стопа. Овај простор, заједно са оним који је дужан сусед да остави, представља неку врсту насипа или уздигнуте стазе, у висини нормалне површине земље. На ту стазу се попреко полаже низ балвана, који са сваке стране прелазе стазу за по један

---

5 Клејм (clams) енглеска реч која значи: нешто на шта се полаже право.

метар отприлике и тако стварају простор довољно широк да двоје двоколица за песак могу да прођу, а да се не сударе.

На несрећу по издржљивост ове високе пруге и безбедност рудара, концесионари постепено дубе подножје зидова, што радови више залазе у дубину, тако да насип, који се често уздиже два пута више од торњева Нотр Дама⁶, полако добија облик обрнуте пирамиде, која стоји на свом врху. Последице оваквог положаја лако је предвидети. Често долази до сурвавања унутрашњих страна, било у доба киша, било када нагле промене температуре проузрокују стварање пукотина у земљишту. Али периодично понављање оваквих несрећа не спречава неопрезне рударе да и даље дубе свој клејм до крајњих граница унутрашњих страна.

Приближивши се руднику, Сипријен Мере испрва виде само натоварена или празна колица, која су саобраћала висећим путевима. Али када је стигао близу ивице, те је могао да баци поглед у дубине ове врсте мајдана, он примети мноштво рудара свих раса, свих боја и свих ношњи, како предано раде сваки у свом клејму. Било је ту и црних и белих људи, Европљана и Африканаца, Монгола и Келта - већина их је била потпуно нага или одевена само у платнене панталоне, фланелске кошуље са памучним појасом око бедара и сламним шеширима на глави, који су често били украшени нојевим перјем.

Сви ти људи пунили су кожна ведрa земљом, затим би их дизали на руб рудника дугим кабловима од гвоздене жице, вукући ужад исплетену од каишева кравље коже, обавијених око дрвених бубњева. Ведрa су се затим брзо празнила у колица, да би одмах потом била враћена на дно клејма, па би се оданде поново дизала са новим теретом.

Ови дуги гвоздени каблови, дијагонално разапети по дубини паралелоипеда, који су стварали клејмови, дају

6 Notre Dame – Богородичина црква, чувена катедрала у Паризу.

„драј-дигинсима”, или сувим рудницима, сасвим специјалан изглед. Рекло би се да су то влакна какве циновске паукове мреже, чије је плетење одједном прекинуто.

Сипријен се извесно време занимао посматрањем овог људског мравињака. Затим се врати у Њу-Раш, где је убрзо зазвонило звонце за заједнички обед. Ту је имао задовољство да слуша о чудесним налазима рудара, сиромашним као Јов⁷, који су се одједном обогатили налазом једног јединог дијаманта, док су се други, насупротив томе, жалили на свој „баксузлук”, на похлепу посредника и непоузданост Кафра, који су радили у руднику и који су крали најлепше драго камење, као и друге стручне разговоре. Говорило се само о дијамантима, каратима и стотинама ливри стерлинга⁸.

Углавном је цео тај свет изгледао прилично бедно и на једног срећног дигера⁹, који би бучно затражио боцу шампањца да покваси своју срећу, долазило је двадесетак снуждених лица, чији су ожалошћени сопственици пили само по које мало пиво.

С времена на време, кружио би око стола по који камен из руке у руку, чија би се тежина одмеравала и који би се испитивао, оцењивао и најзад враћао у појас свог сопственика. Овај сивкасти, мутни камичак, који није имао више сјаја од комадића белутка што би га нанела бујица, био је дијамант у својој облози од земље.

Ноћу се крчме напунише и исти разговори и исте расправе, које су увесељавале ручак, наставише се још живље уз чашицу цина и брендија.

Сипријен је рано легао у постељу која му је додељена у шатору у близини хотела. Ту он убрзо заспа и поред буке са неке забаве коју су рудари Кафри давали у близини и уз

---

7 Сиромашни Јов – библијска личност

8 Ливра стерлинга – енглеска фунта

9 Дигер (енгл. *digger*) копач

продорне звуке неке врсте корнета, што су се разлегали из сале за играње у којој су се вежбала бела господа.

III

МАЛО НАУКЕ, ПРЕДАВАЊЕ СА МНОГО ПРИЈАТЕЉСТВА

Млади инжењер, а то треба рећи што пре јер му служи на част, није дошао у Грика земљу да своје време проводи у атмосфери похлепе, пијанства и дуванског дима. Задатак му је био да изради топографске и геолошке планове извесних делова овога краја, да сакупи узорке стена и земљишта које садржи дијаманте и да на лицу места изведе неке теже анализе. Дакле, морао је пре свега да себи нађе миран стан, где ће моћи да смести своју лабораторију и који ће му у неку руку служити као главни стан за његова истраживања широм целог рударског терена.

Ускоро привуче његову пажњу брежуљак на коме је подигнут Ваткинсов мајур, као особито погодно место за његове радове. Мајур је био прилично удаљен од рударског логора, тако да је до њега слабо допирала бука суседства, а Сипријен би ту био ипак удаљен свега један час пешачења од најудаљенијих Копјеа - јер се дијамантска налазишта

простиру на свега десет до дванаест километара у кругу. Дакле, да изабере једну од напуштених кућа Џона Ваткинса, да се погоди за цену и да се у њој смести - за све је то било потребно младом инжењеру свега пола дана. Фармер се, уосталом, показао предусретљив. У ствари, самоћа му је била досадила, па му је било веома пријатно да се поред њега смести младић, који ће му, бесумње, пружити неке разоноде.

Али, ако је господин Ваткинс рачунао да ће у свом новом станару наћи друга за трпезом, који ће да навали на крчаг с цином, грдно се преварио. Тек што се сместио са својим прибором, пећима и реагенсима у напуштеној колиби - па чак још и пре но што су стигли главни делови његове лабораторије - Сипријен је већ започео са својим геолошким шетњама по околини. Увече, враћајући се сломљен од умора, натоварен комађем стена у својој цинканој кутији, ловачкој торби, џеповима, па чак и у шеширу, више му је било стало да се баца на свој кревет и спава, него да слуша стара препричавања господина Ваткинса. Сем тога, он је мало пушио, а још мање пио. Све ово у фармеровим очима није представљало веселог другара о коме је маштао.

Упркос томе, Сипријен је био толико поштен и добар, толико једноставан у понашању и по својим осећањима, толико учен и скроман, да је било немогуће често га виђати и не заволети га. Господин Ваткинс - можда тога и сам није био свестан ценио је младог инжењера више но икога дотле. Да је тај младић само умео да пије чист цин! Али шта да радите са човеком који себи не сипа у гушу ни капи цина? Тиме би се обично завршавао суд што би га фармер изрекао о свом станару.

Што се тиче госпођице Ваткинс, она је одмах склопила са младим научником добро и искрено пријатељство. Налазећи у њему извесну отменост у понашању и умну надмоћност, које није сретала у својој околини, она је

пожурила да искористи неочекивану прилику и појмовима из експерименталне хемије употпуни своје темељно и веома разноврсно образовање, које је већ била стекла читајући научне радове.

Много ју је интересовао лабораторијум младог инжењера, са својим необичним апаратима. У првом реду њену радозналост је будило све што се односи на природу дијаманата, тог драгоценог камења, које је у разговорима и трговини ове земље играло тако значајну улогу. У ствари, Алиса је на ово драго камење гледала помало као на веома просто камење. Сипријен је - што је она приметила - у том погледу осећао сличан презир. Истоветност осећања продубила је њихово брзо склопљено пријатељство. Поуздано се може рећи да су они били једини у Грика земљи, који су сматрали да није једини животни циљ тражити, глачати и продавати то ситно камење, тако жарко прижељкивано у свим земљама света.

- Дијамант, рече јој једног дана млади инжењер, једноставно је чист угљеник. То је део кристализованог угља и ништа више. Може да изгори као и сваки обичан комад жари и баш због тог његовог својства, што је сагорљив, у први мах се посумњало у његов прави природни састав. Њутн, који је запажао толике ствари, забележио је да брушени дијамант прелама зраке светлости више но ма које прозрочно тело. А како је знао да је то обележје већине сагорљивих тела, то је, својом уобичајеном смелашћу, из тога закључио да дијамант „треба” да је сагорљив. А доцнији огледи дали су му за право.

- Али, господине Мере, ако је дијамант само угаљ, зашто га продају тако скупо? упита млада девојка.

- Јер је веома редак, госпођице Алиса, одговори Сипријен, и зато што се досад у природи нашао само у веома малим количинама. Дуго времена вађен је само у Индији, Бразилу и на острву Борнео. Без сумње се добро

сећате, могло је тада да вам буде седам или осам година, када се први пут објавило да има дијаманата у овој покрајини Јужне Африке,

- Дабоме, сећам се, рече госпођица Ваткинс. Цео свет у Грика земљи био је као помахнито. Виђали су се тада само људи наоружани лопатама и пијуцима, који су претраживали цело земљиште и мењали ток речица, да би испитали њихово корито, не мислећи и не разговарајући ни о чему другоме до о дијамантима. Иако сам тада била веома мала, била сам, верујте, на махове свега сита, господине Мере. Али ви рекосте да је дијамант скуп, јер је редак... Зар му је то једина врлина?

- Није сасвим тако, госпођице Ваткинс. Његова прозрачност и сјај, када је брушен тако да прелама светлост, па и сама тежина брушења и најзад његова изванредна тврдоћа, веома су занимљиви за научнике и, ваља да додам, индустрију. Познато вам је да се дијамант може глачати само сопственим прахом и баш та његова драгоценост тврдоћа, омогућила је да се, од пре неколико година, употребљава за бушење стена. Без овог драгог камена било би веома тешко да се обрађују стакло и друге тврде материје, а исто тако би пробијање тунела подземних ходника у рудницима и артерских бунара било много теже.

- Сада разумем, рече Алиса, коју је одједном обузело неко поштовање према јадним дијамантима, које је дотле толико презирала. Али, господине Мере, овај угаљ, од кога се састоји дијамант, само у кристализованом стању - тако треба рећи, зар не? - а шта је тај угаљ у ствари?

- Обично, неметално тело, најраспрострањеније у природи, одговори Сипријен. Сва органска сложена тела, без изузетка, као што су месо, дрво, хлеб, трава, садрже добар део угља: Присуство угља или „карбона” чини извештан степен сродности међу тим телима.

- Чудне ли ствари! одговори госпођица Алиса. Према

томе, овај жбун овде, трава на овом пашњаку, дрво које нас заклања, месо мога ноја Даде, ја а и ви сами, господине Мере, сви се делимично састојимо од угља... као и дијамант? Зар је све на свету угаљ?

- Богме, госпођице Алиса, одавно се то наслућивало, а савремена наука из дана у дан доказује ту чињеницу све јасније. Или, боље рећи, наука све више смањује број једноставних, елементарних тела, број који је дуго сматран неприкосновеним. Спектоскопска истраживања су у том погледу бацила нову светлост на хемију. Шесет и две материје, које су досада биле сврстане у основна или једноставна елементарна тела, можда сачињавају само једну једину атомску материју - можда хидроген - под разним електричним, динамичким и топлотним дејствима.

- Ох, ви ме плашите, господине Мере, са свим тим великим речима, узвикну госпођица Ваткинс. Више волим да ми говорите о угљу. Зар ви, господа хемичари, не бисте могли да га искристалишете, као што чините са сумпором, од кога сте ми пре неки дан показивали тако лепе иглице? Било би то много угодније и једноставније, него да се буше рупе у земљи да би се нашли дијаманти.

- Често је покушавано да се оствари оно што ви кажете, одговори Сипријен, и да се створи вештачки дијамант, кристализацијом чистог угљеника. Морам да додам, да се до извесне мере и успело у томе. Депрец 1853. године и недавно у Енглеској неки други научник, произвели су дијамантни прах, примењујући веома јаку електричну струју у безваздушном простору цилиндара од угља, које су претходно очистили од свих минералних састојака и препарирали кристализованим шећером. Али досада овај проблем није добио своје индустријско решење. Уосталом, то је вероватно само питање времена. Једнога дана, можда баш у часу када вам ово говорим, госпођице Ваткинс, биће пронађен поступак за индустријску производњу

дијаманата.

Ове су разговоре водили или шетајући песком покривеном терасом, што се пружала дуж зграде мајура, или увече, седећи под лаком верандом и посматрајући блештаве звезде јужног неба.

Затим би Алиса напуштала младог инжењера, да би се вратила на мајур, ако га не би одвела да види неко мало стадо нојева, које је чувано у заграђеном простору, у подножју узвишице на којој се уздизала кућа Џона Ваткинса. Мале главе нојева, над црним телом, њихове велике, брзе ноге, ђуперци жућкастог перја које их је красило на крилима и репу, много су занимали младу девојку, која се већ годину-две бавила подизањем живинарника од ових џиновских штакара.

Обично се нико не труди да припитоми ове животиње и фармери Капланда остављали су их дивље. Задовољавали су се да створе простране забране, заграђене високом оградом од месингане жице, слично онима које се у неким земљама постављају дуж железничких пруга. Нојеви, који слабо лете, не могу да пређу из ових забрана. Ту живе преко целе године, хранећи се оним што нађу и тражећи себи забите кутове да ту излегу своја јаја, која закон строго штити од крадљиваца. Само у доба кад мењају перје, када треба да им се очупа - а оно је код европских жена тако тражено - хајкачи мало по мало утерују нојеве у низ заграђених места, која све више сужавају, док их најзад лако ухвате, да би им ишчупали њихов украс.

Ова индустрија је од пре неколико година узела знатног маха у покрајинама око Капа, и одиста је изненађујуће, што је засад још тако мало уобичајена у Алжиру, где би била исто тако плодна. Сваки ној, држан на овај начин у заробљеништву, доноси своме сопственику, без икаквих трошкова, годишњи приход који се креће од две до три стотине франака. Да бисмо то разумели, ваља знати да се једно велико перо, доброг квалитета, продаје по цени од

шесет до осамдесет франака - уобичајена цена у трговини - а да средња и мала пера такође имају приличну вредност.

Али госпођица Ваткинс је гајила двадесетак великих птица само за своју личну разоноду. Занимало ју је да их гледа када излежу своја огромна јаја, или кад би са својим младунцима долазили на кашу, баш као што би то чинила и квочка и ћурке. Каткада би је пратио и Сипријен, који је волео да милује најлепшег у чопору, ноја са црном главом, очима као од злата - баш управо мезимицу Даду, која је прогутала куглу од слонове кости, којом се Алиса обично служила при крпљењу.

Међутим, мало-помало, Сипријен осети како се у њему рађа дубље и нежније осећање према овој младој девојци. Помисли у себи да никада неће наћи другарицу искренијег срца, живље интелигенције, љубазнију и савршенију у сваком погледу, да с њим подели живот у раду и размишљању. Одиста, госпођица Ваткинс, рано изгубивши мајку и приморана да води очеву кућу, била је савршена домаћица, а у исто време и права дама. Баш та необична мешавина отмености и привлачне простоте сачињавала је њену драж. Немајући глупу уображеност младих дама по европским градовима, она није зазирала да своје беле руке стави у тесто, да припреми пудинг, да надгледа спремање вечере и да се увери да се кућно рубље налази у исправном стању. Али је то није спречавало да свира Бетовенове сонате исто тако добро, а можда и боље од многих других, да говори три језика, да воли да чита, да уме да оцени ремек-дела књижевности и да, најзад, има много успеха на малим друштвеним скуповима, који су се каткада одржавали код богатих фармера у округу.

На тим скуповима није била ретка образована жена. У Трансвалу, као и у Америци, Аустралији и свим новим земљама, у којима материјални радови нове цивилизације одузимају сву пажњу мушкараца, интелектуална култура је, много виша но у Европи, скоро искључиви монопол

жена. Оне обично стоје изнад својих мужева и синова, како по општем образовању тако и у разумевању уметности. Свима путницима се догађало да су, не без изненађења, наилазили на жену неког аустралијског рудара или насељеника на Дивљем западу, која је имала ванредан музички таленат, удружен са озбиљним познавањем књижевности или науке. Кћер неког старинара из Омахе, или касапина из Мелбурна, поцрвенела би при помисли да у погледу образовања, лепог понашања и сваковрсног усавршавања стоји испод какве принцезе старе Европе. У слободној држави Орање, где је васпитавање кћери на истом ступњу као и васпитање синова, али где ови последњи прерано напуштају школске клупе, овај контраст између оба пола још је виднији, но ма где на другом месту. Човек је у кући „bread-winner”, онај који зарађује хлеб. Он поред урођене грубости прима и ону коју му намеће посао ца свежем ваздуху, живот пун замора и опасности. Насупрот томе, жена се у свом делокругу, сем домаћих дужности, бави и уметношћу и књижевношћу, које њен муж презире и омаловажава.

Каткада се тако наиђе на неки цвет лепоте, префињености и љупкости, који се расцветао на југу пустиње; то је био и случај кћери фармера Џона Ваткинса.

Све је то Сипријен помислио у себи, а како је право ишао свом циљу, није се устезао да запроси девојку.

Авај! Пао је сада с висине својих снова и први пут је приметио јаз који га раздваја од Алисе. После овог одлучног разговора вратио се кући тешка срца. Али он није био човек који се предаје узалудном очајању. Био је решен да се бори, а у очекивању тога, ускоро је у раду нашао могућност да скрене своје мисли на другу страну.

Севши за свој сточић, млади инжењер доврши, брзим и чврстим рукописом, дуго и поверљиво писмо, што га је започео тог јутра, свом вољеном учитељу М.Ј..., члану Академије наука и почасном професору Рударске школе.

„Сматрао сам да не треба да наведем у својој званичној расправи - писао је - јер је то засад само моја претпоставка, коју сам створио, и до које сам дошао својим геолошким посматрањима о стварном начину стварања дијаманата. Ни претпоставка да је дијамант вулканског порекла, као ни она према којој се његова данашња налазишта приписују дејству јаких бура, никако не могу да ме задовоље, као, уосталом, ни вас, драги мој учитељу, и није потребно да вас подсећам на разлоге због којих их одбацујемо. Сматрам одвише магловитим објашњење да се дијамант образовао на лицу места под дејством ватре и зато ме оно уопште не задовољава, Какве би природе требало да буде та ватра и како она није изменила разне врсте кречњака, на које редовно. наилазимо на лежиштима дијаманата? Све ми се то чини управо детињастим, достојним историје о бурама или кукастим атомима.

Једино објашњење које ме задовољава, иако не у целости а оно бар делимично, јесте замисао да су елементи драгог камења пренети водама и да су се накнадно на лицу места, образовали кристали. Запањује ме специјални пресек, скоро истоветан, разних лежишта које сам прегледао и измерио са највећом пажњом. Мање-више сва она показују углавном облик неке врсте пехара, капсула или, с обзиром на кору која их покрива, ловачке чутурице, положене на страну. То вам је као неки резервоар од тридесет до четрдесет хиљада кубних метара, у који се излио читав конгломерат песка, блата и нанете земље, прилепљен за првобитне стене. Ова особеност нарочито је изражена у Вандергарт-Копју, једном од недавно откривених налазишта, које, узгред буди речено, припада сопственику кућице из које вам пишем.

Када се у неки суд сипа течност, која садржи нерастворена страна тела, шта се догађа? То да ће се страна тела у првом реду таложити при дну и по странама суда.

Ето, баш то се догађа и у Коцју. Нарочито при дну и у средишту базена, као и на његовим крајњим рубовима, наилази се на дијаманте. Толико је то тачно установљено да осталим клејмовима нагло пада цена, док средишње концесије и оне близу рубова ускоро достижу велику вредност, чим се установи облик неког новог налазишта. Према томе, ова аналогија иде у прилог теорије преноса материје водом.

С друге стране, велики број околности које сам набројао у својој расправи, указује пре на образовање кристала на лицу места, него на њихово преношење у већ савршеном облику. Да поновим само неколико од њих: дијаманти се скоро увек налазе у групама истих особина и исте боје, што, разуме се, не би био случај, да су већ формиран били пренети бујицом. Често се наилази на по два слепљена дијаманта, који се раздвајају при најмањем удару. Како би они одолели трењу и разним другим незгодама при преносу водом? Штавише, крупни дијаманти се скоро увек налазе под окриљем неке стене, што би могло да указује на чињеницу да је утицај стене - њено топлотно зрачење или неки други узрок - олакшао кристализовање. Најзад, ретко, врло ретко се крупни и ситни дијаманти срећу заједно. Кадгод се наиђе на неки лепо камен, он је усамљен. Чини се као да су се сви елементи тврдоће и сјаја дијаманта у том гнезду усредсредили у један једини кристал, под дејством специјалних узрока.

Ови, као и многи други разлози, наводе ме да верујем у стварање дијаманата на лицу места, пошто су водом пренесени елементи за кристализовање.

Али одакле су дошле воде које су пренеле органске делове од којих су се образовали дијаманти? То нисам могао да установим, иако сам веома пажљиво испитао разна земљишта.

Када би се то открило, било би од веома велике важности. Одиста, када би могао да се зна пут којим су

воде прошле, зашто се, идући тим путем, не би могло стићи до полазне тачке, одакле су кренули дијаманти, тамо где их свакако има много више него у данашњим малим налазиштима, која се искоришћавају? То би био потпун доказ тачности моје теорије, што би ме учинило веома срећним. Али изгледа да ми то неће успети, јер ево ме већ скоро при крају моје мисије, а досад ми је било немогуће да дођем до ма каквог озбиљног закључка.

Имао сам више среће при анализи стена...”

И, настављајући свој извештај, млади инжењер се упустио у техничке детаље својих радова, који су били веома занимљиви за њега и његовог учитеља, али не и за неупућеног читаоца. Зато сматрамо да треба да га њих поштедимо.

У поноћ, пошто је завршио своје опширно писмо, Сипријен угаси лампу, испружи се у својој мрежи за лежање и заспа сном праведника.

Рад је угушио бол - бар за неколико часова - али неколико пута у сну је једна дражесна визија облетала око младог научника и њему се учини да му она говори да још не треба да очајава.

IV

ВАНДЕРГАРТ-КОПЈЕ

„Одиста, треба отићи, рече у себи Сипријен Мере, облачећи се, треба напустити Грика земљу. После онога што ми је онај чичица напричао, била би слабост с моје стране да останем ма још и један дан. Неће да ми да своју кћер? Можда је у праву. У сваком случају, не треба да изгледа као да тражим милостињу. Треба мушки да примим пресуду, ма колико то било болно, и да се надам на неки обрт у будућности.”

Не оклевајући даље, Сипријен стаде да пакује своје апарате у сандуке, које је био сачувао, јер се њима служио као ормарима за стоно посуђе и рубље. Предано се дао на посао и радио је сат-два неуморно, када се, кроз отворени прозор и јутарњи ваздух, зачу свеж и чист глас, што се са подножја терасе уздизао као шевина песма и до њега допре једна од најлепших мелодија песника Мура:

*„То је последња леиња ружа,
једина која је остала у цвешу*

*све њене љуџке друџарице
увенуле су или умрле.”*

Сипријен притрча прозору и спази Алису, како полази према забрану нојева, са кецељом пуном посластица према њиховом укусу. То је она у рано јутро певала.

*„Нећу те оставићи тебе саму
да венеш на својој дршци.
Пошћо су и остале лейошнице ошћиле да сћавају
хајде, иди и ти сћавај с њима...”*

Млади инжењер није сматрао себе особито осетљивим за поезију, али га је ипак ова песма дубоко дирнула. Стајао је крај прозора, задржавајући дах и слушајући, или боље рећи, гутајући нежне речи.

Песма се прекину. Госпођица Ваткинс је делила кашу својим нојевима, и доиста, било је занимљиво посматрати их како пружају евоје дуге вратове и незграпне кљунове према малој руци, која их је задиркивала. Затим, пошто је извршила деобу, она се врати, понова певајући.

*„То је последња лейиња ружа
једина која је остала у цваћу...
Ах, ко би желео да остане сам
у овом мрачном свећу?...”*

Сипријен је стајао на истом месту, влажних очију, као прикован неком чаролијом.

Глас се удаљавао. Алиса се враћала у мајур и налазила се на свега двадесетак метара од њега, када се, чувши брзе кораке, осврну и одједном застаде.

Сипријена је непромишљено, али неодољиво осећање натерало да изађе из колибе гологлав и да потрчи за њом.

- Госпођице Алиса!..

- Господине Мере? ..

Стојали су сада лице у лице, обасјани излазећим сунцем, на путу што је водио око мајура. Њихове витке сенке јасно су се оцртавале према белој огради, у овом оголелом пределу. Пошто је Сипријен стигао до младе девојке и сам се зачудио своме кораку, те је збуњено ћутао.

- Имате ли што да ми кажете, господине Мере? упита она заинтересовано.

- Хоћу да се опростим од вас, госпођице Алиса... Ја још данас путујем, одговори он прилично несигурним гласом.

Лако руменило, што је оживљавало нежну пут госпођице Ваткинс одједном ишчезну.

- Одлазите?... Хоћете да отпутујете... у?... упита она, веома узбуђена.

- У своју земљу... у Француску, одговори Сипријен. Моји радови овде су завршени... Моја мисија је при крају... Немам више никаква посла у Грика земљи и морам да се вратим у Париз...

Говорећи испрекиданим гласом, изгледао је као неки кривац, који се извињава.

- Ах!... Да!... Истина!... Тако је морало бити!... муцала је Алиса, не знајући заправо шта говори.

Млада девојка је била пренеражена. Ова вест јој је дошла изненадно, усред среће које ни сама није била свесна, као ударац маљем. Одједном јој се очи напунише крупним сузама и задржаше се на дугим трепавицама, што су их сенчиле. И, као да ју је ова експлозија бола вратила у стварност, она нађе снаге да се насмеши.

- Одлазите?... продужи она. Зар хоћете да напустите свог

оданог ученика, пре него што заврши курс из хемије? Хоћете да останем при кисеонику а да тајне азота заувек остану за мене мртва слова?... То није лепо од вас, господине.

Покушала је да остане прибрана и да се шали, али је звук њеног гласа побијао њене речи. У тој шали било је дубоког прекора, који је до срца дирнуо младића. Обичним језиком као да му је говорила:

- А ја?... Зар ја за вас ништа не значим?... Ви ме просто враћате у ништавило... Дошли сте овамо, међу ове похлепне Буре и рударе, да се покажете као неко више и неприкосновено биће, научник, поносан, незаинтересован, изван других... Дозволили сте ми да учествујем у вашим студијама и радовима... Отворили сте ми своје срце и поделили са мном ваша висока стремљења, ваш књижевни и уметнички укус. Ви сте ми открили растојање које постоји између мисаоног човека, као што сте ви, и људи који знају само за физички рад, што ме окружују. Учинили сте све да бих вам се дивила и да бих вас заволела... Успели сте у томе. А потом долазите да ми, с неба па у ребра, кажете да одлазите, да је све свршено, да се враћате у Париз и да хитате да ме заборавите... А мислите ли ви да ћу овај преокрет примити сасвим мирно?

Да, свега тога је било иза Алисиних речи, а њене влажне очи говориле су то тако јасно, да Сипријен умало није одговорио на овај неми, па ипак тако речити прекор. Мало је требало па да узвикне:

- Морам!... Тражио сам јуче од вашег оца дозволу да budete моја жена... Он ме је одбио, не остављајући ми чак ни наду... Схватате ли сада зашто одлазим?

Још се на време сетио свог обећања. Зарекао се да кћери Џона Ваткинса никада неће говорити о свом сну и презрео би себе ако не би одржао своју реч.

Али, истовремено, схватио је колико би било сурово, управо дивљачки, да оствари своју одлуку, коју је донео

под ударцем своје зле среће, и да сместа отпутује. Учини му се немогуће да овако, без икакве припреме и напречац, напусти ово љупко створење које је волео и које му је узвратило - то је било сасвим очигледно - искрену и дубоку наклоност. Одлука која му је пре два часа изгледала као неопходна, сада му се учини страшна. Није више имао смелости да је потврди.

Одједном је се одрекао.

- Када говорим о одласку, госпођице Алиса, рече, неће то бити овог јутра, па чак не мислим ни данас. Треба да учиним још неке забелешке... да извршим извесне припреме. У сваком случају, имаћу част да вас поново видим и да разговарам с вама... о плану ваших студија.

Рекавши то и окренувши се, Сипријен побеже као махнит, врати се у своју колибу, баци у своју дрвену наслоњачу и стаде дубоко да размишља.

Ток његових мисли се променио.

„Да се одрекнем толиких чари, због тога што немам довољно новаца, говорио је у себи. Да напустим борбу код прве препреке! Да ли је то баш тако храбро као што сам замишљао? Зар не би било боље да жртвујем извесне предрасуде и да покушам да постанем достојан ње? Толико се људи обогати свега за неколико месеци, тражећи дијаманте. Зашто не бих и ја урадио то исто? Шта мене спречава да ископам камен од сто карата, као што се то и другима дешавало, или боље рећи, да откријем ново налазиште? Имам свакако више теоријског и практичног знања него већина људи. Зашто мени наука не би пружила оно што је другима пружило рад, уз нешто среће? Најзад, немам много да изгубим ако покушам. Чак и због своје мисије можда неће бити без корисити да и сам узмем пијук и да окушам себе у рударском послу. А ако успем, ако постанем богат на овај примитиван начин, ко зна неће ли Џон Ваткинс омекшати и променити своју првобитну одлуку? Награда заслужује да се због ње човек упусти у

пустоловину.”

Сипријен поче поново да хода по лабораторијуму, али му овог пута руке нису биле запослене, само су му мисли радиле.

Одједном застаде, узне шешир и изиђе.

Пошавши стазом која је водила у равницу, он се крупним корацима упути према Вандергарт-Копју. Онамо стиже за мање од сата.

Тог тренутка су се рудари већим делом враћали у логор да би обедовали. Посматрајући сва та препланула лица, Сипријен се питао коме да се обрати, да би добио потребна обавештења, када у групи препозна поштено лице Томаса Стила, некадашњег рудара из Ленкешајра. Већ је два-три пута имао прилике да га сретне откако су обојица стигли у Грика земљу и да се увери да је ваљани момак очигледно напредовао, како је то показивало његово озарено лице, ново новцато одело, а нарочито широк кожни појас који му је обавијао бедра.

Сипријен се реши да му приђе и да му саопшти своје планове - што и учини у неколико речи.

- Да узмете под закуп клејм? Ништа лакше, ако само имате новаца, одговори му рудар. Баш имам један поред мога! Четири стотине ливри стерлинга, то је као поклоњено. Са пет-шест црнаца, који ће радити за ваш-рачун, сигурно је да ћете „направити” дијаманта у вредности најмање седам до осам стотина франака недељно.

- Али ја немам толико новаца, као ни најмањег црнца, одговори Сипријен.

- Па лепо, откупите један део клејма - осмину или чак и петнаестину - па радите сами. Око хиљаду франака биће вам довољно за ту куповину.

- То би некако и било у границама мојих средстава, одговори млади инжењер. А ви, господине Стил, како сте ви поступили, ако нисам претерано радознао. Јесте ли

дошли овамо с неким капиталом?

- Дошао сам са својим рукама и три мала златника у џепу, одговори му овај други. Али сам имао среће. Прво сам радио напола на једној осмини, чији је сопственик више волео да седи у крчми, него да се бави својим послом. Било је уговорено да ћемо поделити све што нађемо, а налазио сам прилично - нарочито један камен од пет карата, који смо продали за двеста ливри стерлинга, Тада сам већ био сит да радим за ону дангубу, па сам откупио једну шеснаестину, коју сам сам искоришћавао. Како сам ту налазио само ситно камење, отарасио сам је се пре десет дана. Сада поново радим напола са једним Аустралијанцем, на његовом клејму, али смо обојица зарадили само пет ливри за прву недељу.

- Када бих купио повољан део неког клејма, не одвише скупо, да ли бисте били вољни да се удружите са мном, па да заједно радимо? упита млади инжењер.

- Свакако, одговори Томас Стил, али под једним условом: да сваки задржи за себе што нађе. Није то никакво сумњичење с моје стране, господине Мере. Али, видите, откако сам овде, приметио сам да скоро увек губим на деоби, јер су ми пијук и будак добри познаници, те урадим два пута више посла од осталих.

- Чини ми се да је то сасвим на свом месту, одговори Сипријен.

- Ах, одједном рече Ленкешајрац, прекидајући свој говор. Паде ми на ум мисао, и то можда врло добра... Када бисмо нас двојица узели један од клејмова Џона Ваткинса?

- Како један од клејмова? Зар није читаво земљиште Коцјеа његово?

- Без сумње, господине Мере, али ви знате да се колонијална влада сместа дочепав сваког новог налазишта дијаманата. Влада управља њима, уводи их у катастар и врши деобу клејмова, задржавајући себи већи део преносне таксе и плаћајући сопственику само извесну

одређену закупнину. Ова закупнина, у ствари, када је у питању тако пространо Копје, као ово, представља леп приход, а с друге стране сопственик има првенство да откупи онолики број клејмова колико може да обради. То је управо случај Џона Ваткинса. Он искоришћује неколико клејмова, сем што има голу својину над самим рудником, Али он не може да их искоришћава као што би желео, јер му костобоља не дозвољава да дође на лице места, те верујем да ће вам дати повољне услове, ако му понудите закупнину за један од клејмова.

- Више бих волео да се преговори воде између вас и њега, одговори Сипријен.

- Ништа лакше, одврати Томас Стил. Ускоро ћемо бити начисто!

Три часа касније, половина клејма бр. 942, обележеног коцима како треба и уведеног у катастар, била је издата под закуп господи Мере и Томасу Стилу, уз наплату од двадесет ливри стерлинга а исплата се има извршити на руке порезника за права патената. Осим тога, у уговору је било нарочито наведено да ће закупци делити са Џоном Ваткинсом производе свога рудника и да ће му на име „royalty”¹⁰ предати три прва камена изнад десет карата, која би нашли. Ништа није указивало на ту могућност, али најзад могло се десити - све се могло десити.

Све у свему, овај посао је могао да се сматра као изузетно повољан по Сипријена и господин Ваткинс му то и изјави, са својом уобичајеном искреношћу, пијући с њим после потписивања уговора.

- Добар сте посао направили, младићу мој! рече му, тапшући га по рамену. Од доброг сте теста саграђени. Не бих се изненадио да постанете један од наших најбољих рудара у Грика земљи,

Сипријен је у овим речима видео добар предзнак за будућност.

---

10 Краљевски чин, достојанство, власт.

А госпођица Ваткинс, која је присуствовала овом састанку, имала је у својим плавим очима тако светао, сунчев сјај! Не, нико не би помислио да је јутро провела у сузама.

Прећутним споразумом избегавали су, уосталом, да се додирну тужног јутрошњег разговора. Очигледно је било, да је Сипријен решио да остане, а то је било главно.

Млади инжењер пође лака срца да изврши припреме за пресељење. Понео је собом само нешто одела у лакој кофери, јер је хтео да станује под шатором у Вандергарт-Копјеу, а да се на мајур враћа само у својим слободним часовима.

V

ПОЧЕТАК РАДА

Ортаци су се већ сутрадан ујутру дали на посао. Њихов клејм се налазио на рубу Коцјеа и требало би да буде богат, ако је теорија Сипријена Мере била правилна. На несрећу, овај клејм је већ био жестоко искоришћаван, земљина утроба је била избушена до дубине од педесет и неколико метара.

Па ипак, у извесном погледу, то је представљало можда преимућство, јер, будући да је ниво био нижи од суседних клејмова, према закону овога краја, припадала им је сва земља, па према томе и сви дијаманти, који би пали овамо са околних клејмова.

Рад је био веома једноставан. Ортаци би правилно одвајали пијуком и будаком извесну количину земље. Када би то свршили, један од њих двојице попео би се на руб рудника и прикачињао дуж кабла ведра са земљом, која су му одоздо додавана.

Земља би се затим двоколицама одвезла до колибе Томаса Стила. Ту су је, пошто би је грубим потезима иситнили дрвеним батовима, а затим очистили од

безвредних камичака, прорешетали кроз сито од петнаест милиметара да би одвојили ситне каменчиће, које би пажљиво испитали, пре но што би их бацили међу отпатке. Земља би се, напослетку прорешетала кроз веома често сито, да би се издвојила прашина и тада би била спремна за одабирање.

Пошто би била просута по столу, за којим су седела два рудара, наоружана неком врстом храбуља од белог лима, земљу би испитивали најбрижљивије, шаку по шаку, па је затим бацали под сто одакле би је, по завршеном прегледу, износили напоље.

Сав тај посао вршио се у циљу да би се открио који дијамант, уколико би га уопште било, и то каткада не већи од половине зрна сочива. Ортаци су били веома срећни ако дан није прошао, а да нису видели бар један. Предано су радили и са највећом пажњом испитивали и пребирали земљу из клејма; али, све у свему, првих дана су резултати били тако рећи ништавни.

Нарочито је Сипријена, изгледа, напустила срећа. Ако се у земљи и налазио који мали дијамант, скоро увек би га пронашао Томас Стил. Први који је имао задовољство да открије, није тежио више, урачунавши ту и његову облогу, од шестине карата.

Карат је мера од четири зрна¹¹, односно отприлике пети део грама¹². Дијамант прворазредног сјаја, односно чист, бистар и без боје, вреди, када је изглачан, око двеста педесет франака, ако тежи један карат. Али, уколико мали дијаманти сразмерно имају веома ниску цену, утолико вредност крупнијих нагло расте. Углавном се рачуна да је трговачка вредност дијаманта са лепим сјајем, једнака квадрату његове тежине, изражене у каратима, а помножена текућом ценом поменутог карата. Претпостављајући, према томе, да је цена карата двеста

11 Стара француска мера за тежину: 1 зрно = 0,053 грама.

12 Тачно 0,2052 грама.

педесет франака, камен од десет карата, истог квалитета, вредеће сто пута више, односно двадесет пет хиљада франака.

Али дијаманти од десет карата, па чак и од једног, веома су ретки. Баш због тога су и тако скупи. С друге стране, дијаманти из Грика земље обично су жућкасти - што знатно смањује њихову вредност у златарским радњама.

Камен од шестине карата, који је, после рада од седам или осам дана, нађен, била је дакле веома мала награда за сав труд и замор који су уложени. По ту цену више би вредело да ору земљу, да чувају стада, или да туцају камен по друмовима. Тако је бар Сипријен мислио у себи. Али нада да ће наићи на леп дијамант, који ће одједном да накнади рад од неколико недеља, или чак и неколико месеци, подржавала га је, као што подржава и све друге рударе, чак и оне најнеповерљивије. А што се Томаса Стила тиче, он је радио као каква машина, уопште не размишљајући, благодарећи брзини коју је стекао - бар колико се могло видети.

Ортаци су обично ручавали заједно, задовољавајући се сендвичима и пивом, које су куповали у бифеу под ведрим небом, а вечеравали су за једном од многих заједничких трпеза, које су између себе поделиле муштерије из логора. Увече, пошто би се растали и пошли свако на своју страну, Томас Стил би одлазио у билијарску салу, а Сипријен би на час-два навраћао у мајур.

Млади инжењер је, на своје незадовољство, често имао прилике да ту сретне свога супарника, Џемса Хилтона, високог, риђокосог момка, беле пути и пегавог лица. Приметио је да тај његов супарник све више осваја наклоност Џона Ваткинса, пошто је пио и пушио хамбуршки дуван више од њега - у то није могло бити сумње.

Истина, Алиса је савршено презирала сеоску елеганцију и незанимљиве разговоре младог Хилтона. Али је, и поред

тога, његово присуство било Сипријену неподношљиво. Зато би, каткада, не желећи да пати и осећајући да није довољно вешт да се савлада, рекао друштву лаку ноћ и одлазио.

- Френчмен¹³ је незадовољан! рекао би тада Џон Ваткинс, намигнувши своје веселом другу. Изгледа да му дијаманти не долазе сами од себе под пијук!

А Џемс Хилтон се смејао страховито глупо.

Тих вечери, Сипријен је најчешће свраћао код неког честитог старца Бура, по имену Јакобус Вандергарт, који је становао близу логора и ту проводио остатак вечери.

По његовом имену је названо Копје, јер је он био његов сопственик у прво време када су издаване концесије. Чак је, уколико му се могло веровати, противзаконито лишен свог поседа у корист Џона Ваткинса. Новчано сасвим пропао, живео је у некој старој колиби, издржавајући се својим занатом брушача дијаманата, чиме се некад бавио у свом родном граду Амстердаму. Често су рудари, љубопитљиви да сазнају тачну тежину коју ће њихов камен имати после брушења, долазили њему, било да га само реже, било да га подвргне још финијим радовима. Али овај посао изискује сигурну руку и добро око, а стари Јакобус Вандергарт, у своје време изврстан радник, данас је тешком муком извршавао поруџбине.

Сипријен, који му је дао свој први дијамант да од њега направи прстен, убрзо га је заволео. Волео је да дође и седи у скромној радионици и да ту мало поприча, или просто да само старцу прави друштво док би овај радио за својом тезгом за брушење драгог камења. Са својом белом брадом, ћелавом главом, високим челом, покривеним црном сомотском капицом, својим дугим носем на коме је носио округле наочари, Јакобус Вандергарт је изгледао као какав стари алхемичар петнаестог века усред својих чудних алатки и бочица са киселинама.

13 На енглеском: Француз.

Испод прозора у једном чанку налазили су се необрађени дијаманти, поверени Јакобусу Вандергарту и њихова је вредност често била знатна. Када би узео да реже један од оних, чија му се кристализација учинила недовољно савршеном, прво би помоћу лупе установио преломе који све кристале пресецају паралелним линијама по површини, а затим би, оштрицом већ изрезаног дијаманта направио засек у жељеном правцу, увукао малу челичну оштрицу у тај засек, па би по њој снажно ударио.

Дијамант би тиме био изрезан с једне стране, па би се иста радња понављала и на осталим странама.

А када би, напротив, Јакобус Вандергарт хтео да камен бруси, односно, јасније речено, да га обради према одређеном облику, прво би направио цртеж, који је желео да примени, кредом на малој површини облоге дијаманта. Затим би сваку страну цртежа на дијаманту ставио у додир са другим дијамантом, па би их дуго трљао један о други. Оба камена би се узајамно брусиле и мало по мало једна страна дијаманта била би готова.

Тако би Јакобус Вандергарт успевао да драгом камену да један од облика, какви су данас уобичајени и који се деле на следеће три главне врсте: „двоструко брушени брилијант”, „једноставно брушен брилијант” и „ружа”.

Двоструко брушени брилијант има шесет и четири мале површине (фасете), једну горњу плочицу и стражњи завршетак.

Једноставно брушени брилијант представља половину двоструко брушеног бриљанта.

„Ружа” је одоздо равна, а одозго испупчена, као кубе са много ситних површина.

Сасвим ретко би Јакобус Вандергарт имао да бруси дијамант у облику „брилете”, односно да дијамант, који нема ни горњу ни доњу страну, добије облик крушке. У Индији овакве брилијанте пробуше на узаном врху и ту провуку ланчић.

Међутим, стари брусач је најчешће имао да бруси viseће украсе, такозване „пенделок”, полукрушког облика са плочицом и задњим делом, као и малим површинама.

На крају је потребно да се избрушени дијамант још и углача, па би се посао могао сматрати завршеним. Ово се врши тоцилом, неком врстом челичне плоче, пречника двадесет и осам сантимера, које се водоравно положи на сто и које се окреће око своје осовине помоћу великог точка и ручице, тако да се обрће брзином од две до три хиљаде пута у минуто. О ту плочу, натопљену зејтином и посуто дијамантским прахом каменова које је раније брусио, Јакобус Вандергарт би притискивао једну за другом површине дијаманта док не би добио жељени сјај. Ручицу би окретао или неки дечак Хотентот, кога би најмио на надницу, ако би му био потребан, или неки пријатељ, као што је био Сипријен, који му је радо чинио ту услугу из чисте љубазности.

Док би он радио, водио се разговор. Често би Јакобус Вандергарт, подигавши своје наочари на чело, прекидао рад да исприча неку причу из минутих дана. Он је доиста знао све о Јужној Африци, у којој се настанио пре четрдесет година. А оно што је давало нарочиту драж његовом разговору, јесте што је он оживљавао традицију ове земље - традицију још сасвим свежу и живу.

Пре свега, стари брусач дијаманата био је неисцрпан у изливима својих личних и патриотских замерки. Енглези су по његовом мишљењу, били најгнуснији пљачкаши. У сваком случају, он сноси одговорност за своје мало претерано мишљење - и, по могућству, треба му опростити.

- Није никакво чудо што су Сједињене Америчке Државе објавиле своју самосталност, као што ће то ускоро учинити и Индија и Аустралија. Који би народ трпео такво угњетавање!... Ох, господине Мере, када би свет знао за све неправде што су Енглези, тако горди на своје гвинеје¹⁴ и

14 Енглеска новчана јединица.

поморску силу, посејали широм земаљске кугле, човечји језик не би имао довољно увреда, да им баца у лице!

Сипријен га је слушао, не одговарајући ни одобравањем ни неодобравањем.

- Хоћете ли да вам испричам шта су учинили мени, мени, који вам ово говори? продужи озлојеђено Јакобус Вандергарт... Саслушајте ме, па ћете ми рећи може ли ико бити другог мишљења.

Пошто га је Сипријен уверио да ће му то чинити велико задовољство, добричина продужи:

- Родио сам се у Амстердаму 1806. године, за време неког путовања мојих родитеља. Касније сам се вратио онамо да бих изучио свој занат, али сам дело своје детињство провео на Капу, куда се моја породица преселила пре педесет година. Били смо Холанђани, поносни на своје порекло, када се Велика Британија дочепала ове колоније - привремено како је изјавила! Али Џон Бул¹⁵ не испушта лако што је једном узео. 1815. године свечано објавише да постајемо поданици Уједињеног Краљевства и то пред целом Европом која је била заступљена на Конгресу. Питам ја вас шта је Европа имала да се меша у питање афричких провинција. А ми господине Мере, нисмо желели да будемо енглески поданици. Мислећи да је Африка довољно пространа да нам пружи домовину која ће бити наша - само наша! - напустили смо колонију на Капу да бисмо зашли дубље у тада још дивље крајеве на северу. Звали су нас „Бури”, што ће рећи сељаци, или „Воортреккерс”, што ће рећи истакнути пионири.

Тек што смо прокрчили нова земљишта, тек што смо својим радом створили себи независан опстанак, када британска влада објави да је и то њено - све под изговором да смо ми енглески поданици.

Тада је дошло до наше велике сеобе. Било је то 1833. године. Поново смо се исељавали у масама. Пошто смо на

15 Оличење Енглеза, као Ујка Сем за Американце.

кола, у која смо запрегли волове, утоварили наш намештај, алате и семе, ми смо пошли даље у пустињу.

У то време Натал је био скоро сасвим ненасељен. Неки крвави освајач, по имену Чака, прави црначки Атила, из племена Зулу, истребио је од 1812, до 1828. године преко милион људи. Његов наследник Динган такође је владао терором. Овај дивљи владалац нам је дозволио да се настанимо у земљи, у којој се данас уздижу градови Дирбан и Порт-Натал.

Али је препредени Динган дао ту дозволу у намери да нас нападне, чим нам се стање материјално побољша. Тада смо се сви наоружали да бисмо пружили отпор и могу да вам кажем да смо само уз нечувене напоре и чудесну храброст у више од стотину битака, када су се и наше жеце и деца борили с нама раме уз раме, успели да се задржимо у поседу земље, натопљене нашом крвљу и знојем.

Тек што смо коначно победили црначког деспота и уништили његову моћ, када нам гувернер Кап посла британске војнике са задатком да заузму територију Натал у име њеног величанства енглеске краљице. Као што видите, опет смо постали енглески поданици. То се догодило 1842. године.

Други наши сународници исељеници освојили су Трансвал и уништили су на реци Орање власт тиранина Мозелекаце. И њима су одузели, једноставном дневном заповешћу, нову домовину, коју су стекли уз толике патње.

Прелазим преко детаља. Ова борба је трајала двадесет година. Ми смо одлазили све даље, а Велика Британија је пружала за нама своје грамзиве руке, као и за осталим кметовима везаним за њихову земљу, чак и када би је напустили.

Најзад, после много мука и крвавих борби, омогућено нам је да нам се призна самосталност у слободној држави Орање. Краљевска декларација, потписана од краљице Викторије на дан 8. априла 1854. године, јемчила нам је

слободан посед земље и самоуправу. Коначно смо образовали републику и могу да кажем да би наша држава, основана на строгом поштовању закона, на слободном развоју индивидуалних снага и општој просвећености свих друштвених слојева, могла да послужи као узор многим народима, који себе сматрају цивилизованијим од мале јужноафричке државе.

Грика земља је била део те државе. У то време сам се настанио овде као фармер, у овој истој кући у којој се сада налазим, са мојом сиротом женом и двоје деце. Тада сам обележио свој „крал”, или сточни тор, на истом месту на коме се налази рудник у коме радите. Десет година касније стигао је у овај крај Џон Ваткинс и саградио своју прву колибу. У оно време се није знало да на овом земљишту има дијаманата, а ја сам током тридесет година имао тако мало прилике да обављам свој занат, да сам се једва и сећао да постоји драго камење.

Одједном, око 1867. године, пронесе се глас да наше земљиште садржи дијаманте. Неки Бур са обала Харта нашао је дијаманте чак и у измету својих нојева, шта више и у глиненим зидовима свога мајура.

Енглеска влада, верна своје систему приграбљивања, противно сваком уговору и праву, изјави да Грика земља припада њој.

Узалуд су били протести наше Републике!

Тај се Бур звао Јакобс. Неки Киекирк, холандски трговац, који је путовао за рачун једног ловца на нојеве по имену О'Еејлиа, приметио је у рукама деце неког Бура дијамант, откупи га за неколико суа и прода за двадесет хиљада и пет стотина франака сер Филишу Вудхаузу, гувернеру на Капу. Овај је камен одмах избрушен и послат у Париз на светску изложбу 1867. Узалуд је она предлагала да се спор изнесе пред неког шефа европских држава, да пресуди спор. Енглеска је одбила арбитражу и запосела нашу територију.

Још смо се могли надати да ће наши господари

поштовати бар наша приватна права. Ја пак, оставши удовац и без деце после ужасне епидемије 1870. године, нисам осећао у себи довољно снаге да тражим нову домовину и створим ново огњиште - шесто или седмо током свог дугог лутања. Остао сам, дакле, у Грика земљи. Био сам готово једини који се није подао дијамантској грозници, што је захватила цео свет, већ сам и даље обрађивао свој повртњак, као да лежиште дијаманата у Ду Тоит'с Пан није било откривено, удаљено на пушкомет од моје куће.

Колико ли је било моје изненађење, када сам утврдио да је зид мога „крала”, према обичају зидан од сувог камена, порушен у току ноћи и однесен триста метара дубље у равницу. На место мог зида Џон Ваткинс је, уз помоћ неког Кафра, подигао други, тако да се спојио са његовим и обухватио као своју сопственост један песковити и црвенкасти брежуљак, који је дотле био моја неприкосновена својина.

Пожалио сам се том пљачкашу... Он ми се само насмејао. Запретио сам му да ћу га тужити... Он ме је чикао да то урадим.

Три дана доцније добио сам објашњење загонетке. Овај брежуљак, који је био моја својина, у ствари је био рудник дијаманата. Пошто се је Џон Ваткинс био уверио у то, похитао је да помери мој зид, а затим је похитао у Кемберлеј да званично преведе рудник на своје име.

Повео сам парницу... Желим вам, господине Мере, да никад не сазнате шта кошта на енглеској територији парницење. Изгубио сам, једног по једног, моје волове, коње и овце. Продао сам чак и свој намештај, све до последњег дроњка, да бих нахранио људске пијавице, што се називају правозаступник, адвокат, шериф у судеки извршилац. Укратко, после годину дана одлажења и долажења, чекања, јалових нада, страховања и озлојеђености, најзад је питање својине решено код вишег

суда, без икаквог права на жалбу или поништај пресуде...

Изгубио сам парницу, а поврх тога био сам и упропашћен. У пресуди се каже да су моја потраживања неоснована, те сам одбијен са образложењем да суд није могао да добије јасан увид у узајамна права парничара, али да је за будућност неопходно да се међу њима одреди тачна граница. Тако је утврђено да се линија која раздваја два имања налази на двадесет петом степену географске дужине, источно од гриничког упоредника. Земљиште западно од упоредника требало је да остане Џону Ваткинсу, а земљиште источно од њега припало је Јакобусу Вандергату.

Судије су донеле ову необичну одлуку, како изгледа, зато што према плану округа двадесет и пети степен географске дужине одиста пролази преко земљишта мога „крала”.

Али рудник се, на жалост, налазио на западној страни. По пресуди припао је, разуме се, Џону Ваткинсу.

Но, упркос томе, као да је јавно мишљење хтело да једном неизбрисивом мрљом обележи ову неправедну пресуду, рудник се и данас још зове Вандергарт-Копје.

Ето зар нисам помало у праву, господине Мере, кад кажем да су Енглези лупежи? рече стари Бур, завршивши своју истиниту причу.

VI

ЛОГОРСКИ ОБИЧАЈИ

Предмет овог разговора, ваља признати, није имао ничег пријатног за младог инжењера. Није могао лако да прихвати обавештење такве врсте о човеку кога је и даље сматрао својим будућим тастом. Зато се убрзо навикао да мишљење Јакобуса Вандергарта у вези са Коцјеом сматра као неку старчеву уображену оптужбу, од које је требало доста одбацити.

Када је једнога дана поменуо реч-две Џону Ваткинсу о овој ствари, овај је прво прснуо у смех уместо сваког одговора, затим се куцнуо кажипрстом по челу, одмахујући уз то главом, као да је хтео рећи да стари Вандергарт све више губи здрав разум.

Зар, одиста, није било могуће да је старац, под утиском открића дијамантског рудника, увртео себи у главу, без икаквог разлога, да је овај његова својина? Најзад, суд му није дао за право, а није вероватно да судије нису прихватиле најправичнију претпоставку. Ето, шта је млади инжењер помислио у себи, да би се оправдао што и даље одржава везу с Џоном Ваткинсом, пошто је сазнао шта

Јакобус Вандергарт мисли о њему.

Други неки сусед из логора, код кога је Сипријен такође навраћао, јер је код њега наилазио на оригиналан бурски начин живота, био је фармер, по имену Матис Преторијус, веома познат међу рударима у Грика земљи.

Матис Преторијус, иако му је било једва четрдесет година, такође је лутао дуго времена пространим обалама реке Орање, пре но што се настанио у овом крају. Али услед оваквог номадског живота није ни смршао нити постао раздражљив као стари Јакобус Вандергарт. Напротив, он се толико угојио да је једва ходао. Могао се упоредити са неким слоном.

Седећи мање-више стално у големој дрвеној наслоњачи, специјално направљеној за његове џиновске облике, Матис Преторијус излазио би само колима, плетеним од врбовог прућа са клупама, у која је био упрегнут џиновски ној. По лакоћи којом је ова штакара вукла ову огромну масу може да се замисли колика је била снага њених мишића.

Матис Преторијус је обично долазио у логор да са сопственицима крчми закључи посао око продаје поврћа. Био је свуда познат, али та његова популарност није била много завидна, јер је почивала на његовој крајњој малодушности. Рудари су волели да га плаше, причајући му безброј лудорија.

Сад би му рекли да предстоји напад Басута или Зулуа, други пут би се пред њим правили да из новина читају нови законски пројекат по коме ће бити осуђен на смрт сваки човек у британским доминионима који тежи више од триста фунти. Или би му испричали да се бесан пас појавио на друму за Дрифонтен и јадни Матис Преторијус, који је тим друмом морао да се врати кући, измишљавао би хиљаду изговора да остане у логору.

Али све те уображене стрепње нису биле ништа према искреном ужасу који га је спопадао при самој помисли да

би на његовом имању могао бити откривен дијамантски рудник. Унапред је замишљао страшну слику, како ће грамзиви људи да преплаве његову башту са поврћем, газећи по узаним лејама и да му је поврх тога и насилно откупе. Нема сумње да би био исте судбине као и Јакобус Вандергарт. Енглези би нашли разлоге да докажу да та земља припада њима.

У души би премирао кад би га обузеле овакве мрачне мисли. Ако би на својој фарми приметио једног од „проспектора”¹⁶, како лута око његове куће, сместа би изгубио вољу на јело и пиће... Па ипак се све више гојио.

Један од најстрашнијих његових мучитеља био је Анибал Панталачи. Овај опаки Наполитанац - коме је узгред буди речено ишло одлично, јер је у свом клејму запослио три Кафра, а на његовој кошуљи истицао се огромни дијамант - открио је слабост несрећног Бура. Зато се, најмање једанпут недељно, одавао сумњивом задовољству да одлази да испитује и риља земљиште у околини Преторијусове фарме.

Његов посед се простирао на левој обали Вала, отприлике две миље изнад логора. Земљиште његове фарме је било од наноса, па је веома лако могло да садржи дијаманте, иако досад ништа није указивало на то.

Да би му успела ова глупа комедија, Анибал Панталачи би се увек поставио на највидније место, под саме прозоре Матиса Преторијуса а често је водио собом и неке другове, да их разоноди овим лакрдијама.

За то време би јадни човек, напола скривен иза памучних завеса, са страховањем пратио њихово кретање и вребао сваки њихов покрет, спреман да потрча у стају и упрегне кола да би побегао, ако би му се учинило да његовом поседу прети најезда.

---

16 Овако се називају људи који се баве тражењем налазишта минерала или драгог камења, било да то тражење врше „на срећу”, било да то врше систематски сондирањем терена.

Зашто ли је, на своју несрећу, поверио једном од својих пријатеља да дан и ноћ држи своју птицу за вучу запрегнуту и сандук у колима натоварен намирницама, да би на први одлучни знак био у стању да се изгуби?

- Поћи ћу Бушманима, северно од Лимпопа, говорио је. Пре десет година трговао сам с њима слоном кости и било би сто пута боље, уверавам вас, да се налазим међу дивљацима, лавовима и шакалима, него да останем међу незаситим Енглезима.

Али човек коме се несрећни фармер поверио није имао преча посла - као што је то увек обичај код поверљивих лица - него да ове планове објави целом свету. Непотребно је рећи да је Анибал Панталачи ово искористио на највеће увесељење рудара Коцјеа.

Друга честа жртва Наполитанчевих лоших шала био је, као и раније, Кинез Ли.

И он се настанио у Вандергарт-Коцјеу, где је једноставно отворио перионицу, а зна се да се синови Небеског Царства одлично сналазе у том послу.

У црвеној кутији, која је толико изазивала радозналост Сипријенову током првих дана путовања у Грика земљу, било је само четака, соде, калупа сапуна и плавила за рубље. Све у свему, интелегентном Кинезу и није требало ништа више да би стекао иметак у овој земљи.

Заиста, Сипријен није могао да се уздржи а да се не насмеје када би срео Лија, увек ћутљивог и повученог, натовареног великом корпом рубља, коју је носио својим муштеријама.

Али је био огорчен што се Анибал Панталачи тако дивљачки окомио на убогог ђавола. Бацао му је боце са мастилом у његово корито за прање рубља, разапињао би конопац на његовим вратима да би овај пао, прикивао га за клупу пробивши ножем скут његове блузе. Није пропуштао ни једну прилику да га ногом не удари у цеванице, називајући га „незнабожачко псето”, и,

наметнувши му себе за муштерију, чинио је то само зато да би сваке недеље имао прилике за овакве поступке. Никада му рубље није било довољно лепо опрано, иако је Ли дивно прао и глачао. За најмањи набор ухватио би га ужасан бес, па би излемао несрећног Кинеза као да му је роб.

Такве су се грубе шале водиле у логору, али су каткада добијале и трагичан обрт. Када би се десило, на пример, да је неко од црнаца запослених у руднику оптужен за крађу дијаманата, сви су сматрали својом дужношћу да кривца прате до судије, тукући га за то време немилосрдно. На тај начин, ако би га судија изузетно и ослободио, ипак би зарадио снажне ударце песница. Уосталом, ретко се дешавало да неко буде ослобођен. Судија је брже доносио пресуду но што му је било потребно да прогута четвртину поморанце са сољу - једно од најомиљенијих јела у овој земљи. Пресуда је обично гласила на петнаест дана принудног рада и двадесет удараца са *cat of nine tails*, односно *мачком са девет репова*, неком врстом вишеструке камције, којом се у Великој Британији и енглеским доминионима још увек служе за бичеваше робијаша.

Али је постојао злочин коме су рудари још мање праштали него крађи, а то је била утаја.

Јенки Вард, који је стигао у Грика земљу истовремено са младим инжењером, стекао је једног дана у том погледу горко искуство, када је купио дијаманте од једног Кафра. Јер, по закону, један Кафр не може да поседује дијаманте, пошто нема права да купује клејм, или да ради за свој рачун.

За ово се сазнало тек увече, када је цео логор врвео од света после вечере и тада се раздражена маса упутила према кантини кривца, коју су до краја опустошили, а вероватно би Јенкија и обесили на вешалима, које су људи добре воље већ подизали, да на његову срећу није наишло дванаест полицајаца на коњима, те су га спасли одевши га

у затвор.

Уосталом, овакви насилнички призори били су чести код овог разноврсног, плаховитог и полудивљег становништва. Ту су биле измешане разне људске расе, стварајући један нескладни метеж. Жеђ за златом, пијанство, утицај жарке климе, разочарења и мамурлуци утркивали су се да распале мозгове и да помуте савести. Да су сви људи имали срећу у својим истраживањима, можда би били мирнији и стрпљивији. На једног од њих, кога би с времена на време задесила срећа да нађе драги камен велике вредности, долазило је стотину других који су тегобно животарили, зарађујући једва за основне потребе, уколико не би запали у најцрњу беду. Рудник је био сличан зеленом карташком столу, где се ставља на коцку не само новац, већ и време, труд и здравље. А био је веома мали број срећних играча, којима би случај помогао при руковању пијуком у раду у клејмовима Вандергарт-Копјеа.

Сипријену је из дана у дан то бивало све јасније, па се питао да ли треба да продужи са тако мало уносним послом, када га случај наведе да промени свој начин рада,

Једног јутра нађе се лицем у лице с двадесетак Кафра, који су, тражећи посла, дошли у логор.

Ови јадни људи долазили су са далеких планина које раздвајају земљу Кафра од земље Басута. Прешли су преко сто педесет миља пешице, дуж реке Орање, идући као Индијанци у стопу један за другим, живећи од онога што су могли да нађу путем, то јест од корења, разних бобица и скакаваца. Били су страховито мршави, па су личили пре на костуре него на жива бића. Са својим танким ногама, дугим нагим горњим делом тела, кожом као од пергаментa, која као да је покривала празан костур, ребрима што штрче и упалим образима - изгледали су као да им је пре до тога да поједу добар бифтек човечјег меса, него да раде тешке послове. Због тога нико није био вољан да их упусти и они су стајали шћућурени крај ивице пута,

неодлучни, мрачни, отупели у беди.

Сипријена дубоко дирну њихов изглед. Он им даде знак да причекају, врати се до хотела у коме се хранио и поручи велики бакрач до врха пун кукурузне каше и нареди да се однесе убогим ђаволима, са неколико кутија конзервираног меса и две боце рума.

Затим је са задовољством посматрао како се госте, што им се дотле није дешавало.

Одиста, рекло би се да су то бродоломници, окупљени на неком сплаву, после петнаестодневног гладовања и страха. Толико су јели да су после четврт часа могли да прсну као бомба. Ради њиховог здравља, требало је окончати овај пријатељски ручак, да се учесници не би погушили.

Само један од црнаца, интелигентног и нежног лица - колико се могло оценити најмлађи међу њима - показао је извесну уздржљивост при утољавању глади. И, што се још ређе среће, сетио се да захвали свом добротвору, на шта остали уопште нису ни мислили. Пришао је Сипријену, узео га за руку детињастим и љупким покретима, па је затим положио на своју кудраву главу.

- Како се зовеш? запита га млади инжењер, дирнут овим доказом благодарности.

Кафр, који је случајно разумевао по неку енглеску реч, сместа одговори:

- Матаки.

Његов честити поглед, пун поверења, допаде се Сипријену. Дође на помисао да прими у службу тог добро грађеног момка, да ради за њега у клејму, и то је свакако била добра мисао.

Најзад, помисли, то ради цео остали свет. За овог јадног Кафра свакако ће бити боље да му ја будем господар, него да падне шака неком Панталачију.

А затим продужи гласно:

- Но, Матаки, ти тражиш посла, је ли тако? упита.

Кафр потврди климањем главе.

- Хоћеш ли да радиш код мене? Хранићу те, даћу ти потребан алат и двадесет шилинга месечно.

То је била уобичајена надница и Сипријен је знао да не сме више да му понуди, ако неће да побуни против себе цео логор. Али је себи задржао право да ову мршаву награду надокнади поклонима у одећи, стварима за кућну употребу и свим оним што је за Кафра могло да представља драгоценост.

Уместо сваког одговора, Матаки, смешећи се, показа два реда белих зуба и још једном положи себи на главу руку свог заштитника. Уговор је био потписан.

Сипријен је сместа повео собом свог новог слугу. Из свог пртљага извади једне платнене панталоне, фланелску кошуљу и неки стари шешир и даде их Матакију, који просто није могао да верује својим очима. Видети себе, одмах по доласку у логор, одевеног тако раскошно, превазилазило је најсмелије снове убогог ђавола. Није знао како да искаже своју захвалност и радост. Скакао је, плакао и смејао се у исти мах.

- Матаки, ти ми изгледаш добар момак, рече Сипријен. Видим да разумеш помало енглески. Умеш ли да кажеш бар неку реч?

Кафр му знаком одговори да не уме.

- Па кад је тако, треба да научиш француски, продужи Сипријен.

Не губећи време, он одржа своје ученику први час, показујући и именујући му ствари за свакодневну употребу, а ученик је морао да понови њихова имена.

Матаки није био само ваљан момак, већ и бистра ума, обдарен изузетним памћењем. За мање од два часа научио је сто речи, које је изговарао прилично правилно.

Запањем овом лакоћом схватања, млади инжењер реши да је искористи.

Младом Кафру је требало седам до осам дана одмора и добре хране да би се повратио од заморног пута и могао да

отпочне са радом. Ових осам дана су његов професор и он тако одлично употребили, да је Матаки концем недеље већ био у стању да искаже своје мисли на француском - истина са пуно грешака, али ипак разумљиво. Сипријен то искористи да сазна његову целу историју. Она је била сасвим обична.

Матаки није знао чак ни име своје земље, која се налазила негде у планинама у правцу где се сунце рађа. Све што је могао да каже било је да су живели врло бедно. Тада се решио да пође да тражи срећу по угледу на неке ратнике из свога племена који су се иселили и он је, као и они, дошао на дијамантска поља.

Шта је желео да заради? Само један црвени огртач и десет пута десет сребрњака.

Кафри не цене златнике. То је код њих неискоренљива предрасуда, која је потекла још од првих Европљана који су трговали с њима.

А шта ће славољубиви Матаки да ради са сребрњацима?

Набавиће себи црвени огртач, пушку и барут, и затим ће се вратити у свој „крал”. Тамо ће себи купити жену, па ће да ради за свој рачун, неговаће краву и обрађиваће своје кукурузно поље. Тако би постао значајан човек и велики поглавица. Цео ће му свет завидети на пушци и великом иметку, па ће после дугог низа година умрети, поштован од свих. Све је то било веома једноставно.

Сипријен се дубоко замисли, чувши овај једноставни животни програм. Да ли је било потребно проширивати видик овог јадног дивљака, указивати му на веће циљеве које би могао постићи својим радом, него што су црвени огртач и пушка кремењача? Или је било боље да га остави у његовом наивном незнању, да би у свом „кралу”, у миру и спокојству провео свој живот, какав је желео? Озбиљно је било то питање, које млади инжењер није смео да реши, али које је Матаки брзо пресекао.

Тек што је стекао најосновније знање француског језика,

млади Кафр је показивао невероватну вољу да нешто научи. Без престанка је постављао питања, хтео је све да зна, име сваког предмета, његову употребу, његово порекло. Затим су га занимали писање, читање и рачун. Био је, одиста, незајажљив.

Сипријен се ускоро решио. Видећи толику његову жељу, није се даље колебао. Одлучио је да сваке вечери држи Матакију по један час, а овај је све своје расположиво време користио да штогод научи.

Дирнута његовом необичном жељом за знањем, госпођица Ваткинс се примила да понавља задатке с младим Кафром. Он их је, уосталом, понављао цео дан, док је снажним ударцима пијука копао по дубини клејма, или дизао ведро са земљом и одабирао камичке. Био је тако вредан на послу да је то заразно деловало и на остале, те се посао одвијао много боље.

По препоруци Матакија, Сипријен је примио у службу још једног Кафра из његова племена, који се звао Бардик, чија су вредноћа и интелигенција такође били знатни.

У то време је млади инжењер имао срећу, која га дотле не беше задесила: нашао је камен од близу седам карата, који је сместа продао, још неуглачаног, посреднику Натану.

Био је то веома добар посао. Рудар, који би за свој рад тражио само уобичајену награду, могао би с правом да буде задрвољан. Да, без сумње, али то није био случај код Сипријена.

Када бих свака два-три месеца имао такву срећу, говорио је себи, да ли бих и тада био ближе циљу? Мени није потребан један дијамант од седам карата, већ хиљаду или хиљаду и пет стотина таквих... у противном ћу изгубити госпођицу Ваткинс и она ће припасти Џону Хилтону, или неком другом мом супарнику, који неће бити ништа бољи!

Тог дана се Сипријен предао тужним мислима, враћајући се у Копје, после ручка, по несносно врелом и прашљивом дану - по заслепљујућој црвенкастој прабини која скоро

без престанка лебди над дијамантским рудницима.- када одједном ужаснут устукну, стигавши иза једне усамљене колибе. Пред његовим се очима указа жалостан призор.

Један је човек висио обешен о руду воловских кола, постављених уза зид колибе. Непомично, испружених ногу, тело се спуштало као какав висак, под углом од деведесет степени према руди, обасјано блештавом светлошћу.

Било је језиво.

У први мах пренеражен, Сипријен се сажали из дна душе, када виде да је то Кинез Ли, обешен за врат својим перчином, viseћи тако између неба и земље.

Млади инжењер је одмах знао шта треба да уради. У року од пола минута се попео на врх руде, ухватио тело под пазухе, подигао га да би прекинуо гушење, а затим је својим ножем пресекао перчин. Извршивши све ово, опрезно је сишао и спустио свој терет у сенку колибе.

Било је крајње време. Ли се још није био охладио. Његово срце је куцало једва чујно, али је ипак куцало. Он убрзо отвори очи и, што је било необично, изгледа да је дошао свести чим је угледао светлост дана. По равнодушном лицу јадника нису се оцртавали, после страхоте коју је преживео, ни ужас, ни изненађење. Рекло би се да се пробудио из обичног сна.

Сипријен му даде да прогута неколико капи воде помешане са сирћетом, коју је имао у својој чутурици.

- Можете ли да говорите? несвесно упита, заборављајући да Ли не може да га разуме.

Овај му међутим потврди главом.

- Ко вас је тако обесио?

- Ја сам, одговори Кинез, као да у томе није било ничег необичног, нити чега за осуду.

- Ви? Несрећниче, хтели сте да извршите самоубиство! А зашто?

- Лију је било одвише топло!... Лију је било досадно...

одговори Кинез.

Одмах затим зажмури, као да је хтео да избегне даља питања.

Тог тренутка Сипријен примети необичну околност да се разговор води на француском.

- Говорите ли и енглески? продужи он.

- Да, одговори Ли, подигавши трепавице.

Рекло би се да поред свог малог затубастог носа има две мале косе рупице.

Сипријену се учини да у његовом погледу назире нешто мало од оног подсмеха, што га је изненадио за време пута од Капа до Кимберлеја.

- Ваши разлози су бесмислени, рече му строго. Човек се не убија зато што му је врућина!... Реците ми озбиљно... Кладио бих се да се ту опет ради о некој подвали Панталачија?

Кинез обори главу.

- Хтео је да ми одсече перчин, рече, спутивши глас, и сигуран сам да би за дан-два успео да то уради.

Истог тренутка Ли примети свој чувени перчин у Сипријеновој руци и виде да га је задесила несрећа од које је највише стрепео.

- Ох, господине!... Шта!... Ви... ви сте ми га одсекли, узвикну очајно.

- Морао сам да бих вас скинуо, пријатељу мој, одговори Сипријен. Али, до ђавола, ни за длаку нећете вредети мање у овој земљи - умирите се!

Кинез је изгледао толико очајан због овог одсецања да га Сипријен, бојећи се да не изврши нов покушај самоубиства, поведе собом у своју колибу.

Ли је послушно пошао с њим, сео за сто са својим спасиоцем и обећао му да неће обновити свој покушај, а затим, поред шоље врелог чаја, даде и извесна објашњења о свом досадашњем животу.

Ли се родио у Кантону, а васпитан је у неком енглеском

предузећу за трговце. Затим је пошао на Цејлон, оданде у Аустралију и најзад у Афику. Нигде му се срећа није насмешила. Перионица у рударском крају није ишла ништа боље од двадесет других заната у којима се окушао. Али најгори му је непријатељ био Панталачи. Овај човек га је доводио до очајања и да није било њега можда би се задовољио оскудним животом у Грика земљи. Да би избегао његове прогоне и мучења, хтео је да оконча свој живот.

Сипријен утешу јадног младића и обећа му да ће га штитити од Наполитанца, даде му на прање све рубље које је могао да нађе и посла га кући не само утешеног, већ и излеченог у погледу сујеверја због његовог перчина.

А знате ли како је младом инжењеру ово успело? Једноставно али веома озбиљно изјавио је да уже обешеног доноси срећу и да је сада са перчином у џепу дошао крај свим његовим пословним недаћама.

- У сваком случају, Панталачи неће моћи више да га одсече.

Ово заиста кинеско образложење оконча разговор.

VII

ОДРОЊАВАЊЕ ЗЕМЉЕ

Прошло је већ педесет дана како Сипријен није нашао ниједан једини дијамант у свом руднику. Све му је одвратнији постајао рударски занат, који му се учини као посао за будале, кад човек нема новаца да купи првокласни клејм и дванаестак Кафра, способних за рад.

Једног јутра, пошто је Матакија и Бардика послао у рудник са Томасом Стиллом, Сипријен оста сам под шатором. Хтео је да одговори на писмо свог пријатеља Фарамона Бартеа, који му се јавио преко неког трговца слоновом кости, који је путовао за Кап.

Фарамон Барте је био одушевљен својим животом који је проводио у лову и пустоловинама. Убио је већ три лава, шеенаест слонова, седам тигрова и безброј жирафа и антилопа, не рачунајући мању дивљач.

„Појуӣ ис̄торијских освајача, њисао је, водим ра̄ӣ за ра̄ӣом. Не само ш̄ӣо сам њриходом од лова ус̄ео да издржавам ч̄ӣшаву малу експедицију која њӯӣује са мном, већ да сам х̄ӣео мо̄ао сам да ос̄варим зна̄ӣну добӣӣ

iproдајом крзна и слонове косӣти, или разменом робе са племеном Кафра, међу којима живим.”

Завршио је писмо овим речима:

„Не би ли х̄ӣео да њо̄ђеш са мном да обиђемо обалу Лим̄ио̄иа? Бићу њ̄амо крајем идуће̄ месеца и намеравам да се с̄иустим до залива Дела̄иоа, да бих се морем враӣио у Дурбан, њо̄ӣио сам се обавезао да моје Басӯӣе овамо доведем. На̄иуст̄ӣи, дакле, за неколико недеља њ̄воју с̄ирашну Грика земљу и дођи да се сас̄ианемо...”

Сипријен је баш узео да поново прочита ово писмо, када се проломи страшан тресак, праћен ужасном буком по читавом логору, те се журно диже и излете ван шатора.

Гомила рудара у највећем нереду и узбуђењу трчала је према руднику.

- Одроњавање земље! чуше се узвици са свих страна.

Ноћ је, одиста, била свежа, скоро ледена, док се јучерашњи дан могао убројити у најврелије за које се знало већ дуже времена. Обично је услед наглих промена температуре и скупљања која су због тога наступала у маси откривене и разривене земље, долазило до оваквих несрећа.

Сипријен журно пође према Коцјеу.

Стигавши тамо, једним погледом виде шта се догодило. Огроман комад земље, висок најмање шест метара, а дугачак двеста, расцепио се уздуж, створивши пукотину која је била слична неком пролumu у срушеном бедуму. Одронило се неколико хиљада квинтала¹⁷ шљунка, сручило се у клејмове и напунило их песком, земљом и камењем. Све што се тог тренутка налазило на врху, људи, волови и кола, одједном се сурвало у провалију што се под њима отворила.

Срећом, већи део радника још није био сишао у ниже делове рудника, где би половина логора била затрпана

---

17 Квинтал – 100 килограма.

рушевинама.

Сипријен прво помисли на свог ортака Томаса Стила. На своју радост, убрзо га примети међу људима који су на рубу пукотине покушавали да оцене величину катастрофе. Сместа потрча к њему и стаде да га испитује.

- Да, имали смо срећу да се извучемо, рече Ланкеншајрац.

- А Матаки? упита Сипријен.

- Он је јадник тамо доле, одговори Томас Стил, показавши на рушевине које су биле затрпале њихову заједничку својину. Тек што сам му рекао да сиђе и чекао да напуни и дигне прво ведро, кад је дошло до одроњавања земље.

- Али ми не можемо да га оставимо тако и да ништа не покушамо да га спасемо! узвикну Сипријен. Можда је још жив.

Томас Стил одмахну главом.

- Није вероватно да је жив испод петнаест или двадесет тона земље, одговори. Уосталом, требило би најмање десет људи да ради два до три дана да очисте рудник.

- Без обзира! одговори млади инжењер одлучно. Не бих желео да се каже да смо једно људско биће оставили затрпано у том гробу, а да нисмо покушали да га извучемо.

А затим, обративши се једном Кафру преко Бардика који се ту нашао, објави да ће платити високу надницу од пет шилинга дневно свима онима који буду хтели да раде код њега на рашчишћавању његовог клејма.

Тридесетак црнаца се одмах понуди и, не губећи часа, одмах се дадоше на посао. Било је довољно пијука, лопата и будака; ведро, каблови, као и двоколице за песак, беху спремни. Велики број рудара међу белцима понудише добровољно своје услуге, када су чули да се ради о ископавању неког убогог црног ђавола, кога је одроњавање земље затрпало. Томас Стил, понесен Сипријеновим полетом, такође се показао веома заузимљивим при

управљању овим радом за спасавање.

Око подне су већ извадили неколико тона песка и камења који су се били сручили у клејм.

Око три часа Бардик крикну промуклим гласом: под пијуком је спазио црну ногу, како вири из земље.

Удвостручише напоре и неколико минута касније открише читаво тело Матакија. Несрећни црнац лежао је на леђима непомичан, на изглед мртав. Неким чудним случајем једно од кожных ведара којима се служио при раду, пало му је на лице, покривши га као каква маска.

Сипријен ово одмах примети и то га наведе на мисао да би се несрећник можда могао повратити у живот. У ствари, постојала је незнатна нада, јер срце више није куцало, кожа му је била хладна, руке згрчене у ропцу, а лице - оловно бледо као што бива код црнаца - било је страховито изобличено услед гушења.

Сипријен није клонуо. Наредио је да се Матаки пренесе у колибу Томаса Стила, која је била најближе. Положише га на сто, који је обично служио за одабирање шљунка, те систематски почеше да га трљају и покрећу грудни кош, да би изазвали неку врсту вештачког дисања, што се обично примењује код враћања дављеника у живот. Сипријен је знао да се овај начин примењује код свих врста гушења, па и у овом случају није могло да се учини ништа друго, јер није било ни ране, ни прелома, нити ма каквог другог поремећаја.

- Погледајте, господине Мере, он још увек стиска у руци грумен земље, примети Томас Стил, који се трудио да што снажније трља то крупно црно тело.

Својски је запео ваљани син Ленкешајра! Да је имао да изгласа какву осовину парне машине од хиљаду две стотине коњских снага, не би могао да снажније употреби своје песнице.

Његови напори убрзо дадоше знатан резултат. Мртвачка укоченост младог Кафра попуштала је мало по мало.

Такође се изменила и температура коже. Сипријену, који је будно пратио и најмањи знак живота, послушнујући срце, учини се да под руком осећа једва приметни трзај, што је био добар знак.

Ускоро ти знаци постадоше приметнији. Пулс поче да му ради, груди му се услед слабог дисања једва надимаху, а затим мало јачи уздах показа да му се живот враћа.

Одједном се крупни црни костур затресе од главе до пете: то је Матаки после потпуне укочености два пута кинуо. Он отвори очи, стаде да дише и освести се.

- Ура! Ура! Извукао се другар! узвикну Томас Стил, који се купао у сопственом зноју и престаде са трљањем. Ама погледајте, господине Мере, он још увек не испушта ону грудву земље, што је држи у својим згрченим прстима.

Млади инжењер је имао преча посла, него да застане и погледа ову ситницу. Даде болеснику да прогута кашичицу рума и подиже га да би му олакшао дисање. Најзад, видевши да се сасвим повратио, умога га у ћебе и уз помоћ тројице-четворице људи који су добровољно пристали да му помогну, понесе га својој кући, на Ваткинсову фарму.

Ту сместише једног Кафра у Сипријенов кревет. Бардик му даде шољу врелог чаја. После четврт часа Матаки заспа мирним сном: био је спасен.

Сипријен у души осети ону, ничим неупоредиву радост, коју човек осећа када му успе да неко људско биће истргне из канџи смрти. Док су Томас Стил и његови помоћници, веома узбуђени после толиких начина лечења, отишли у оближњу кантину да прославе свој успех, заливајући га обилно пивом, Сипријен, који је хтео да остане поред Матакија, узео књигу, повремено прекидајући читање да би погледао успаваног болесника, као што би отац учинио са својим нејаким сином.

За ових шест недеља како је Матаки ступио у његову службу, Сипријен је увек био њиме задовољан, чак и задивљен. Његова интелигенција, питомост и прилежност

за рад беху неупоредиви. Био је храбар, добар, услужан, необично благог и веселог карактера. Никакав посао није одбијао, ниједна тешкоћа није била изнад његове снаге. Слободно би се могло рећи да не постоји висок положај који један Француз, обдарен сличним способностима, не би могао да постигне. А колике су се драгоцене особине скривале под црном кожом и кудравом главом једноставног Кафра!

Па ипак је Матаки имао једну ману - веома озбиљну ману - која је свакако потицала од његовог првобитног васпитања и навика које је стекао у свом кралу. Треба ли да то кажемо? Матаки је био склон крађи, али такорећи несвесно. Када би видео неки предмет који му се свиди, сматрао је за сасвим природно да га и узме.

Узалуд га је његов господар, уплашен овом његовом склоношћу, најстроже прекоревао. Узалуд му је претио да ће га отпустити ако га још једном ухвати на делу. Матаки је обећавао да се то неће поновити, плакао је, молио да му опрости и одмах сутрадан, чим би му се указала прилика, урадио би исто.

Ствари које је крао обично нису биле од веће вредности. Полакомио би се нарочито на неке безначајне ситнице: неки нож, кравату, држаљу за оловку или сличну маленкост. Али је Сипријен и поред тога био болно дирнут овом маном иначе тако привлачног карактера.

Причекајмо! Надајмо се! говорио је у себи. Можда ће ми успети да га натерам да схвати како је ружно да краде.

Посматрајући га како спава, Сипријен је размишљао о свим овим чудним противречностима, што су имале свој корен у прошлости, коју је Матаки провео међу дивљацима свога племена.

Кад се почело смркавати, млади се Кафр пробуди, свеж и расположен као да му дисање није било скоро потпуно престало у току два-три часа. Сада је могао да исприча шта се догодило.

Ведро, које му је случајно покрило лице, и дуге лестве што су се биле испречиле изнад њега, у први мах су га штитили од механичког дејства сурвавања земље, а затим су га прилично дуго чували да се потпуно не угуши, јер су му у том подземном затвору оставили ипак извесну малу количину ваздуха. Пошто је био потпуно свестан те срећне околности, учинио је све да је искористи, дишући само у дугим размацама. Али, мало-помало, ваздух се квариио. Матаки је постепено осећао како губи свест. Најзад, паде у неку врсту тешког сна пуног кошмара, из кога се на махове трзао да би учинио последњи покушај да дође до ваздуха. Најзад је потпуно изгубио свест. Није више био свестан ничега што се догађа, био је мртав... јер се збиља вратио из мртвих.

Сипријен га пусти да мало прича, даде му да пије и да једе па га натера, и поред његовог противљења, да ноћ проведе у кревету на коме је лежао. Напослетку, пошто је био сигуран да је свака опасност минула, он га остави самог и оде да учини своју уобичајену посету госпођици Ваткинс.

Млади инжењер осети потребу да Алиси исприча све утиске дана, да јој каже колику одвратност осећа према руднику - одвратност коју је данашња страшна несрећа још увећала. Згадило му се при помисли да и даље треба да излаже опасности живот Матакија за љубав веома несигурног срећног случаја да стекне неколико лоших дијаманата.

Када бих сам радио овај посао! помисли. Али да за бедну надницу терам тог несрећног црнца, који ми ништа не дугује, то је управо одвратно.

Он исприча младој девојци све што се бунило у њему. Говорио јој је и о писму које је примио од Фарамона Бартеа. Одиста, зар не би било боље да послуша савет свога пријатеља? Шта би изгубио да пође на обале Лимпопа и да окуша срећу у лову? Зар не би то свакако било отменије,

него да рије земљу, као каква тврдица, или да тера неколико убогих ђавола да то за њега раде?

- Шта ви о томе мислите, госпођице Ваткинс, ви, која располажете са толико истанчане мудрости и осећањем за стварност? Посаветујте ме! То ми је неопходно потребно. Изгубио сам моралну равнотежу. Потребна ми је пријатељска рука да бих је повратио.

Говорио је веома искрено, налазећи у томе необјашњиво задовољство, он, који је обично био тако повучен у себе, изложио је овој благој и љупкој повереници све своје бриге и колебања.

Овај се разговор, од пре неколико минута, водио на француском, што је овом призору давало неку интимност, иако Џон Ваткинс, који је пре кратког времена задремао поред своје треће луле, никада није обраћао пажњу шта двоје младих говоре на енглеском, или било ком другом језику.

Алиса је слушала Сипријена са дубоком наклоношћу.

- Све ово што сте ми рекли, одговори она, одавно сам и ја мислила, господине Мере. Тешко ми је да схватим како је један инжењер, научник као што сте ви, могао лака срца да прихвати да води овакав живот! Зар то није злочин против вас самог, против ваше савести? Своје драгоцено време траћите на физички рад који би обичан Кафр или Хотентот урадили боље од вас. Не ваља вам то, уверавам вас.

Довољно би било да Сипријен каже само једну реч, да објасни младој девојци загонетку која ју је толико изненадила и дирнула. А ко зна није ли она помало и претеривала у свом негодовању, да би га на тај начин натерала да јој призна све? Али се он заклео да то признање задржи за себе и презрео би себе да га је изговорио; зато су му уста ћутала.

Госпођица Ваткинс продужи, рекавши:

- Ако вам је толико стало да нађете дијаманте, господине

Мере, зашто их боље не потражите тамо где бисте одиста имали изгледа да их нађете - у суду за топљење метала? Како! Па ви сте хемичар, знате боље од сваког другог шта је у ствари то бедно камење, коме се приписује толика вредност, а ви га тражите помоћу тако незахвалног и механичког рада? Што се мене тиче, враћам се на своју мисао: да сам на вашем месту, пре бих покушала да вештачки створим дијаманте, него да их тражим готове.

Алиса је говорила са таквим одушевљењем, са таквом вером у науку и у самог Сипријена да се младићева душа освежила као после купања у роси.

На несрећу се Џон Ваткинс баш у тај мах оте дремежу и запита шта је ново у Вандергарт-Копјеу. Морали су да се врате енглеском језику и да престану са својим разговором. Чар је била прекинута.

Али је семе било бачено у плодно тле и требало је да проклија. Када се вратио својој кући, млади инжењер је размишљао о узбудљивим речима, тако тачним, што их је чуо од госпођице Ваткинс. Све што је у њима било магловито ишчезе пред његовим очима и остаде само оно што је у њима било племенито, пуно поверења и одиста нежно.

А зашто да не, напослетку? помисли. Вештачко стварање дијаманата, које је још пре једног века могло да буде само утопија, данас је у неку руку стварност. У Паризу господа Фреми и Пејл створили су рубин, смарагд и сафир, који су само кристали чисте глине, у разним бојама. Мак-Тир из Глазгова и Ј. Балантин Ханеј из истог града успели су да створе 1880. године кристале угљеника, који су имали сва својства дијаманта и чија је једина мана што су били ужасно скупи, много скупљи од природних дијаманата из Бразилије, Индије или Грика земље - па према томе нису могли да дођу у обзир за трговачке сврхе. Али када се дошло до научног решења проблема, свакако није далеко ни његово индустријско решење. Зашто човек не би

тражио?... Сви научници који су се досад бавили тим проблемом, били су теоретичари, људи радних кабинета и лабораторија. Они нису проучавали дијамант на лицу места, на његовој родној грудџи, тако рећи у колевци. Али ја могу да користим њихове радове и њихово искуство као и своје. Ја сам вадио дијаманте сопственим рукама. Испитивао сам и проучавао у свим правцима земљиште на коме се налазе. Ако треба да неко успе, да са мало среће преброди последње препреке, то сам ја! Мора бити да сам то ја!

Ево шта је Сипријен понављао у себи и о чему је размишљао већи део ноћи.

Ускоро се решио. Већ сутрадан ујутро он извести Томаса Стила да - бар привремено - не мисли сам, па ни помоћу других, да ради у свом клејму. Договори се са њима да, уколико жели, може да се ослободи сваке обавезе према њему, а затим се затвори у своју лабораторију да размишља о новим плановима.

VIII

ВЕЛИКИ ОПИТ

У току сјајних истраживања у вези растварања чврстих тела у гасу - истраживањима која су целе прошле године заузела Сипријена - он је приметио да извесни састојци кременасте и глинасте земље, које вода није растварала, могу да се растопе под високим притиском водене паре, уз високу температуру.

Зато је решио да прво испита не би ли могао да нађе какво гасовито средство за растварање угљеника, да би затим постигао кристализовање истог.

Али су сви покушаји у том правцу остали безуспешни и после неколико недеља проведених у узалудним опитима, морао је да измени начин вођења битке.

Битка је прави израз, јер као што ће се видети, и топ ће одиграти неку улогу.

Разне сличности навеле су младог инжењера на мисао да би се дијаманти у Коцјеима могли образовати на исти начин као и сумпор у сумпоровитим јамама. А зна се да је сумпор резултат полуоксидације сумпоровитог водоника; пошто се један део претвори у сумпорну киселину, остатак

се наслаже у виду кристала по странама сумпоровите јаме.

Ко зна, помисли Сипријен, можда су налазишта дијаманата јаме угљеника? Пошто ту неминовно пристиже мешавина водоника и кисеоника са водама и наслагама разних наноса, у виду барских гасова, зашто онда оксидисање водоника уз делимично оксидисање кисеоника, не би довело до кристализације вишка угљеника?

За хемичара није био далек пут од ове идеје па до покушаја да се на неком телу испита слична, али вештачки изазвана реакција теоријске функције водоника.

Пре свега, требало је измислити уређај за опите, који би што је могуће више одговарао претпостављеним условима стварања природног дијаманта. Осим тога, овај уређај је морао да буде једноставан. Све што је велико у природи или у уметности носи обележје једноставности. Има ли чега мање сложеног него што су најлепша открића које је човечанство постигло - закон гравитације, компас, штампана слова, парне машине, електрични телеграф?

Сипријен се из дубине рудника снабдео земљом, чије је особине сматрао веома погодним за овај опит. Затим је од те земље направио густ малтер, којим обложи унутрашњост челичне цеви, дуге пола метра, чији су зидови били дебели пет сантиметара, а пречник јој је износио осам сантиметара.

Ту је цев, што је потицала од неког старог неупотребљивог топа, купио у Кимберлеју од чете добровољаца, чији се задатак завршио походом на неко оближње црначко племе. Цев тога топа, истестерисана како треба у радионици Јакобуса Вандергарта, послужила му је као оруђе, односно као суд са довољно отпорне снаге да издржи огромни унутарњи притисак.

Пошто је у ту цев, претходно је запушивши на једном њеном крају, ставио отпатке бакарних делова и око два литра воде, Сипријен ју је напунио „барским гасом”. Затим

је брижљиво затворио и на оба краја завртњима причврстио металне затвараче, довољно јаке да издрже сваки притисак.

Уређај је тада био готов. Требало га је само изложити великој топлоти.

Ставио га је у пећ са огледалима за одбијање светлости. У пећи се ватра морала даноноћно одржавати да би стално била усијана, и то је требало да траје две недеље.

Цев и пећ су прво били обложени дебелим слојем земље, отпорне према топлоти, чији је задатак био да задржи што је могуће већу количину топлоте и да се веома споро хлади у датом тренутку.

Све скупа личило је на огромну кошницу за пчеле или на колибу Ескимима.

Матаки је сада већ био у стању да чини извесне услуге своме господару. Са највећом пажњом је пратио све припреме за опит и када је сазнао да се ради о вештачком стварању дијаманата, још је преданије помагао да би подухват успео. Убрзо је научио да одржава ватру, тако да му се овај посао могао поверити.

Тешко је, уосталом, замислити колико су ове једноставне припреме биле дуготрајне и тешко остварљиве. У Паризу, у неком великом лабораторијуму, могло би се приступити опиту већ два часа по зачетку идеје, а Сипријену је у овој дивљој земљи требало три недеље да непотпуно оствари своју замисао. Још су му и околности необично ишле на руку, пошто је у прави час нашао не само поменути топ, већ и потребан угаљ. Огрев је био веома редак у Кимберлеју и да би набавио једну тону морао је истовремено да се обрати тројици трговаца.

Најзад је савладао све препреке и када се ватра први пут упалила, Матаки се старао да се она више не угаси.

Ваља да напоменемо да је млади Кафр био веома горд на своју нову дужност. Вероватно ватра није била новина за њега и бесумње је у своме племену помагао при справљању

кухињских производа, за које су мање-више употребљавали ватру.

Откако је Матаки био у његовој служби, Сипријен је већ неколико пута имао прилику да се увери да међу осталим припадницима свога племена он ужива глас правог чаробњака. Додуше, целокупно његово мађионичарско знање свело се на познавање неколико основних тајни хирургије и две-три опсенарске вештине, које је наследио од свога оца. Али су њему долазили прави и уображени болесници, долазили су му због тумачења снова и решавања њихових размирица. Матаки, који никада није долазио у неприлику, умео је за све да нађе лека, да претскаже неке ствари и да изрекне мудру пресуду. Његови лекови су каткада били веома чудни, а пресуде будаласте, али су његови саплеменици били задовољни. А то је било најглавније!

Ваља додати, да су реторте и бочице, којима је сада био окружен у лабораторији младог инжењера, а и да не говоримо о тајанственим опитима у којима је сада могао да учествује, много допринели да се још повећа његов углед.

Сипријен није могао да се уздржи а да се каткада не насмеши, видећи свечани израз лица који би ваљани момак попримио обављајући своју скромну делатност као ложач и помагач, док би обнављао угаљ у пећи или царао жар и брисао прашину са низа епрувета или судова за топљење метала. Па ипак, било је нечег дирљивог у његовој озбиљности: то је био наиван израз поштовања што је наука уливала тој неотесаној, али интелигентној природи, жељној знања.

Сем тога Матаки је имао и часове несташлука и живахности, нарочито када би се налазио у друштву Лија. Њих је везивало присно пријатељство, које се родило током честих посета Кинеза Ваткинсовој фарми, иако су били тако различитог порекла. Обојица су прилично говорили француски, обојицу је Сипријен спасао

очигледне смрти и они су му били веома благодарни. Сасвим је природно што су један према другом осећали искрену наклоност и што се та наклоност убрзо претворила у дубоку приврженост.

Ли и Матаки су између себе дали младом инжењеру дирљиво и једноставно име, које је тачно изражавало природу осећања што су га према њему осећали. Звали су га „мали отац”, говорећи о њему увек речима дивљења и најтоплије оданости.

Та оданост изражавала се од стране Лија у најбрижљивијој пажњи коју је улагао у прање и глачање Сипријеновог рубља, а од стране Матакија у скоро побожном старању да тачно обавља сва наређења свога господара.

Али би каткада оба друга помало претеривали у ревности да задовоље „малог оца”. Догађало се, на пример, да је Сипријен налазио на евојој трпези - хранио се сада код куће - воће или послastiце које није поручио и чије му је порекло било непознато, јер их није било у рачунима снабдевача. Или су се на његовим кошуљама које је носио, по повратку из перионице, налазила златна дугмад, за која није знао одакле су. Затим, с времена на време, кућни намештај би се на тајанствени начин обогатио неким укусним и удобним седиштем, везеним јастучићем, пантерском кожом или неким украсом од вредности.

Када би Сипријен о томе постављао питање било Лију било Матакију, добијао би само неодређене одговоре:

- Не знам!.. Нисам ја... То ме се не тиче ...

Сипријен би се помирио с овим знацима предусретљивости, али му је било непријатно, јер је помишљао да њихов извор није сасвим чист. Да ли их ови поклони нису стајали само напора да их узму? Међутим, ништа није потврђивало његове претпоставке и сва веома брижна испитивања у погледу ових чудних набавки остала су без резултата.

А Матаки и Ли су иза његових леђа измењивали неке кабалистичке знаке, чије је тумачење очигледно било:

- Ех, мали отац! Не зна он...

Пре свега, много су озбиљније бриге мориле Сипријенов дух. Изгледало је да је Џон Ваткинс решио да уда Алису и ради тога је од пре извесног времена направио од свог дома праву изложбу кандидата. Није само Џемс Хилтон тамо био стално сваке вечери, већ и други неочењени рудари, чији је успех у искоришћавању рудника, по фармеровом мишљењу, био неопходан услов за зета о каквом је сањао. Он би их позивао у кућу, задржавао на вечери и најзад их понудио својој кћери на бирање.

Немац Фридел и Наполитанац Панталачи такође су били у том друштву. Обојица су се убрајали међу најсрећније рударе у логору Вандергарт. Поштовање, које је свуда везано за успех, пратило их је и у Коцјеу и на фарми. Фридел је био разметљивији и оштрији но икада раније, откада су његову догматичност подупрли неколико хиљада ливри стерлинга. А Анибал Панталачи се сада претворио у правог колонијалног кицоша, сав се сијао од златних ланаца, прстења и дијамантских игала; сада је носио одела од белог платна, тако да му је кожа изгледала још жућа и земљастија.

Али својим шалама, наполитанским песмицама и својим полагањем права на духовитост, ова смешна личност узалуд је покушавала да забавља Алису. Она је према њему испољавала особито презирање јер је изгледа прозрела разлоге који су га доводили на фарму. Никада га није слушала добре воље и никада се није смејала његовим кривљењима и смешном држању. Иако није познавала моралну ругобу, те није могла ни да посумња у жалосно наличје његовог брбљања, она је видела у њему само простака, пролазника, ништа мање досадног од осталих. Сипријену је то било очигледно, јер би свирепо патио да је видео неки жив разговор између створа кога је презирао и

оне коју је постављао тако високо у свом поштовању и нежности.

Али би утолико више патио, што му понос није дозвољавао да то покаже, сматрајући понижењем да покуша да унизи у очима госпођице Ваткинс макар и тако недостојног супарника. Уосталом, са каквим правом? На чему би оснивао своје замерке? О Анибалу Панталачију није ништа знао и само га је нагонска одвратност наводила да у себи има тако неповољно мишљење о њему. Да покуша да га прикаже у њајгорим бојама, било би само смешно. То је Сипријену било јасно, па би био очајан да је Алиса поклањала извесну пажњу таквом човеку.

Он се свом жестином и упорношћу дао на посао, коме се посветио и дан и ноћ. Није се радило само о стварању вештачког дијаманта, већ је припремао још десет, па и двадесет других огледа, чим заврши са првим покушајем. Није се задовољавао само теоретским закључцима и формулама, којима је сатима испуњавао своје свеске за прибелешке. Сваки час је трчао до Коцјеа и оданде доносио нове примерке стена и земље, започињао изнова већ сто пута извршене анализе и то тако строго и тачно, да није могла да се поткраде никаква грешка. Што је опаеност да изгуби госпођицу Ваткинс бивала већа, то је чвршће био решен да, не штедећи ништа, победи.

А у основи толико је сумњао у себе, да ништа није хтео да каже младој девојци о опиту који је био у току. Госпођица Ваткинс је знала само толико, да се према њеном савету вратио хемији и она је због тога била веома срећна.

IX

ЈЕДНО ИЗНЕНАЂЕЊЕ

Био је то велики дан када је опит требало да коначно буде изведен.

Већ две недеље како се ватра није одржавала - па је апарат могао постепено да се хлади. Сматрајући да је кристализовање угљеника већ извршено, уколико је оно могуће под таквим околностима, Сипријен се решио да скине слој земље што је обавијала пећ.

Овај се омотач морао разбијати снажним ударцима пијука, јер се стврдло као цигла у цигларској пећи. Али је најзад пустио под напорима Матакија и ускоро се указа горња површина пећи - коју називају капак - а затим и цела пећ.

Срце младог инжењера куцало је сто двадесет пута у минути у тренутку када је млади Кафр, уз помоћ Лиа и Бардика подигао капак.

Сипријен није веровао да је опит успео јер је био од оних који увек сумњају у себе. Али, најзад, све је било могуће. А каква радост кад би тако било! Зар се нису у том црном ваљку, који се појавио пред његовим очима после толиких

недеља ишчекивања, налазила његова срећа, слава и богатство?!

Ох, несреће! Топ је напукао.

Да! Под огромним притиском водене паре и барског гаса, при тако високој температури, чак ни челик није могао да пружи отпор. Иако је цев била дебела пет сантиметара, она је прсла као обична епрувета. На једној страни, око средине, налазила се пукотина, слична разјапљеним устима, поцрнела и искривљена под дејством пламена, која као да се злобно смејала у лице унезвереног научника.

Каква несрећа! Толико напора да би се дошло до негативног резултата. Одиста, Сипријен би се осећао мање пониженим да је његов апарат могао да одоли ватри. Разуме се, био је спреман на разочарење, надао се да цев нађе празну, без угљеникових кристала. Али, рецимо отворено, ложити, расхладити, у току месец дана мазити ову стару челичну цев, коју сада може да баци у старо гвожђе, зар није било врхунац зле среће! Радо би ударцем ноге претурио ваљак, да није био одвише тежак за тако безобзиран поступак.

Сипријен се спремао да га остави у пећи и хтео је, онако тужан, да оде и да Алиси јави жалосни резултат, када га радозналост хемичара, која је постојала у њему, натера да се са упаљеном шибицом приближи отвору на цеви, да би испитао њену унутрашњост.

„Без сумње помисли, земља, којом сам је изнутра обложио, претворила се у циглу, као и она која је обавијала пећ.”

Претпоставка је била основана. Али неким чудним збивањем, које Сипријен испрва није могао себи да објасни, одвојила се од земљане облоге кугла од иловаче, која се посебно стврднула у цеви.

Ова црвенкасто црна кугла, пречника отприлике као поморанџа, лако се могла провући кроз пукотину. Сипријен је извади и прилично немарно стаде да је

испитује. Затим, видећи да је то део иловаче који се одвојио од облоге са стране и који се одвојено испекао, хтеде да га баца у страну, када примети да изнутра звучи шушље као какав грнчарски производ.

Била је то нека врста мале затворене тестије у којој је звечао неки веома тежак предмет.

- Права касица за штредњу, рече Сипријен себи.

Али да је под претњом смртне казне требало да да објашњење ове тајне, ни онда не би био у стању да то учини.

Хтео је, међутим, да буде начисто. Узе, дакле, чекић и разби касицу.

И заиста је то била касица која је садржавала непроцењиво благо. Не! Није могло да буде сумње какве је природе камен који се појавио пред задивљеним очима младог инжењера! Камен је био дијамант обвијен облогом, потпуно истоветном као код обичних дијаманата, и то дијамант огромних размера, какав дотад није нађен.

Дијамант је био већи од кокошијег јајета, наизглед доста сличан кромпиру и свакако је морао да тежи најмање три стотине грама.

- Дијамант!.. Вештачки дијамант! полугласно је понављао запањени Сипријен. Дакле, нашао сам решење проблема његове израде, иако се догодила она незгода са цеви... Сада сам богат!.. Алиса, моја драга Алиса, биће моја!

Затим, тргнувши се и не верујући својим очима узвикну:

- Али то је немогуће!... То је само обмана, варка. Ах, сазнају како стоји ствар!

Не ставивши ни шешир да не би губио време, ван себе, луд од среће, као Архимед када је изашао из купатила у коме је открио свој чувени закон, Сипријен се ступио као муња путем од фарме до Јакобуса Вандергарта.

Нашао је старог резача драгог камења запосленог прегледом каменова, које је Натан, трговац дијамантима, донео на брушење.

- Ох, господине Натане, баш добро што сте ту! узвикну Сипријен. Погледајте... А и ви, господине Вандергарте, погледајте шта вам доносим и реците ми шта је то.

Ставио је свој камен на сто и прекрстио руке.

Натан први узе камен у руке и пребледе од изненађења, па, разрогачених очију и отворених уста, предаде га Јакобусу Вандергарту. Пошто је подигао дијамант до висине очију, сад га је он, при светлости с прозора, посматрао кроз своје наочари. Затим га врати на сто и рече, погледавши Сипријена:

- То је највећи дијамант што постоји на свету! рече мирно.

- Да!.. Највећи! понови Натан. Четири или пет пута већи од *Кохинора*, *Брега светлости*, поноса енглеске краљевске ризнице, који тежи сто седамдесет и девет карата!

- Два или три пута већи од *Великог Могула*, највећег досад познатог камена, који тежи две стотине осамдесет карата! продужи стари резач драгог камења.

- Четири или пет пута већи од дијаманта руског цара, који тежи сто деведесет и три карата! одврати Натан, све више запањен.

- Седам до осам пута већи од *Режана*, који тежи сто тридесет и шест карата! продужи Јакобус Вандергарт.

- Двадесет или тридесет пута већи од дрезденског дијаманта, који тежи само тридесет и један карат! узвикну Натан.

И додаде:

- По облику ценим да овај овде тежи најмање четири стотине карата. Али како би се човек и усудио да процени камен као што је овај. Он је ван сваког рачуна!

- Зашто да не? одговори Јакобус Вандергарт, који је остао најмирнији. *Кохинор* је процењен на тридесет милиона франака. *Велики Могул* на дванаест милиона, дијамант руског цара на осам милиона, *Режан* на шест милиона.

Овај свакако вреди најмање стотину милиона!

- Ех, све зависи од његове боје и квалитета, одврати Натан, који је полако долазио себи и сматрао корисним да поставља извесне замерке, с обзиром на будућу могућу куповину. Ако је безбојан и потпуно бистар, његова ће вредност бити непроцењива. Али ако је жут, као већина наших дијаманата у Грика земљи, вредност ће му бити знатно мања. Не знам да ли не бих дао преимућство камену ових размера ако би се преливао у плавкасто попут сафира, као што је дијамант *Хоуп*, или у ружичасто као *Велики Могул*, па чак и у зеленкасто попут сафира, као дрезденски дијамант.

- Нипошто!.. Нипошто!.. узвикну стари резач драгог камења са жаром. Ја сам за безбојне дијаманте. Говорите ми о *Кохинору* или *Режану*. То су прави драги каменови. Поред њих се сви остали губе.

Сипријен их више није слушао.

Пошто је узео свој драгоцен камен, попе се, опет трчећи, путем за фарму.

Није имао чак ни времена да закуца, већ отвори врата собе за разговор и нађе се у присуству Алисе и, пре но што би и помислио о плаховитости свога понашања, загрли је обема рукама и пољуби у оба образа.

- Охо, шта је то? узвикну господин Ваткинс запрепашћен овим неочекиваним изливом.

Седео је за столом, преко пута Анибала Панталачија, играјући партију пикета са овим неукусним лакрдијашем.

- Госпођице Ваткинс, опростите ми! замуца Сипријен, и сам изненађен својом смелошћу, али блистајући од радости. Одвише сам срећан! Просто сам луд од среће! Погледајте! Ево шта вам доносим!

И не положи, већ баци свој дијамант на сто, између два играча.

Попут Натана и Јакобуса Вандергарта и они су сместа схватили о чему се ради. Господин Ваткинс, који је само

умерено стигао да начне своју дневну порцију цина, био је у прилично свесном стању.

- Ви сте то нашли... ви лично... у вашем клејму? узвикну живо.

- Да ли сам нашао? одговори Сипријен победоносно. Учинио сам нешто боље. Сам сам га створио целог целцатог. Ох, господине Ваткинсе, хемија ипак има својих добрих страна.

Смејао се и стискао нежне Алисине прстиће у својој руци, а она се, сва изненађена овим страсним изливом, али одушевљена срећом свога пријатеља, блажено смешкала.

- А коме дугујем за ово откриће, госпођице Алиса? продужи Сипријен. Ко ми је саветовао да се вратим хемији? Ко је захтевао да истражујем могућности вештачког стварања дијаманата, ако не ваша љупка дивна кћи, господине Ваткинсе? Ох, њој треба да одам сваку част, као некадањи витезови својим дамама и да објавим да сва заслуга око овог открића припада њој. Да није било ње, никада на то не бих ни помислио.

Господин Ваткинс и Анибал Панталачи посматрали су дијамант, а затим су се загледали, климајући главом. Били су, дословно, потпуно пренеражени.

- Кажете да сте га сами направили... ви лично? јави се Џон Ваткинс. Значи да је то лажан камен?

- Лажан камен? узвикну Сипријен. Ех, да!.. Лажан камен! Али Јакобус Вандергарт и Натан проценили су га на најмање педесет милиона, а можда и сто! Иако је то вештачки створен дијамант, добијен на начин чији сам ја проналазач, он је ипак прави дијамант. Као што видите, нема ничега, што би му недостајало, чак ни облоге.

- И ви се обавезујете да направите и друге, овом сличне дијаманте? упита Ваткинс, не попуштајући.

- Како да не, господине Ваткинсе, разуме се. Могу лопатама да вас снабдем дијамантима. Направићу вам, ако желите, десет пута, сто пута већи дијамант него што је овај!

Направићу вам довољан број да њима поплочате своју терасу, да њима калдрмишете путеве у Грика земљи, ако вам се то прохте. Само је први корак тежак, а кад сам једном створио први камен, остало је само ситница, обична ствар техничке природе.

- Али ако је тако, продужи фармер, побледивши, то ће бити пропаст за сопственике рудника, за мене, за читаву Грика земљу.

- Без сумње! узвикну Сипријен. Неће бити никакве потребе да се истражује земља да би се налазили мали дијаманти, скоро без икакве вредности, чим их можемо израђивати истом лакоћом као и хлеб од четири ливре.

- Али... то је чудовишно! одврати Џон Ваткинс. То је срамота! Гнусно! Ако је основано оно што кажете, ако ви заиста поседујете тајну...

Он умуче, изгубивши дах.

- Као што видите, рече Сипријен хладно, ја не говорим у ваздух, пошто сам вам донео свој први производ... А мислим да је довољно лепих размера да бих вас убедио.

- Па лепо, одговори господин Ваткинс, који је најзад дошао до ваздуха, ако је то истина... требало би вас стрељати овога часа у главној улици логора, господине Мере!... Ево мог мишљења.

-А и мог! сматрао је Анибал Панталачи за потребно да дода, уз претећу кретњу.

Госпођица Ваткинс се дигла сва бледа.

- Да ме стрељате зато што сам решио један хемијеки проблем, који је постављен пре педесет година? одговори млади инжењер, слегнувши раменима. Одиста, зар то не би било и сувише напрасито?

- Нема у томе ничег смешног, господине, одврати фармер бесно. Јесте ли помислили на последице вашег такозваног открића? На обустављени рад у рудницима... на Грика земљу којој би била отета њена најважнија индустрија? На мене, који вам говори и који би дошао до просјачког

штапа?

- Вере ми, признајем да о томе свему нисам размишљао, одговори Сипријен, савршено искрено. То су неминовне последице сваког индустријског напретка, али чиста наука не може о томе да води рачуна. Шта више, ви лично, господине Ваткинсе, можете да будете без бриге. Што је моје, то је и више и ви врло добро знате шта ме је навело да правим своја испитивања у том правцу.

Одједном, Џон Ваткинс виде какве користи може да извуче из открића младог инжењера и, не базирајући се на Наполитанца, он промени тактику.

- Најзад, рече, можда сте у праву и говорите као ваљан момак, какав и јесте, господине Мере. Да!.. размишљајући долазим до закључка да ће бити могуће да се споразумемо. Зашто бисте направили неку претерану количину дијаманата? Био би то најсигурнији начин да умањите вредност свога открића. Зар не би било боље да брижљиво сачувате тајну и да је искоришћујете само умерено, да створите само један или два камена слична овом, или чак да останете при свом првом успеху, пошто вам он обезбеђује, једним ударцем, велики капитал, који ће вас учинити најбогатијим човеком у земљи? На тај начин цео свет ће бити задовољан, ствари ће да теку као што су и текле и ви нећете доћи у сукоб са важнијим интересима.

На овакво ново гледиште, у вези тога питања Сипријен још није помишљао. Али пред његовим очима сместа искрснуше ове две могућности у свој својој неумитности: или да задржи за себе тајну свог открића, да дозволи да остане непозната и да је злоупотреби пуштајући да се свет и даље неправедно обогаћује, или да, као што је и рекао Џон Ваткинс, једним ударцем снизи вредност вештачких дијаманата и да се услед тога одрекне богатства, да би постигао... шта? Пропаст рудара у Грика земљи, Индији и Бразилу.

Постављен пред овакав избор, Сипријен се, можда

колебао али само за тренутак. А знао је да изабрати искреност, част и верност науци значи одрећи се неповратно и саме наде, која је била главни подстрекач његовог открића.

Бол који је осетио био је горак, оштар и сасвим неочекиван, пошто је пао са врхунца тако дивног сна!

- Господине Ваткинсе, рече веома озбиљно, ја бих у том случају био варалица. Мерио бих лажним теговима и преварио свет у погледу квалитета робе. Резултати које један научник постиже, не припадају само њему. Они су део наследства свију нас. Задржати за себе ма и најмањи делић, из личног и себичног интереса, значило би починити најгнусније недело, које је човек у стању да учини. Ја то нећу да урадим. Не!.. Нећу чекати ни недељу дана, ни један једини дан да објавим поступак који ми је случај, уз нешто размишљања, дао у руке. Једино ограничење на које пристајем јесте, да своје откриће, као што приличи и као што је и право, прво понудим мојој домовини, Француекој, која ми је омогућила да јој служим. Већ ћу колико сутра упутити Академији наука тајну мог поступка. Збогом, господине, вама дугујем што сам постао свестан једне дужности, на коју нисам помишљао. Госпођице Ваткинс, сањао сам диван сан!.. На жалост, морам да га се одрекнем!

Пре него што је млада девојка успела да учини ма и један покрет према њему, Сипријен узе свој дијамант, а затим, поздравивши госпођицу Ваткинс и њеног оца, изиђе.

Х

ЏОН ВАТКИНС РАЗМИШЉА

Напуштајући фарму, сломљена срца, али решен да изврши своју професионалу дужност, Сипријен поново пође Јакобусу Вандергарту. Нађе га самог. Трговац Натан је пожурио да га напусти, да би први раширио по логору вест, која је непосредно интересовала рударе.

Вест је изазвала приличну буку, иако се још није знало да је дијамант „господина”, како су звали Сипријена, био вештачки створен. Али „господин” није марио за логорска препричавања. Хитао је да са старим Вандергартом провери квалитет и боју камена, пре но што би по том питању написао свој извештај и зато је поново дошао к њему.

- Драги мој Јакобусе, рече и седе крај њега, будите љубазни па ми на овој избочини избрусите једну малу површину, да бих видео шта се крије испод облоге.

- Ништа лакше, рече стари резач драгог камења, узевши камен из руку свога младог пријатеља. Одлично сте изабрали место, додаде, приметивши незнатно испупчење на једној страни драгог камена, који је сем тога имао

савршено правилан облик. Ако га будемо брусили с те стране нећемо утицати на будуће брушење.

Јакобус Вандергарт се баци на посао не губећи ни часка и пошто је из свог чанка одабрао сиров камен од четири до пет карата, који причврсти на неку врсту ручице, он стаде да трља једну о другу њихове спољне облоге.

- Резањем би то ишло брже, рече, али ко би се усудио да чекићем удари по камену овакве вредности.

Дуги монотони рад трајао је ништа мање од два часа. Кад је површина била довољно широка да би се могло оценити какве је природе камен, ваљало га је углачати на тоцилу, а и то је одузело много времена.

Па ипак је још био дан, када су ови радови били завршени. Да би задовољили своју радозналост, Сипријен и Јакобус Вандергарт се примакоше да провере резултат овога рада.

Пред њиховим очима се налазила лепа површина боје ахата, али непроцењиве бистрине и сјаја.

Дијамант је био црн. Јединствено чудо, у сваком случају сасвим изузетна појава, која је, ако је то било могуће, још увећавала његову вредност.

Руке Јакобуса Вандергарта дрхтале су од узбуђења док га је посматрао како се прелива на светлости.

- Ово је најнеобичнији и најлепши драги камен који је икада одбио сунчеве зраке, рече скоро побожно. Шта ће тек бити када буде могао да их прелама, пошто све његове површине буду избрушене.

- Да ли бисте се прихватили да извршите тај посао? упита живахно Сипријен.

- Разуме се, драго моје дете. Биће то за мене највећа почаст и врхунац моје дуге каријере!.. Али би можда било боље да изаберете неку млађу и чвршћу руку, него што је моја?

- Не, одговори Сипријен усрдно. Сигуран сам да нико неће тај посао да обави брижљивије и вештије од вас.

Задржите овај дијамант, драги мој Јакобусе, и брусите га по свом нахођењу. Направићете ремек дело. Ствар је у реду.

Старац је окретао камен међу прстима и као да се устезао да искаже своју мисао.

- Има једна ствар која ме узнемирује, рече најзад. Некако ми није пријатна помисао да се код мене налази драги камен толике вредности. То су у најмању руку педесет милиона, а можда и више, што их држим на длану. Није препоручљиво да човек себи натовари толику одговорност.

- Нико нешта неће знати, ако ви не будете говорили, господине Вандергарте, а што се мене тиче, нећу одати тајну, јамчим вам.

- Хм! Посумњаће се. Можда вас је неко пратио кад сте долазили овамо. Претпостављаће се иако се неће знати поуздано. Тако су чудни људи у овој земљи. Нећу моћи мирно да спавам.

- Можда сте у праву, одговори Сипријен, схватајући старчево устезање. Али, шта да радимо?

- О томе и сам размишљам, продужи Јакобус Вандергарт, који је неколико минута ћутао.

А затим рече:

- Саслушајте ме, драго дете. То што ћу вам предложити тугаљиво је и предуслов је да имате потпуно поверење у мене. Али ви ме познајете довољно, па вас неће изненадити што сам тако предострожан ... Треба да сместа одем заједно са својим алатом и овим каменом, да бих се склонио у неки кутак где ме нико не познаје - у Блуфонтејн или Хоуптаун, на пример. Тамо ћу изнајмити скромну собу, у којој ћу радити у највећој тајности, а вратићу се тек када свршим посао. Можда ће ми на тај начин успети да заварам свој траг, да никакви злочинци не буду могли да ме пронађу. Али, понављам, помало се стидим што вам предлажем овакав план...

- Који сматрам веома мудрим, одговори Сипријен, и

немам довољно речи којима бих вас позвао да га остварите.

- Морате рачунати да ће то дуго трајати, требаће ми најмање месец дана, а може ми се десити и каква незгода на путу.

- Без обзира, господине Вандергарт, ако ви мислите да је овако најзгодније. А напоследку, ако се дијамант и изгуби, неће то бити никакво зло.

Јакобус Вандергарт погледа у свог младог пријатеља са неком врстом ужаса.

„Да није изгубио разум услед толиког богатства?” запита се у себи.

Сипријен је разумео његову мисао и насмеши се. Затим му објасни одакле је потицао дијамант и како ће убудуће моћи да изради и друге, колико год буде хтео. Али било да је стари резач драгог камења поклонио мало вере његовом казивању, било што је имао неки лични разлог што није хтео да остане у овој усамљеној колиби, сам са каменом од педесет милиона, он упорно остаде при своме да сместа крене на пут.

Пошто је у свој стари кожни џак потрпао сав свој алат и своје прње, Јакобус Вандергарт причврсти на своја врата таблицу, на којој написа: Одсутан због послова, па стрпа кључ у џеп, стави дијамант у свој прслук и пође.

Сипријен га је пратио две-три миље друмом за Блуфонтејн и напусти га тек после многих наваљивања од стране старца.

Био је већ мрак када се млади инжењер вратио кући, мислећи можда на госпођицу Ваткинс и своје чувено откриће.

Међутим, не губећи ни толико времена да прионе на вечеру коју му је Матаки спремио, он се смести за свој радни сто и стаде да саставља извештај који је хтео да следећом поштом пошаље сталном секретару Академије наука. Био је то потпун и до ситница израђен опис његовог

опита, пропраћен веома оштроумним теоријским образложењем реакције, која је омогућила стварање овог дивног кристала угљеника.

„Најзначајније својство овог производа, писао је између осталог, јесте његова потпуна истоветност са природним дијамантом, а нарочито у постојању спољне облоге.”

Ову необичну појаву Сипријен је приписивао бризи којом је обложио цев земљом, што ју је узео из Вандергарт-Копјеа. Начин на који се један део земље одвојио од зида, да би се обавио око кристала, као неки калуп, није могао себи лако да објасни и то је била тачка коју ће осветлити тек каснији опити. Могло би се помислити да се ту ради о сасвим новој појави хемијског спајања и Сипријен се спремао да је темељно испита. Није му била намера да првим ударцем да потпуну и коначну теорију свог открића. Хтео је пре свега да га, без одуговлачења, саопшти научном свету, да првенство открића обезбеди Француској и, најзад, да отвори дискусију и баци светлост на неке још и за њега необјашњиве и непознате чињенице.

Пошто је тако започео своју расправу, обелоданио своја научна открића, очекујући да све ово допуни новим запажањима, пре но што извештај буде послао на надлежно место, млади инжењер поједе нешто мало и леже да спава.

Сутрадан ујутро Сипријен напусти свој стан и, задубљен у мисли, пође у шетњу рударским подручјем. Извесни погледи, нимало пријатељски, пратили су та у пролазу. Није их запажао, јер је био заборавио све последице свог великог открића, које му је дан раније Џон Ваткинс тако грубо предочио, односно пропаст концесионара и концесија у Грика земљи, до које би пре или после неминовно дошло. А то је свакако морало да га узнемири у овој полудивљој земљи, у којој се нико није устручавао да дели правду сопственим рукама, у којој је осигурање рада, па према томе и трговине која произлази из њега, врховни

закон. Ако израда вештачких дијаманата постане индустрија, милиони ће бити неумитно упропашћени по рудницима Бразила и Јужне Африке, да не говоримо о хиљадама већ жртвованих егзистенција. Без сумње, млади инжењер је могао да сачува тајну открића, али његова изјава у том погледу је била сасвим јасна: био је решен да то не чини.

С друге стране, у току ноћи - ноћи проведене у некој врсти бунила у току које је Џон Ваткинс сањао само о невероватним дијамантима у вредности од неколико милијарди - Алисин отац је могао да размишља о свему овоме. Што су Анибал Панталачи и други рудари са узнемиренешћу и срџбом примили вест о револуцији коју ће Сипријенов проналазак изазвати у искоришћавању дијамантских налазишта, сасвим је природно, јер су их они искоришћавали за свој рачун. Али он, обични сопственик фарме Ваткинс, није био у истом полржају. Без сумње, ако клејмови буду напуштени због пада цена драгом камењу, ако рудари напоследку напусте поља Грика земље, смањиће се знатно и вредност његове фарме, његови производи неће имати лаку прођу, његове куће, односно колибе, неће моћи да изнајмљује у недостатку станара и можда ће једнога дана бити приморан да и сам напусти земљу, која је постала непродуктивна.

Па добро, рече Џон Ваткинс у себи, пошто је довде стигао у својим размишљањима, до тог времена проћи ће још неколико грдина. Израђивање вештачких дијаманата јеш није добило практични значај, чак ни са поступком господина Мере. Али у међувремену, био то пуки случај или не, направио је камен огромне вредности и, ако би цена оваквог природног дијаманта била око педесет милиона, овај ће вредети и више, иако је вештачки произведен. Да, овог младог човека треба задржати по сваку цену. Бар за извесно време треба спречити да целом свету објави своје значајно откриће. Овај камен коначно

мора да уђе у породицу Ваткинс и да из ње изађе само уз наплату знатног броја милиона. А задржати његовог творца биће веома лако а да се човек и не обвезе њему коначно. Ту је Алиса и помоћу ње умећу да спречим његов одлазак у Европу. Да, макар морао да му обећам њену руку!... Па макар морао и да му је дам!

Џон Ваткинс би у својој грамзивости, која га је просто прождирала, био у стању да без оклевања то и учини. У целој овој ствари водио је рачуна само о себи и мислио само на себе. А затим, ако се стари саможивац и сетио своје кћери, то је било само зато да себи каже: Најзад, Алиса неће имати разлога да се жали. Овај млади безумни научник добро изгледа. Он је воли, а мислим да и она није равнодушна према његовој љубави. Има ли чега лепшег него сјединити два срца која се воле... или им бар дати наде да ће до тога доћи, све док се ова ствар не буде сасвим извела на чистину. Ах, тако ми мога заштитника светога Јована, нека иду дођавола Анибал Панталачи и његови другови, сваки за себе, чак и овде у Грика земљи.

Овако је расуђивао Џон Ваткинс, рукујући замишљеним теразијама, на које је с једне стране ставио будућност своје кћери, а с друге обичан комад кристалног угљеника и био је срећан што ни једна страна није превагнула.

Сутрадан је његова одлука пала: неће пренаглити, већ ће пустити да ствари иду својим током, претпоставивши унапред којим ће путем кренути.

Пре свега је желео да види свога станара - што је било лако јер је млади инжењер свакодневно долазио на мајур - а уједно је журио да поново види чувени дијамант, који је у његовим сновима добио фантастичне размере.

Дакле, господин Ваткинс пође Сипријеновој колиби, и затече га још код куће у раним јутарњим часовима.

- Но, млади мој пријатељу, рече му расположено, како сте провели ову ноћ, прву ноћ после вашег великог открића?

- Одлично, господине Ваткинсе, одлично, одговори

младић хладно.

- Како? Зар сте могли да спавате?

- Као и обично.

- Зар милиони који су изашли из ове пећи, продужи господин Ваткинс, нису нимало узнемирили ваш сан?

- Нимало, одговори Сипријен. Схватите, господине Ваткинсе, овај дијамант би вредео милионе да је природан, а не творевина једног хемичара...

- Да!... Да, господине Сипријене. Али јесте ли сигурни да ћете моћи да направите и други... и друге? Знате ли то поуздано?

Сипријен је оклевао, знајући колико у опитима такве врсте може да дође до неуспеха.

- Видите! рече Џон Ваткинс. Нисте сигурни! Дакле, до новог успешног покушаја ваш ће дијамант задржати огромну вредност. Па према томе, бар за извесно време, зашто би се говорило да је то вештачки камен?

- Понављам вам, одговори Сипријен, да не могу да затајим научно откриће од оваквог значаја.

- Да... да!... Знаш! одврати Џон Ваткинс, дајући знак младом човеку да ућути, као да се боји да ће га неко чути споља. Да... да!... Разговараћемо још о томе. Али, водите рачуна о Панталачију и осталима. Они ништа неће говорити о вашем открићу, јер им је у интересу да ћуте. Верујте ми... причекајте!... А у првом реду помислите да смо моја кћи и ја веома срећни због вашег успеха. Да, веома срећни... Да ли бих могао поново да видим тај чувени дијамант. Јуче сам једва имао времена да га прегледам. Хоћете ли ми дозволити...

- Није више код мене, одговори Сипријен.

- Послали сте га у Француску! узвикну пренеражени господин Ваткинс.

- Не... још нисам... У сировом стању не би могла да се оцени његова лепота. Умирите се.

- Које сте га предали? У име свих светаца Енглеске,

коме?

- Дао сам га на брушење Јакобусу Вандергарту и не знам куда га је однео.

- Ви сте онакав дијамант поверили оном старом лудаку? узвикну Џон Ваткинс сав бесан. Па то је безумље, господине. Безумље!

- Ех, одврати Сипријен шта би Јакобус, или ма ко други, могао да учини с дијамантом, чија вредност за оне који не знају његово порекло износи најмање педесет милиона? Мислите ли да би било лако продати га у тајности?

Господина Ваткинса изненади овај разлог. Свакако није било лако отарасити се дијаманта овакве вредности. Па ипак, фармер није био спокојан и дао би много... да, веома много... да га неопрезни Сипријен није поверио старом резачу драгог камења, или да се бар стари резач већ вратио у Грика земљу са драгоценим каменом.

Али Јакобус Вандергарт је тражио месец дана и ма колико да је Џон Ваткинс био нестрпљив, морао је да чека.

Само се по себи разуме да су наредних дана његови редовни другови за столом, Анибал Панталачи, хер Фридел и Јеврејин Натан без престанка исмејавали честитог резача драгог камења. Често су говорили о њему у одсуству Сипријена и увек би подсетили Џона Ваткинса да време пролази, а да се Јакобус Вандергарт не појављује.

- А зашто би се вратио у Грика земљу, рече Фридел, када му је лако да задржи дијамант огромне вредности, чије вештачко порекло још нико није издао.

- Јер неће моћи да га прода, одговори господин Ваткинс, понављајући разлог младог инжењера, који га сада више није умиривао.

- То није никакав разлог, супротстави се Натан.

- Да, какав му је то разлог, додаде Анибал Панталачи, стари крокодил је овога часа већ негде далеко! Ништа лакше, а поготово за њега, да потпуно измени облик камена, тако да се више не може познати. Ви не знате чак

ни какве је боје. Ко може да спречи да га исече на четири или шест делова и да парањем добије неколико дијаманата, који би још увек били веома крупни?

Овакви разговори уносили су непокојство у душу господина Ваткинса, који је почињао да верује да се Јакобус Вандергарт неће вратити.

Једини је Сипријен чврсто веровао у поштење старог резача и тврдио јавно да ће се једнога дана вратити. Био је у праву.

Јакобус Вандергарт се вратио четрдесет и осам часова раније. Толика је била његова марљивост и оданост при раду, да је за двадесет и седам дана избрусио дијамант. Вратио се ноћу, да би га ставио на тоцило да га изгача и ујутру двадесет и девог дана појавио се код Сипријена.

- Ево вам вашег камичка, рече једноставно, положивши на сто обичну дрвену кутију.

Сипријен отвори кутију и остаде засењен.

На лежају од белог памука, један огромни црни кристал бацао је из својих призми пламене зраке, тако да се чинило да је цела лабораторија њиме осветљена. Комбинација боје мастила, уз савршено провидан дијамантски сјај и неупоредиву снагу преламања зракова, изазивала је чудесан и узбудљив утисак. Човек се осећао да се налази збиља у присуству једне чудесне појаве и игре природе, какве још није било. На страну свака помисао о вредности, величанствени сјај ове драгоцености блистао је сам по себи.

- Није ово само највећи, него и најлепши дијамант што постоји на свету, рече озбиљно Јакобус Вандергарт, са неким очинским поносом. Тежи четири стотине тридесет и два карата! Можете себи да поласкате да сте створили ремек-дело, драго моје дете, и ваш пробни опит био је мајсторско дело.

Сипријен није ништа одговорио на хвале старог резача. Он је себе сматрао само творцем необичног открића - и

ништа више. Многи други су се били бацили, али без успеха, на то у чему је он успео, у овој области неорганске хемије. Али каквих ће последица за човечанство имати производња вештачког дијаманта? Кроз извесно време она ће неминовно упропастити оне, који живе од трговине драгим камењем, а у ствари никога неће обогатити.

Размишљајући о овоме, млади инжењер је почео да се трезни после заноса коме се предао првих часова после свог открића. Да, сада му се чудесни дијамант, какав је изишао из руку Јакобуса Вандергарта, учинио као неки камен без вредности, коме ће ускоро недостајати и драж реткост.

Сипријен узме кутијицу у којој је сијао дивни драги камен и, пошто је стегао старцу руку, пође према фарми господина Ваткинса.

Фармер се налазио у својој ониској соби још увек узбуђен и узнемирен, очекујући повратак Јакобуса Вандергарта, који му се више није чинио вероватним. Његова кћи је била крај њега, умирујући га колико је могла.

Сипријен гурну врата и за тренутак застаде на прагу.

- Но? упита живо Џон Ваткинс, дижући се са свог седишта наглим покретом.

- Јутрос се вратио честити Јакобус Вандергарт, одговори Сипријен.

- Са дијамантом?

- Са дијамантом који је дивно брушен и тежи четири стотине тридесет и два карата.

- Четири стотине тридесет и два карата! узвикну Џон Ваткинс. А да ли сте га донели?

- Ево га.

Фармер узме кутијицу, отвори је и његове широм отворене очи сијале су скоро исто толико колико и дијамант, у који је гледао тупавим дивљењем занесењака. Затим, када узме у своје прсте огромну вредност коју је драги камен представљао под својом лаком и истовремено блештавом

формом, његово усхићење је било тако претерано да је деловао смешно.

Господин Ваткинс је са сузама у очима говорио дијаманту као да је овај живо биће.

- Ох, лепог ли, величанственог, дивног камена... Ето, вратио си се, љубимче. Што си сјајан!... Што си тежак!... Колико ли добрих гвинеја вредиш! Шта ће да ураде с тобом, лепото моја? Да те пошаљу на Кап, а оданде у Лондон да те гледају и да ти се диве. Али ко ће бити довољно богат да те купи? Чак ни краљица не би смела себи да дозволи толики луксуз. Морала би да да своје двогодишње или трогодишње приходе. Требало би да парламент изгласа и да се распише народни зајам. Урадиће се и то, буди спокојан. А ти ћеш поћи да спаваш у лондонској кули, поред Кохинора, који ће крај тебе бити само мали дечак. Колико ли вредиш, лепотану мој?

Пошто је неко време у себи рачунао, продужи:

- Дијамант руског цара платила је Катарина II милион рубаља у готовом и доживотну ренту од деведесет и шест хиљада франака. Неће бити претерано ако се за овај тражи милион фунти стерлинга и пет стотина хиљада франака сталне ренте.

Затим, пошто му је изненада синула мисао:

- Господине Мере, зар не мислите да би сопственик оваквог камена могао да постане пер! Све могуће врсте заслуга стичу право да имају свога заступника у Горњем дому, а поседовати овакав дијамант није обична заслуга!... Погледај, кћери, погледај! Два ока нису довољна да се диве оваквом камenu.

Госпођица Ваткинс, први пут у своме животу, погледа на један дијамант са извесним интересовањем.

- Одиста је ванредно леп. Сија се као комад угља, што и јесте, али као комад зажареног угља, рече подигавши га нежно са његовог памучног лежаја.

Затим, нехотичним покретом какав би учинила и свака

друга млада девојка на њеном месту, она приђе огледалу изнад камина и стави диван накит на чело, у средину своје плаве косе.

- Звезда златом опточена, рече Сипријен галантно и против свога обичаја.

- Заиста, сасвим личи на неку звезду, викну Алиса, плеснувши рукама. - Е, па треба му оставити то име. Да га назовемо *Јужна звезда*. Хоћете ли, господине Сипријене? Зар није црн као лепотице у овој земљи и сјајан као звезде на нашем јужном небу?

- Нека се зове *Јужна звезда*, рече Џон Ваткинс, који је називу придавао само осредњи значај. Али пази да ти не падне, продужи са страхом, спазивши неки нагли покрет своје кћери. Разбио би се као стакло.

- Одиста?... зар је тако крт? одговори Алиса, враћајући драги камен прилично презриво у кутију. Јадна звездо, ти си само назови небеско тело, само обичан запушач за боцу!

- Запушач за боцу? дрекну господин Ваткинс гушећи се од беса. Ова деца баш ништа не поштују,

- Госпођице Алиса, рече тада млади инжењер, ви сте ме храбрили да покушам вештачку производњу дијаманата. Вама, дакле, овај камен дугује за свој постанак... Али у мојим очима то је драгоценост која више неће имати никакву трговачку вредност, када се буде сазнало за њено порекло... Ваш отац ће ми без сумње, дозволити да вам га поклоним као успомену на ваш уплив, којим сте утицали на моје радове.

- Шта! узвикну господин Ваткинс, не могући да прикрије своја осећања, када је чуо овакву неочекивану понуду.

- Госпођице Алиса, продужи Сипријен, овај дијамант припада вама!... Ја вам га нудим... ја вам га дајем!

Уместо сваког одговора госпођица Ваткинс пружи младом човеку своју руку, коју овај нежно стисну својим рукама.

XI

ЈУЖНА ЗВЕЗДА

Вест о повратку Јакобуса Вандергарта брзо се раширила. Ускоро мноштво посетилаца преплави мајур, желећи да види чудо Копјеа. Исто се тако убрзо сазнало да дијамант припада госпођици Ваткинс и да га, у ствари, њен отац држи у рукама. Због свега тога је радозналост света била на врхунцу, а узрок јој је био овај дијамант, творевина човека, а не природе.

Ваља да напоменем да још ништа није било речено о вештачком пореклу дијаманта. С једне стране, рудари Грика земље нису били тако несмотрени да разгласе тајну, која је могла да доведе до њихове брзе пропасти. С друге стране, Сипријен није хтео ништа да препусти случају, те о томе ништа није говорио, јер је био решен да своју научну расправу у вези са *Јужном звездом* још не шаље, док свој успех не потврди другим опитом. Хтео је да буде сигуран да ће оно што је створио први пут, моћи да створи поново.

Општа радозналост је, дакле, била на врхунцу и Џон Ваткинс из обзира пристojности није могао да је не задовољи, утолико пре што је то ласкало његовој сујети.

Поставио је, дакле, *Јужну звезду* на лако памучно лежиште на врху малог стуба од белог мермера, који се уздизао наред камина у његовој соби за примање. Он је свакога дана без прекида боравио у њој, заваљен у своју наслоњачу, будно пазећи на драгоценост и, показујући је свету.

Џејмс Хилтон му је први скренуо пажњу колико је такво држање несмотрено. Да ли је он био свестан опасности какој је себе излагао, показујући целом свету огромну вредност, коју је држао под својим кровом? Према Хилтоновом савету било је неопходно да се из Кимберлеја затражи специјална стража, састављена од људи из полиције, јер ће му можда већ следећа ноћ донети великих непријатности.

Уплашен оваквом могућношћу, господин Ваткинс похита да послуша разборит савет свога госта и није смео ни да дише док се предвече не појави кордон полицајаца. Њих двадесетпеторицу сместише по колибама, које су припадале мајуру.

Навала радозналаца била је наредних дана још већа и слава *Јужне звезде* ускоро је прешла границе округа и допрла чак до најудаљенијих градова. Колонијалне новине посвећивале су јој чланак за чланком, описујући њену величину, облик, боју и сјај. Телеграфски кабл из Дирбана преносио је све ове детаље, преко Занзибара и Адена, у Европу и Азију, а затим у обе Америке и Океанију. Фотографи су молили за част да сниме чудесни дијамант. У име илустрованих часописа долазили су специјални цртачи да репродукују његову слику. Укратко, био је то светски догађај.

Оживела је легенда. Међу рударима су кружиле фантастичне приче о његовом чудотворном дејству, које су му приписивали. Шапатом би једни другима говорили како црни камен неминовно „доноси несрећу”. Искусни људи вртели су главом и изјављивали да више воле што је

тај ђавољи камен код Ваткинса, него да је код њих. Укратко, оговарања и клевете, који су нераздвојни део славе, нису ништа нашкодили *Јужној звезди* - која, што је сасвим природно, није о томе водила бригу, него је продужила да расипа *бујицу светлости из богохулних мрачних дубина*.

Али није био исти случај и са Џоном Ваткинсом, кога су ова препричавања доводила до очајања. Чинило му се да она унеколико смањују вредност комена, а то га се коснуло као лична увреда. Откако су гувернер колоније, официри суседних гарнизона, чиновници, судије и све званичне личности дошли да се диве драгом камену, видео је у тим слободним причањима неку врсту скрнављења.

Да би се на неки начин супротставио овим лудостима, а и да себе задовољи, јер је волео гозбе, одлучи да приреди велику гозбу у част свог драгог дијаманта, који је желео да замени у новац, ма шта рекао Сипријен и ма колико његова кћи желела да задржи драги камен.

Утицај стомака је - авај! - толики на мишљење многих људи да је објава гозбе била довољна да од данас до сутра измени јавно мишљење у логору Вандергарт. Људи, који су били најзлобнији у погледу *Јужне звезде* одједном су променили држање и на сва уста причали да овај камен не доноси никакву несрећу и да понизно моле за позив код господина Ваткинса.

О гозби ће се још дуго говорити у валском басену. Тог дана било је за трпезом осамдесет званица. Трпеза је била постављена испод шатора, који је подигнут уз једну страну собе за разговор, чији је зид за ову прилику био срушен. Средињу стола заузимала је огромна печеница од воловске ртењаче, уоквирена читавим овцама и свим могућим врстама дивљачи овога краја. Брда поврћа и воћа, начета бурад са пивом и вином допуњавали су овај и иначе пребогат обед.

Јужна звезда, на своје постољу, окружена упаљеним

свећама, председавала је, иза леђа Џона Ваткинса свечаности, приређеној у њену част.

Служило је двадесетак Кафра, најмљених за ову прилику, под управом Матакиа, који се понудио да руководи њима - добивши претходно за то дозволу од свога господара.

Осим полицијске чете, којој је господин Ваткинс хтео на тај начин да захвали на надзору, окупиле су се све главне личности из логора и околине, Матис Преторијус, Натан, Џемс Хилтон, Анибал Панталачи, Фридел, Томас Стил и још педесет других.

Чак су и разне животиње са фарме, волови, пси, а нарочито нојеве госпођице Ваткинс учествовали у свечаности, мољакајући за мрвице са гозбе.

Алиса, која је седела према своме оцу на доњем крају трпезе, вршила је, својом уобичајеном љупкошћу, дужност љубазне домаћице, али не без прикривене туге, што за трпезом нема ни Сипријена Мереа ни Јакобуса Вандергарта, иако јој је њихово одсуство било разумљиво.

Млади инжењер је одувек, колико му је то било могуће, избегавао друштво разних Фридела, Панталачија и њима сличних. Откако је извршио откриће, знао је колико су они према њему рђаво расположени, знао је чак и за претње уперене проналазачу вештачке производње дијаманата која је могла сасвим да их упропасти. Због тога се није појавио на свечаном ручку. А Јакобус Вандергарт, код кога је Џон Ваткинс предузимао разне кораке у циљу измирења, поносно је одбио све те предлоге.

Свечаност је била при крају. Прошла је у савршеном реду, јер је присуство госпођице Ваткинс налагало грубим учесницима извесну пристојност, иако је Матис Преторијус, као и обично, служио као мета рђавим шалама Анибала Панталачија, који је јадном Буру причао запрепашћујуће приче... Под столом ће се пуштати ватромет... Чека се само да се госпођица Ваткинс повуче, па да се најдебљи човек овог скупа осуди да једно за

другим попије дванаест боца цина... Врхунац свечаности биће боксовање и општа битка револверима...

Али га Џон Ваткинс, у својству председавајућег свечаности, прекиде лупнувши дршком ножа у чашу, да би најавио уобичајену здравицу.

Настаде тишина. Домаћин усправи свој висок стас, прислони два палца о руб столњака и започе свој говор гласом мало несигурним од многих испијених чаша.

Рекао је да ће му овај дан остати као трајна успомена на његов живот рудара и насељеника... После толиких искушења у младости, видети данас себе у богатој Грика земљи, окруженог осамдесеторицом пријатеља, који су се окупили да славе највећи дијамант на свету - таква се радост никада не заборавља... Може се десити да ће сутра неки од поштованих пријатеља који су се овде скупили наћи још већи камен... У томе баш и јесте привлачност и драж рударског живота. (Живо одобравање). Он од срца жели својим гостима такву срећу! (Осмеси, плесак). Сматра да сме да тврди, да би онога, ко на његовом месту не би био задовољан, било уопште тешко задовољити. При завршетку позвао је своје госте да пију за напредак Грика земље, за чврстину дијамантског тржишта - упркос било каквој конкуренцији - најзад за срећан пут *Јужне звезде*, који ће њену блиставу лепоту пренети широм света, почев од Капа па затим до Енглеске.

- Али, рече Томас Стил, зар не постоји извесна опасност да се камен овакве вредности пошаље на Кап?

- Ох, имаће добру пратњу, одговори господин Ваткинс, многи су дијаманти путовали под таквим околностима, па су стигли куда је требало.

- Чак и дијамант господина Дирије де Сансиа, рече Алиса, па ипак, да није било оданости његовог слуге...

- Ех, а шта се то необично догодило? упита Џемс Хилтон.

- Ево приче, одговори Алиса, не чекајући да је даље моле: „Господин де Санси био је француски племић на двору

Анрија III. Имао је чувени дијамант, који се и данас још назива по његовом имену. Овај дијамант је, уосталом, већ био преживео многе пустиловине. Припадао је, између осталих, и Шарлу Неустрашивом, који га је имао на себи када је убијен под зидинама Нансија. Један швајцарски војник нађе камен на лешу бургоњског војводе и продаде га за један флорин неком сиромашном свештенику, који га за пет или шест флорина даде једном Јеврејину. У доба када се налазио у поседу господина де Сансиа, краљевска благајна је била у шкрипцу и господин де Санси пристаде да свој дијамант да у залог, да би добијену противувредност позајмио краљу. Човек, који је требало да позајми новац, налазио се у Мецу. Дијамант се морао поверити једном од слугу да му га однесе.

- Зар се не плашите да тај човек не побегне у Немачку? питали су господина де Санси.

- Сигуран сам у њега! одговорио је.

И поред његовог тврђења ни човек ни дијамант нису стигли у Мец. Двор је исмејавао господина де Санси.

- Сигуран сам у свог слугу, понављао је он. Свакако је убијен.

Пошли су да га траже, и одиста, нађоше његов леш у јарку поред пута.

- Распорите га, нареди господин де Санси. Мора да му је дијамант у стомаку.

Учинише како је тражио и збиља је тако и било. Скромни јунак, чије име историја није сачувала, остао је веран до смрти својој дужности и части, „замрачујући сјајем свог дела”, како је рекао неки стари хроничар, „вредност драгог камена који је носио”.

- Изненадило би ме, додаде Алиса, завршавајући своју причу, ако у датом тренутку приликом свога путовања Јужна звезда не би изазвала сличну оданост.

Опште одобравање поздрави њене речи, осамдесет руку подиже исти број чаша и сви се они нехотице окренуше

према камину да би одали почаст овом неупоредивом драгом камену.

Лужна звезда се није налазила више на свом постољу, на коме је све до малочас блистала иза Џона Ваткинса.

Изненађење које се огледало на свих ових осамдесет лица било је тако очигледно, да се домаћин сместа окренуо да види узрок томе.

Чим је видео у чему је ствар, паде у своју наслоњачу као да га је гром ошинуо.

Сви се ужурбаше око њега, одвезаше му кравату, оквасише главу хладном водом и он се најзад поврати;

- Дијамант! заурла громким гласом. Дијамант!... Ко је узео дијамант?

- Господо, нико не може да изађе, рече заповедник полицијског вода и нареди својим људима да поседну све излазе из сале.

Сви су гости запањено гледали једни у друге или су измењивали своје утиске шапатам. Није прошло ни пет минута од како је већина од њих видела, бар им се тако чинило, дијамант. Али је сада било очигледно да је дијамант нестао.

- Тражим да се изврши претрес свих присутних пре но што оду, предложи Томас Стил, својом уобичајеном искреношћу.

- Да!.. Да!.. одговори скуп гласова, такорећи у један глас.

Овакав став поврати Џону Ваткинсу зрачак наде.

Полицијски официр окупи све знанице на један крај сале и први се подвргну претресу. Изврнуо је своје џепове, скинуо ципеле и когод је желео могао је да му опипа одело. Затим је истом поступку подвргнуо и своје људе. Најзад су званице један по један пролазиле испред њега и сваки је био подвргнут најбрижљивијем прегледу.

Претреси су остали без икаквог резултата.

Затим су пажљиво прегледали сваки угао и сваки кутак сале у којој се одржавала свечаност. Нису нашли никакав

траг дијаманта.

- Остају још Кафри који су послуживали, рече полицијски официр, који никако није желео да се обрука.

- Јасно као дан!.. Кафри су криви! одговорише му. Они су такви лопови да су могли да учине овакво дело.

Међутим, убоги ђаволи су изашли нешто пре здравице Цона Ваткинса, чим њихове услуге нису биле више потребне. Они су се били шћућурили око велике упаљене ватре и пошто су се почастили месом преосталим са гозбе, започели су да изводе концерат на свој начин, као што се то ради у њиховој земљи. Гитаре направљене од тикве, фруле у које се дувало носем и звучни там-тами разне величине већ су изводили заглушујућу музику, која претходи свим великим музичким свечаностима код урођеника у Јужној Африци.

Кафри нису ни схватили шта се управо од њих тражи, када их позваше да им претресу оскудну одећу. Разумели су само да се ради о крађи дијаманта велике вредности.

Ни ова трагања, као и претходна, нису уродила плодом.

- Ако се крадљивац налази међу Кафрима - он је десет пута имао времена да украдену ствар склони на сигурно место, примети сасвим тачно неко од званица.

- Јасно, рече полицијски официр, и можда постоји само једна могућност да се крадљивац сам ода, а то је да се обратимо на неког црначког врача. Овако тренутно средство каткада успева...

- Ако дозволите, рече Матаки који се још налазио ту у друштву својих другова, ја бих то могао да покушам.

Његову су понуду одмах прихватили и званице се поређаше око Кафра. Затим Матаки, навикао да игра улогу врача, започе истрагу.

Пре свега је ушмркнуо два-три пута дуван из дувањаре од рога, коју је увек носио собом.

- Приступићу сада покушају са штапићима, рече, пошто је извршио ове припремне радње.

У оближњем жбуну потражио је двадесетак прUTOва које је исекао на једнаке дужине, односно на око дванаест енглеских палаца. Затим их је поделио Кафрима, који су се поставили у један ред, остављајући један прут себи.

- Ви можете на четврт сата да се повучете где хоћете, рече он свечаним гласом својим друговима, а вратићете се тек кад будете чули лупу там-тама. Ако се крадљивац налази међу вама, његов прут ће бити за три прста дужи!

Кафри се разиђоше, видљиво под дубоким утиском овог кратког говора, знајући да ће човек, по кратком поступку правде у Грика земљи, бити брзо ухваћен и, немајући времена да се брани, обешен.

Гости, који су са интересовањем пратили све подробности ове припреме, пожурили су, сасвим природно, да протумаче ствари сваки на свој начин.

- Ако се крадљивац налази међу овим људима, неће смети да се врати, примети један од њих.

- То ће га баш и одати, одговори други.

- Та маните! Биће лукавији од Матакија, па ће одсећи три прста од свога прута да би избегао да овај буде дужи.

- Вероватно се баш томе и нада врач и то несмотрено скраћивање биће довољно да ода кривца.

У томе је већ протекло петнаест минута и Матаки, ударајући нагло у там-там, позва људе којима је требало пресудити.

Вратили су се сви до последњег, поређали се пред њим и предали му штапиће.

Матаки их узе, скупии у сноп и нађе да су сви исте дужине. Он их затим склони на страну и изјави да је истрага завршена и да је потврдила поштење његових сународника, али се одједном трже и упореди дужине штапића са дужином онога што га је себи задржао.

Сви су били краћи за три прста!

Јадници су сматрали да ће добро бити да из предострожности то ураде да не би дошло до продужења

штапића, до кога је по њиховом сујеверју могло да дође. То баш није био доказ да им је савест потпуно чиста и бесумње је сваки од њих украо по неки дијамант у току дана.

Општи смех дочека утврђивање овог неочекиваног резултата. Оборивши очи, Матаки се осећао страховито униженим, што је средство чије је дејство толико пута доказао у свом кралу, постало тако безуспешно у цивилизованом свету.

- Господине, остаје нам једино да признамо своју немоћ, рече у то полицијски официр, опраштајући се од Џона Ваткинса, који је и даље у највећем очајању седео у својој наслоњачи. Можда ћемо сутра имати више среће, ако будемо обећали велику награду ономе ко буде у стању да нам укаже на крадљивчев траг.

- Крадљивац, узвикну Анибал Панталачи, а зашто не би био баш онај кога сте поставили да суди својим друговима?

- Шта хоћете тиме да кажете? упита полицијски официр.

- Па то, да је Матаки, изигравајући врача, могао да се нада да ће отклонити сумњу са себе.

Да је неко обратио пажњу могао би тог тренутка да види како Матаки направи неку чудну гримасу, брзо напусти салу и прође журно поред колибе.

- Да! продужи Наполитанац. Он је био међу својим друговима када су послуживали око обеда. Препредењак је то, лупеж кога је господин Мере заволео не зна се због чега.

- Матаки је поштен, ја одговарам за њега! узвикну госпођица Ваткинс, спремна да брани Сипријеновог слугу.

- Е, шта ти знаш? одврати Џон Ваткинс. Да!.. Он је у стању да стави руку на *Јужну звезду*.

- Не може бити далеко, јави се полицијски официр. Претрешћемо га за трен ока. Ако се дијамант налази код њега, добиће онолико удараца канџијом колико је тежак карата, а ако од тога не умре, биће обешен после четири

стотине тридесет и другог ударца.

Госпођица Ваткинс задрхта од страха. Сви ови полудивљи људи заплескаше када су чули одлуку полицијског официра. Али на који начин укротити ове сурове природе, без гриже савести и без милосрђа?

Тренутак касније су Џон Ваткинс и његови гости били пред Матакијевом колибом, чија врата развалише.

Матаки више није био ту и узалуд су га ишчекивали у току ноћи.

Пошто се ни сутрадан ујутро није вратио, постало је јасно да је напустио Вандергарт-Копје.

XII

ПРИПРЕМЕ ЗА ОДЛАЗАК

Када је сутрадан ујутру Сипријен Мере дознао шта се синоћ догодило за време гозбе, у први мах је хтео живо да протестује против тешке оптужбе која је пала на његовог слугу. Није могао да претпостави да би Матаки био у стању да изврши овакву крађу и у том погледу се сложио са Алисом. У ствари, он би пре могао да посумња у Анибала Панталачиа, хер Фридела, Натана, или на ког другог, који би се њему учинио мање поузданим.

Међутим, било је мало вероватно да је неки Европљанин био крив за овај злочин. За све оне који нису знали њено порекло, Јужна звезда је била природни дијамант, па према томе и вредност какве се човек тешко могао отарасити.

Упркос томе, понављао је Сипријен у себи, немогуће је да је то Матаки учинио.

Али се тада сетио својих сумњи у вези са извесним украденим стварима, за чији је нестанак често Кафр био крив, чак и при обављању своје службе. И поред свих опомена свога господара он се повиновао својој природи -

која је веома широко схватала појам мога и твога - и никада није могао да се ослободи својих навика, које су биле за осуду. Истина, то се није односило на ствари веће вредности, али би било довољно да се направи попис његових престапа, па то ни у ком случају не би служило на част поменутом Матакију.

Уоеталом, постојала је чињеница која је могла да иде у прилог сумњи против њега, а то је што је Кафр био у сали у којој се одржавала гозба, када је дијамант као неким чудом нестао; затим чудна околност да га после неколико тренутака нису затекли у његовој колиби; најзад, ту је било и његово бекство, можда веома лако објашњиво, али ипак више није било сумње да је напустио земљу.

И доиста, Сипријен је узалуд чекао да се Матаки појави у току преподнева, још увек не верујући у кривицу свога слуге; али њега нигде није било. Могло се утврдити да је и торба, у којој је држао своју уштеђевину и ствари потребне човеку који се упусти у ове потпуно пуне крајеве Јужне Африке, нестала из његове колибе. Дакле, више није могло бити никакве сумње.

Око десет часова млади инжењер, можда тужнији због Матакијевог понашања, него због нестанка дијаманта, пође на мајур Џона Ваткинса.

Ту затече у живом разговору фармера, Анибала Панталачиа, Џемса Хилтона и Фридела. У тренутку када се појавио, Алиса, која га је приметила где долази, уђе у собу у којој су њен отац и његова три ревносна друга бучно расправљали о мерама које треба предузети да би се понова дошло до украденог дијаманта.

- Треба поћи у потеру за Матакијем, узвикну Џон Ваткинс, на врхунцу беса. Ваља га ухватити и, ако дијамант није код њега, треба му распорити трбух да се види да га није прогутао!.. Ах, кћери моја, добро си учинила што си нам испричала ону причу. Потражићемо дијамант макар и у утроби онога лупежа.

- Али, одговори Сипријен шаљивим тоном, који се нимало није свидео фармеру, да би прогутао камен онакве величине, требало би да Матаки има стомак као ној.

- Зар стомак једног Кафра није способан за све, господине Мере? узврати Џон Ваткинс. Да ли сматрате да приличи да се смејете у овом тренутку и оваквој ствари?

- Не смејем се, господине Ваткине, одговори Сипријен веома озбиљно. Мада жалим за дијамантом једино из разлога што сте ми дозволили да га поклоним госпођици Алиси...

- И ја сам вам веома захвална, господине Сипријене, додаде госпођица Ваткинс, исто толико као да се још увек налази у мом поседу.

- Ето женске памети! узвикну фармер. Захвална, као да је у њеном поседу дијамант коме нема сличног на свету!..

- Одиста, то није иста ствар, примети Џемс Хилтон.

- Ох, ни најмање, додаде Фридел.

- Напротив, то је сасвим иста ствар, одговори Сипријен, с обзиром да могу да направим исти такав дијамант какав сам већ једном направио.

- Ох, господине инжењеру, рече Анибал Панталачи тоном у коме је било великих претњи упућених младом инжењеру, мислим да би било добро да не поновите свој опит... у интересу Грика земље... а и у вашем сопственом.

- Доиста, господине! узврати Сипријен. Мислим да ми није потребно ваше одобрење да бих то предузео.

- Ех, баш сте нашли време да о томе расправљате! узвикну господин Ваткинс. Да ли је господин Мере сигуран да ће му нови покушај успети? Хоће ли други дијамант, који он буде направио имати боју и тежину као и први, па према томе и његову вредност? Може ли да одговори да ли је уопште у стању да произведе још који камен макар и мање вредности? Сме ли да устврди да у његовом успеху случај није имао великог удела?

Оно што је Џон Ваткинс рекао било је толико разборито

да се млади инжењер изненадио. То је, уосталом, одговарало замеркама које је сам себи постављао. Његов опит се, без сумње могао у целости објаснити постигнућима модерне хемије: али није ли и случај много допринео његовом првом успеху? А ако би поновио оглед да ли је могао да буде сигуран да ће и по други пут успети?

Под таквим условима требало је крадљивца ухватити по сваку цену и, што је било још важније, наћи украдени предмет.

- Зар се за ово време није ушло у траг Матакију? упита Џон Ваткинс.

- Није, одговори Сипријен.

- Да ли је претражена цела околина логора?

- Да, и то брижљиво претражена, одговори Фридел. Вероватно је лупеж нестао у току ноћи и тешко је, ако није и немогуће, рећи у ком је правцу отишао.

- Да ли је полицијски официр извршио претрес у његовој колиби? продужи фармер.

- Да, одговори Сипријен, и ништа није нашао што би нас навело на бегунчев траг.

- Ах, узвикну господин Ваткинс, дао бих пет стотина, па и хиљаду ливри када би га ухватили.

- Разумем вас, господине Ваткинсе, рече Анибал Панталачи. Али се бојим да нећемо понова доћи до дијаманта, ни до онога који га је украо.

- Због чега?

- Због тога што, када је већ једном кренуо, поново узме реч Анибал Панталачи, Матаки неће бити тако глуп да се заустави на путу. Проћи ће кроз Лимпопо, сакрити се у пустињи, или отићи у Замбезу или чак до језера Тангањике, а ако буде потребно и код Бушмана.

Говорећи тако, да ли је подмукли Наполитанац искрено изражавао своје мишљење? Није ли само желео да се спречи да се за Матакијем пође у потеру, да би то он сам учинио? Ова питања је Сипријен поставио себи

посматрајући га.

Али господин Ваткинс није био човек који би напустио неку ствар под изговором да ће тешко бити извршена. Он би, заиста, жртвовао сав свој иметак када би могао понова да добије драги камен, коме није било равна. Његове нестрпљиве очи пуне срџбе блуделе су кроз отворен прозор, све до зеленкастих обала Вала, као да се надао да ће тамо спазити бегунца.

- Не, дрекну, не може то да прође тек тако!.. Хоћу свој дијамант. Треба ухватити ону лопужу. Ох, да не патим од костобоље, брзо би то било готово, будите уверени.

- Оче, рече Алиса, покушавајући да га некако умири.

- Да видимо, ко се прима те дужности? узвикну Џон Ваткинс, бацивши поглед око себе. Ко хоће да пође у потеру за Кафром? Награда ће бити добра, дајем своју реч.

А како нико није проговорио ни речи:

- Видите, господо, продужи, вас је овде четворица младих људи који желите да добијете руку моје кћери. Па лепо! Ухватите ми тог човека са мојим дијамантом, сада је рекао „мој дијамант”, па ће моја кћи припасти ономе ко ми га донесе.

- Прихватам, викну Џон Хилтон.

- И ја такође, изјави Фридел.

- Ко не би желео да добије тако драгоцену награду? промрмља Анибал Панталачи, смешкајући се усиљено.

Алиса, сва црвена, дубоко понижена што је бачена као улог у ову игру и то у присуству младог инжењера, узалуд је покушавала да прикрије своју збуњеност.

- Госпођице Ваткинс, рече јој Сипријен полугласно, поклонивши јој се пун поштовања, и ја бих учествовао, али смем ли без ваше дозволе?

- Имате је, господине Сипријене, уз моје најлепше жеље, одговори она живо.

- Онда сам спреман да идем на крај света, узвикну Сипријен, окренувши се Џону Ваткинсу.

- Вере ми, можда нисте далеко од истине, рече Анибал Панталачи. Верујем да ће нас Матаки приморати да направимо тај пут. Брзином којом је сигурно трчао, он ће данас бити у Почефстрому и стићи ће у брда још пре но што ми будемо напустили наше колибе.

- А ко нас спречава да пођемо још данас... овога часа? запита Сипријен.

- Сигурно не ја, ако вас срце вуче, одговори Наполитанац. Али, што се мене тиче, ја нећу поћи без ваљане опреме. Добра кола, са дванаест волова за вучу и два јахаћа коња, то је најмање што треба набавити за путовање како га ја предвиђам. А све то можемо наћи само у Почефстрому.

Да ли је и овог пута Анибал Панталачи говорио озбиљно? Или је само хтео да заплаши своје супарнике? Није се могло знати. Али је у сваком случају био у праву. Била би лудост заћи на север Грика земље без оваквих саобраћајних и осталих помоћних средстава.

Међутим - Сипријен је то знао - воловска запрега је коштала најмање осам до десет хиљада франака, док је он са своје стране имао само четири хиљаде.

- Имам једну идеју, рече одједном Џон Хилтон, који је као „Африканац” шкотског порекла био веома штедљив. Зашто се сва четворица не бисмо удружили за ово путовање? Изгледу сваког појединца остали би исти, а трошкове бисмо поделили.

- Чини ми се да би то било правично, рече Фридел.

- Пристајем, одговори без оклевања Сипријен.

- У том случају, примети Анибал Панталачи, мораћемо да се споразумемо да сваки од нас сачува своју независност и да буде слободан да напусти остале у тренутку када буде сматрао корисним, да би покушао да ухвати бегунца.

- То се само по себи разуме, одговори Џон Хилтон. Удружићемо се за куповину кола, волова и намирница, али ће сваки од нас моћи да се одвоји када му се то учини zgodним. И утолико боље за онога ко први доспе до циља.

- Слажемо се, одговорише Сипријен, Анибал Панталачи и Фридел.

- Када полазите, упита Џон Ваткинс, коме је ова комбинација четворостручила изгледе да поново дође до свог дијаманта.

- Сутра поштанским колима за Почефстром, одговори Фридел. Нема могућности да тамо стигнемо пре њих.

- Слажемо се!

Алиса је у међувремену позвала Сипријена на страну и упитала га да ли доиста верује да је Матаки извршио такву крађу.

- Госпођице Ваткинс, одговори млади инжењер, приморан сам да признам да су сви разлози за сумњу против њега, пошто је побегао. Али ми се чини да би Анибал Панталачи могао много штошта да каже о нестанку дијаманта. Каква злочиначка њушка... дивног ли ортака добијам у њему... Али, шта мари! у рату као у рату! Најзад, можда је и боље што га имам под руком и што могу да мотрим на његово кретање, него да га пустим да сам ради како хоће.

Четири кандидата се ускоро опростише од Џона Ваткинса и његове кћери. Као што и приличи у оваквим приликама, опраштање је било кратко и свело се само на стисак руку. Шта су могли да кажу супарници, који одлазе заједно али желе један другом да га ђаво однесе.

Вративши се кући, Сипријен тамо затече Вардика и Лија. Откако га је примио у службу, млади Кафр се показао веома ревностан. Кинез и он разговарали су се пред вратима. Млади инжењер им рече да ће у друштву Фридела, Џемса Хилтона и Анибала Панталачија поћи у потеру за Матакијем.

Обојица измењаше поглед - један једини - а затим, приближивши се и не помињући ни једном речи бегунца, рекоше:

- Мали оче, поведи нас собом, ми те усрдно молимо.

- Да вас поведем собом? А ради чега, молим вас?
- Да бих ти кувао кафу и спремао јело, рече Бардик.
- Да ти перем рубље, додаде Ли.
- И да бисмо спречили зле људе да ти учине што нажао, продужише као да један другоме отимају речи.

Сипријен им упути поглед пун захвалности.

- У реду! рече, повешћу вас обојицу, пошто то желите.

После овога оде да се опрости са Јакобусом Вандергартом, који није ни одобравао ни негодовао што се Сипријен придружио експедицији, већ му пријатељски стисну руку и пожелеле срећан пут.

Сутрадан ујутру, када се у пратњи двојице верних пратилаца упутио у логор Вандергарт, да оданде узме поштанска кола за Почефстром, млади инжењер подиже очи ка Ваткинсовом мајуру, који је још био утонуо у сан.

Да ли му се то причинило? Учини му се да иза белих муслинских завеса на једном прозору распознаје неку лаку прилику, која му у часу поласка шаље последње збогом.

XIII

КРОЗ ТРАНСВАЛ

Стигавши у Почефстром четворица путника су сазнала да је млади Кафр - чији се опис подударао са Матакијевим - синоћ прошао кроз град. Била је то срећна околност по успех њихове експедиције. Али ће она вероватно трајати дуже времена, јер је бегунац набавио лака кола, у која је упрегнут ној, што ће учинити тежим да га стигну.

Одиста, нема од ових птица ни бољих ни издржљивијих, ни бржих пешака. Ваља додати да су нојеви за вучу веома ретки, чак и у Грика земљи, јер их није лако обучити. Зато ни Сипријен, ни његови сапутници, нису могли да их набаве у Почефстрому.

Дакле, у оваквим условима - то се могло установити - Матаки је продужио свој пут ка северу, са запрегом која је могла да изнури десет одморних коња. У ствари, бегунац је имао поред већ постигнуте предности и преимућство у знатно већој брзини према саобраћајним средствима, којима су располагали његови противници. Али, и снага нојева има своју границу. Матаки ће бити приморан да застаје и да губи време. У најгорем случају, ухватиће га на

крају његовог пута.

Ускоро је Сипријен када је требало да се снабде за путовање имао прилике да честита себи што је повео Лиа и Бардика. Није мала ствар у таквом случају правилно изабрати све ствари које ће одиста бити од користи. Ништа не може да замени искуство у путовању пустињом. Узалуд је Сипријен био одлично поткован у диференцијалним једначинама, кад није познавао основне услове живота у Велду, живота на „треку” или „по траговима колских точкава”, како то тамо кажу. Не само што његови сапутници нису били расположени да му помогну својим саветима, већ су се, напротив, трудили да га наведу да прави грешке.

Што се тиче кола покривених непромочивим платном, воловске запреге и разних намирница, ствари су се развијале прилично добро. Општи интерес је налагао да их изаберу разумно и Џемс Хилтон је то обавио не може бити боље. Али то није био случај код ствари које је требало изабрати према потребама сваког појединца - на пример за куповину коња.

Сипријен је на тргу већ био запазио лепо, ватрено трогодишње ждребе, које је могао да добије по умереној цени. Покушао је да га појаше и нашао је да је добро обучено, па се већ спремао да изброји трговцу тражену суму, када га Бардик повуче у страну и рече:

- Како, мали оче, хоћеш да купиш тога коња?

- Свакако, Бардиче, никада нисам видео лепшег за ту цену.

- Не би требало да га узмеш, чак и да ти га поклоне, одговори млади Кафр. Овај коњ не би издржао ни осам дана путовања кроз Трансвал.

- Шта хоћеш тиме да кажеш? узврати Сипријен. Хоћеш да ми изиграваш врача?

- Не, мали оче, али Бардик познаје пустињу и упозорава те да овај коњ није „усољен”.

- Није „усољен“? Зар имаш намеру да ме натераш да купим коња из саламуре?

- Не, мали оче, али то значи да овај није преболео болест Белда. Он ће је ускоро добити и, ако не утине, неће бити ни од какве користи за тебе.

- Ах, оте се Сипријену, изненађеном упозорењем свога слуге. А у чему се састоји та болест?

- То је јака грозница, праћена кашљем, одговори Бардик. Морају се купити коњи који су већ преболели болест - а њих је лако познати по њиховом изгледу - јер је веома ретко добијају и по други пут.

Пред таквом могућношћу није било места предомишљају. Сипријен сместа прекиде погодбу и пође да се распита. Сви му потврдише исто што му је и Бардик рекао. То је била тако позната ствар у овом крају да нико о њој није ни говорио.

Уверивши се у своје недовољно искуство, инжењер је постао предострожнији, па је тражио савета од неког ветеринара у Почефстрому.

Благодарећи старању овог специјалисте, млади инжењер је за неколико часова био у могућности да себи набави јахаћег коња, какав му је био потребан за ту врсту путовања. Био је то стари сиви коњ, сама кост и кожа, а уместо репа имао је само патрљак. Довољно је било погледати га, па знати да је „усољен“, јер иако је имао тврд кас, очигледно је вредео више него што се по његовом изгледу могло закључити. Тамплар - тако се звао - уживао је у овом крају изван глас као неуморан коњ и када га је угледао Бардик, који је имао права да и он буде питан, изјави да је потпуно задовољан.

Што се њега тиче, био је специјално одређен да управља колима и воловском запрегом, док би му Ли у вршењу те дужности требало да буде помоћник.

Према томе није морао да се брине о набавци коња ни за једног од њих - а Сипријен не би ни био у стању да им их

набави, с обзиром на цену коју је морао да исплати за свог сопственог коња.

Питање оружја није било мање сложено. Сипријен је добро изабрао своје пушке: прва је била одлична пушка система Мартини-Хенри а друга карабин Ремингтон, који се није одликовао лепотом, али је имао тачан домет и брзо се пунио. Али се Сипријен никада не би сетио, да га на то није подсетио Кинез, да се снабде извесном количином експлозивних метака. Веровао је да носи собом довољно муниције, узевши за пет или шест стотина пуњења барута и оловних метака, те је био веома изненађен чувши да у овој земљи дивљих животиња и не мање опасних урођеника, опрезност налаже да се за сваку пушку има четири хиљаде метака.

Сипријен је морао да се снабде и са два револвера за експлозивне метке и да употпуни своје набавке дивним ножем, који је већ пет година стајао у излогу једног оружара у Почефстрому, а да нико није пожелео да га купи.

Ту је опет Ли био упоран да се ова куповина изврши, уверавајући да ништа неће бити корисније од овог ножа. Уосталом, брига којом је од тог тренутка лично одржавао рез и сјај кратке и широке оштрице, прилично сличне сабљи-бајонету француске пешадије, био је доказ поверења у хладно оружје, поверења које је имао као и сви остали припадници његове расе.

Осим тога је познати црвени сандук још увек био у Кинезовој пратњи. У њему се налазио, поред мноштва кутија и тајанствених ситница, око шест метара дуг, танак и гибак канап, чврсто уплетен, који морнари називају „вршца”. Када су га упитали зашта му је потребан, одговорио је неодређено:

- Зар се и у пустињи не простире рубље, као и на сваком другом месту?

У року од дванаест часова свршили су са куповинама.

Задњи део кола био је претворен у опште складиште у коме су се налазили непромочиви чаршави, вунени покривачи, кухињске потребе, обилна залиха хране у земљаним кутијама, јармови, ланци и резервни каишеви. Предњи део, испуњен сламом, требало је да служи као постеља и склониште Сипријену и његовим сапутницима.

Џемс Хилтон је одлично испунио свој задатак и веома је целисходно изабрао све што је заједници било потребно. Био је прилично уображен на своје колонијално искуство. Да би доказао своју надмоћност, а не из осећања другарства, почео је упућивати своје сапутнике у обичаје Велда.

Али би се тада Анибал Панталачи умешао и прекидао му реч.

- Какве потребе имате да саопштавате ваше искуство Френчмену? рекао му је шапатом. Да ли вам је стало да он добије награду ове трке? Да сам на вашем месту, задржао бих за себе оно што знам и не бих проговорио ни словца.

А Џемс Хилтон у одговор погледа Наполитанца са искреним дивљењем:

- Изврсно је ово што сте ми рекли... изврсно. Ево мисли која ми никада не би пала на памет.

Сипријен није пропустио да лојално обавести Фридела о ономе што је дознао о коњима у овоме крају, али је наишао на уображеност и безграничну тврдоглавост. Никада ништа није хтео да чује и радио је све по својој глави. Према томе купио је најмлађег и најватренијег коња кога је могао да нађе - баш онога кога је Сипријен одбио - и углавном се побринуо да своје џепове напуни рибарским прибором, под изговором да ће им дивљач убрзо досадити.

Најзад, завршивши припреме, могли су да крену и караван је образован према ниже наведеном распореду.

Прво су кренула кола, која су вукли дванаест риђих и црних волова, под управом Бардика, који је час корачао поред снажних животиња са шиљком за подбадање у руци,

а час би, да би се одморио, скакао на предњи део кола. Ту би се на седишту шепурио препустивши се труцкању, па је изгледало да је очаран оваквом врстом кретања. Четири коњаника ишла су иза кола. Изузев када би им се указала прилика да пуцају на коју препелицу или да пођу у извиђање, овакав је поредак имао да буде за дуго низ дана.

После кратког већања решено је да се упуте право ка извору Лимпопоа. Према свим обавештењима је изгледало да је и Матаки пошао тим путем. У ствари, није ни могао да пође другим, ако је намеравао да се што је могуће више удаљи од британских поседа. Предност, коју је Кафр имао испред својих гонилаца, била је и у савршеном познавању предела и у лакоћи његове запреге. С једне стране, он је очигледно знао да пронађе најкраћи пут, а с друге, благодарећи својим везама на северу, био је сигуран да ће свуда наићи на помоћ и заштиту, храну и склониште, по потреби чак и савезнике. А неће ли он користити свој уплив на примитивне урођенике да крену против оних који су му били за петама и да их нападну с оружјем у руци? Сипријену и његовим сапутницима постајало је све јасније да треба да буду удружени и да један другог помажу у току путовања, ако су хтели да један од њих убере плод.

Трансвал, који су морали да пређу с југа ка северу, је простран предео Јужне Африке - најмање тридесет хиљада хектара - и протеже се између Вала и Лимпопоа, западно од планине Дракенберг, енглеске колоније Натал, земље Зулуа и португалских поседа.

У целини насељен Бурима, некадашњим холандским грађанима на Капу, који су ту, током петнаест или двадесет година расејали преко сто хиљада пољопривредних становника по земљи, Трансвал је сасвим природно побудио жудњу Велике Британије. Она га је 1877. године припојила својим поседима на Капу. Али честе буне Бура, који су упорно желели да буду независни, чини неизвесном даљу судбину овог лепог краја.

Ово је један од најпријатнијих и најплоднијих предела Африке, уједно и један од најздравијих - а то објашњава, иако не оправдава, привлачност коју представља за његове јужне суседе. Златни рудници, који су ту откривени, нису били без извесног утицаја на политичку акцију Енглеске у погледу Трансвала.

У географском погледу обично га деле, заједно са Бурима, на три главна предела: брдовити предео, такозвани ХогеВелд; предео брежуљака или Банкен-Велд и предео обрастао шибљем и жбуњем или Буш-Велд.

Брдовити предео се налази најјужније. Њега образују планински ланци, који се од Дракенберга простиру према западу и југу. То је рударски предео Трансвала, где је клима хладна као у бернском Оберланду.

Банкен-Велд је пољопривредни предео. Простире се на северу од првог и у његовим дубоким долинама испресецим потоцима и у сенци његовог увек зеленог дрвећа, нашао је кров над главом највећи део холандског становништва.

Најзад Буш-Велд, или предео шипражја, је првенствено предео за лов, а простире се у широкој равници до обала Лимпопоа, према северу, тако да се продужује све до земље Кафра Бечуана на западу.

Кренувши из Почефстрома, који се налази у Банкен-Велду, путници су прво морали дијагонално да пређу највећи део овог предела, пре но што стигну до Буш-Велда, а оданде, према северу, до обала Ломпопоа.

Природно је да је лакше прећи овај први део Трансвала. Још се човек налазио у полуцивилизованој земљи. Највеће незгоде сводиле су се на точак који се заглибио или оболелог вола. Дивљих патака, црепелица и срна било је путем у изобиљу, те су њима били обезбеђени ручкови и вечере. Ноћ су обично проводили на некој фарми, чији су становници, одељени од осталог света три четврти у години, са искреном радошћу примали госте, који би им

стизали.

Бури су свуда били исти: гостољубиви, услужни, несебични. Додуше, обичаји земље су изискивали да им се понуди наплата за склониште које пружају људима к животињама на путу. Али они скоро увек одбијају наплату, па чак упорно захтевају да путници од њих приме брашна, поморанце и суве брескве. Ако им се нешто остави у замену, неки део коњске или воловске опреме, бич, чампаре, или рог за барут, они су одушевљени, ма колико мала била вредност дотичног предмета.

Ови добри људи воде прилично пријатан живот усред усамљених пространстава; са својим породицама живе без великих напора од производа својих стада и обрађују онолико земље, са својим помоћницима Хотентотима или Кафрима, колико им је потребно житарица и поврћа.

Њихове куће грађене су веома просто од земље, а покривене се дебелим слојем шибља. Ако им киша излока зидове - што се доста често догађа - лако је извршити поправку. Цела породица уме да меси иловачу, припреме велику гомилу, а затим девојке и дечаци узимају шаку по шаку иловаче и засипају овим бомбама пукотину, коју на тај начин брзо запуше.

У унутрашњости ових станова једва се налази по који комад намештаја: дрвене клупице, прости столови и кревети за одрасле, док се деца задовољавају јагњећим кожама.

Па ипак и уметност заузима место код ових примитивних људи. Скоро су сви Бури музикални и свирају на виолини или у фрулу. Лудују за игром и не знају ни за препреке ни за замор када је у питању да се састану - каткада на раздаљини од двадесет миља - да би провели време у игри.

Њихове кћери су скромне и често веома лепе, у својим једноставним ношњама холандских сељанки. Оне се рано удају и својим младожењама доносе као једини мираз дванаестак волова или коза, кола, или неко друго томе

слично благо. Муж прима на себе да сагради кућу, да искрчи неколико јутара земље у околини и све је спремно за оснивање домаћинства.

Бури живе веома дуго и нигде у свету нема више стогодишњака.

Чудна је појава, досад необјашњена, што су у зрелијим годинама све веома гојазни и то у невероватним размерама. Иначе су високог раста, што је обележје насељеника француског и немачког порекла па тако и ове чисто холандске расе.

Међутим, путовање је текло без икаквих незгода. Ретко би се догодило да на фармама, на којима би се заустављали свако вече, не дознају нешто о Матакију. Свуда су га виђали у пролазу, његов ној га је вукао великом брзином, испрва са предношћу од три или четири дана, а касније пет до шест, па затим и седам до осам дана. Очигледно је било да су му ушли у траг, али исто тако и да је напредовао брже од својих гонилаца.

Но и поред тога четворица гонилаца сматрали су сигурним да ће га стићи. Бегунац ће се најзад зауставити. Његово хватање било је само питање времена.

Сипријен и његови сапутници примили су ствар олако; мало помало почели су да се занимају својим омиљеним разонодама. Млади инжењер је скупљао примерке стена. Фридел је скупљао биљке и тврдио да по њиховом спољном изгледу може да одреди њихова својства. Анибал Панталачи није давао мира Бардику и Лију, али је за то добијао опроштај, справљајући приликом одмора одлична јела од макарона: Џемс Хилтон је узео на себе да снабдева караван са дивљачи; није пролазило ни пола дана, а да није убио туце јаребица, мноштво препелица, а каткада и по неког вепра или антилопу.

Преваљујући тако комад по комад пута, стигли су до Буш-Велда. Ускоро су фарме постале све ређе, а најзад их сасвим нестаде. Налазили су се на крајњој граници

цивилизације.

Полазећи са те границе, морали су свако вече да логорују, да пале велике ватре, око којих су се људи и животиње смештали, али тек пошто пажљиво испитају околину.

Предео је био прилично диваљ. Равнице са жутиим песком, честари трновитог жбуња и, с времена на време, по који поток окружен баруштинама - заменили су зелене долине Банкен-Велда. Каткада су морали да пођу заобилазним путем, да би избегли праву шуму *t'horn tressa*, односно дрвећа са трњем. То су шибљике високе три до пет метара, са мноштвом скоро сасвим хоризонталног грања и трњем дугим два до четири палца, које је тврдо и оштро као кама.

Овај спољни део Буш-Велда, који обично називају Леон-Велд - Велд лавова - као да није заслужено носио то застрашујуће име, јер и после три дана путовања путници нису опазили ни трага ове звери.

„Вероватно је то само предање”, помисли Сипријен, а лавови су се сигурно повукли дубље у пустињу.

Али када је то своје мишљење изговорио пред Џемсом Хилтоном, овај се насмеја.

- Верујете да нема лавова? рече. То је само због тога што не умете да их видите.

- Како не бих видео лава усред голе пустиње, одговори Сипријен прилично ироничним тоном.

- Па добро! Кладим се с вама у десет ливара, рече Џемс Хилтон, да ћу вам, пре но што прође један час, показати једног, кога ви нисте приметили.

- Из принципа се никад не кладим, одговори Сипријен, али бих желео да се уверим у то.

Путовали су двадесет пет до тридесет минута и нико више није помишљао на лавове, када Џемс Хилтон узвикну:

- Господо, погледајте оно мравље гнездо што се уздиже тамо десно.

- Па шта с тим! одговори му Фридел. Друго ништа и не видимо већ два-три дана,

И доиста, у Буш-Велду се веома честа појава велике гомиле жуте земље, коју су издигли безброј мрава и које једине пресецају једноличност равнице, поред мало џбуња и кржљавих мимоза.

Џемс Хилтон се насмеја пригушено.

- Господине Мере, рече, ако хоћете да узмете мало времена и да се галопом приближите мравињаку - тамо куда показујем врхом прста - обећавам вам да ћете видети оно што сте желели да видите. Па ипак, не приближујте се одвише, јер бисмо се осећали прилично нелагодно.

Сипријен ободе коња мамузама и пође према месту које је Џемс Хилтон, назвао мравињаком.

- Тамо логорује породица лавова, јави се Немац, чим се Сипријен удаљио. Једна од десет жућкастих гомила које сматрате мравињаком, није ништа друго.

- Рег Вассо. узвикну Панталачи, баш није требало да га опомињете да се не приближује.

Али, видевши да га Бардик и Ли слушају, продужи, дајући својим мислима други ток:

- Френчмен би се гадно уплашио и ми бисмо имали чему да се смејемо.

Наполитанац се варао. Сипријен није био човек који се лако плаши. На двеста метара од тачке која му је показана, он виде са каквим опасним гнездом мрава има посла. Био је то огроман лав, лавица и три младунчета шћућурени на земљи у кругу, као мачке, који су спокојно спавали на сунцу.

Шум Тампларових копита пробуди лава, он отвори очи, подиже своју огромну главу и зевну, показујући између два реда страшних зуба провалију у којој је могло да нестане дете од десет година. Затим погледа у јахача, који се заустави на двадесетак корака од њега.

Срећом, дивља звер није била гладна, иначе не би остала

тако равнодушна.

С руком на карабину, Сипријен причека два-три минута да види расположење господина лава. Али, видећи да овај није непријатељски расположен, није имао срца да поремети срећу ове занимљиве породице па се, повукавши узде, врати ходом својим друговима.

Пошто су морали да му признају хладнокрвност и храброст, дочекаше га клицањем.

- Изгубио бих своју опкладу, господине Хилтоне, одговори једноставно Сипријен.

Исте су вечери стигли до одморишта на десној обали Лимпопа. Фридел је упорно хтео да ту пеца, да би пржио рибу и поред опомене Џемса Хилтона.

- То је веома нездраво, друже, рече му овај. Знајте да у Буш-Велду, после заласка сунца, не треба остати поред текуће воде, нити...

- Ах! Шта? Видео сам ја сасвим друге ствари, одговори Немац тврдоглаво, што је одлика његове нације.

- Ех, узвикну Анибал Панталачи, какво би се зло могло догодити ако се човек сат-два задржи поред воде. Зар ми се није догађало да проведем у води до испод пазуха по пола дана, приликом лова на патке?

- То ни у ком случају није исто, узврати Џемс Хилтон, наговарајући Фридела упорно.

- Све су то приче! одговори Наполитанац. Драги мој Хилтоне, било би боље да потражите кутију са струганим сиром за моје макароне, него што покушавате да спречите нашег друга да нам упеца коју рибу. То ће нам унети промене у наш уобичајени јеловник.

Фридел пође, не желећи ништа да чује и задржа се на пецању тако дуго да се у логор вратио када је већ пао мрак.

Ту је упорни пецач вечерао с добрим апетитом, својски се почастио, као и остали, рибама, али када је легао у кола поред својих сапутника, жалио се на жестоку дрхтавицу.

Сутрадан у зору, када су устали за полазак, Фридела је

ухватила јака грозница, те није могао да узјаше коња. И поред тога је тражио да крену, тврдећи да ће му на слами у дну кола бити удобно. Учинише му по вољи.

У подне је већ био у бунилу.

У три часа је умро.

Његова болест је била убитачна грозница, која има муњевито дејство.

Видећи његову напрасну смрт, Сипријен је и нехотице морао да помисли да је Анибал Панталачи, својим рђавим саветима, имао озбиљног удела у овом догађају. Али никоме сем њега није пало на памет да учини такву примедбу.

- Видите ли колико сам био у праву, када сам рекао да не треба лутати на обали реке, када се мрак хвата, понављао је Џемс Хилтон филозофски, сматрајући ово довољним.

Зауоставили су се за неколико тренутака, да би закопали леш, који нису могли да оставе зверима као плен.

Био је то леш супарника, скоро непријатеља, па ипак је Сипријен био озбиљно дирнут, обављајући ову последњу дужност. Призор смрти, свуда узвишен и свечан, у пустињи се чини још величанственијим. Сам у присуству природе, човек боље схвата неизбежни завршетак. Далеко од своје породице, далеко од свих оних које воли, његове мисли са сетом лете њима. Помисли да ће можда и он сутра пасти на ту бескрајну равницу, да се више не дигне, да ће и он бити тада закопан под једном стопом песка, на којој ће се налазити го камен и да га у последњем часу неће пратити сузе ни сестре, ни мајке, ни жалост неког пријатеља. И преневши на свој положај један део сажалења које је изазвала у њему судбина његовог супарника, учини му се да у овај гроб затвара нешто од своје личности.

Сутрадан, после ове тужне свечаности, Фриделов коњ, који је био привезан за задњи део кола, доби болест Велда. Морали су да га напусте.

Јадна животиња преживела је свога господара свега за неколико часова.

XIV

СЕВЕРНО ОД ЛИМПОПОА

Три дана је требало да траже и испитују док су нашли водогаз за прелаз преко корита Лимпопоа. Можда га не би ни открили, да неколико Макалака Кафра није лутало по обали реке, те они пристадоше да воде експедицију.

Ови Кафри су убоги ђаволи са острвца, које је виша раса Бечуана поробила, приморавајући их на рад без икакве награде, поступајући с њима веома сурово, а поврх тога им под претњом смртне казне забрањују и да једу месо. Несрећни Макалака могу уз пут да убијају дивљачи коликогод желе, под условом да је донесу својим господарима. Ови им остављају само утробу, - отприлике као што чине европски ловци са својим ловачким псима.

Припадник Макалака нема никакав лични посед, чак ни евоју колибу или издубљену тикву за воду. Иде мање-више наг, мршав, на њему је само кост и кожа, носећи на појасу црева од бивола, која издалека личе на аршине црних кобасица, а која су у ствари примитивне мешине у којима држе залихе воде.

Убрзо се показа Бардикова умешност за трговину, када

необично вешто успе да од ових јадника измами признање да и поред све своје беде поседују неколико нојевих пера, брижно сакривених у оближњем честару. Он им одмах предложи да их купи и тако уговорише да се нађу још исто вече.

- Имаш ли новаца да им даш у замену? упита га Сипријен прилично изненађен.

А Бардик му, смејући се из гласа, показа прегршт бакарних дугмади, које је од пре месец-два скупљао и носио у платненој кеси.

- То није прави новац, одговори Сипријен, и не могу да дозволим да ове сиромашне људе исплатиш са неколико туцета старих дугмади!

Али није било могућно објаснити Бардику због чега је његов план за осуду.

- Ако Макалаки пристану да замене своја пера за моју дугмад, ко би ту још имао да приговара? одговорио је. Ви врло добро знате да их та пера ништа нису коштала! Они чак немају ни права да их поседују, пошто их показују само кришом! А дугме је, напротив, корисна ствар, много кориснија од његовог пера! Зашто би ми било забрањено да туце или два понудим за исти број пера?

Ово расуђивање било је привидно тачно, па ипак није било правилно. Млади Кафр није хтео да увиди да ће Макалаки примити бакарну дугмад, не да би их употребили, јер уопште нису имали одеће, већ због њихове замишљене вредности, коју су приписивали округлим металима, тако сличним правом новцу. У тој чињеници се крила превара.

Но и поред тога Сипријен је морао да призна да је бистрина дивљака била неспособна да схвати ову танану нијансу, те га пусти да чини како му је била воља.

Свој трговачки посао Бардик обави увече, када упалише буктиње. Очигледно су се Макалаки плашили да ће их њихов купац преварити, јер се нису задовољавали ватром

коју су били упалили, већ стигоше са сноповима кукурузовине, које упалише, пошто су их усадили у земљу.

Урођеници показаше тада своја нојева пера и стадоше да прегледају Бардикову дугмад.

Тог тренутка се међу њима заметну жива расправа о природи и вредности металних колута, уз покрете руку и узвике.

Нико није разумео ни речи њиховог брзог начина говора; али је било довољно видети њихова искривљена лица, њихове речите гримасе и веома озбиљну срџбу да би се знало да је препирка за њих била од највеће важности.

Страсну препирку одједном прекиде једна неочекивана појава.

Из честара, поред кога се водила расправа, изиђе висок Црнац, - достојанствено огрнут старим капутом од црвене памучне тканине, са неком врстом дијадеме од овчјих прева на челу, што је ратници Кафри обично носе. Сместа је снажним ударцима дрвеног држаља свога копча напао Макалаке, које је ухватио на делу приликом њиховог недозвољеног пословања!

- Лопеп!... Лопеп! повикаше несрећни дивљаци, распрштавши се на све стране, као чопор пацова.

Али из жбунова око логора одједном искрсну обруч црних ратника, сужавајући се и препречивши им пут.

Лопеп сместа нареди да му се предају дугмад; пажљиво их је загледао при светлости буктиња, а затим их са очигледним задовољством спусти на дно свог кожног тобоца. Затим приђе Бардику и пошто му из руку узе већ предата пера, присвоји их на исти начин као и дугмад.

Бели су били пасивни гледаоци овог призора и нису знали би ли се умешали или не, када Лопеп, пришавши им, прекиде двоумљење. Заставши неколико корака испред њих он им заповедничким тоном упуту прилично дуг говор, који је уосталом био потпуно неразумљив.

Џемс Хилтон који је разумевао неколико речи бечуана

наречја, ипак је успео да ухвати смисао ове беседе и саопштио га својим сапутницима. Суштина говора је била да се шеф Кафра жалио што је Бардику дозвољено да тргује са Макалакима, који не могу да поседују ништа што би било лично њихово. На завршетку изјавио је да ће да узети кријумчарену робу и упитао је беле имају ли да ставе какав приговор.

Код ових су владала подељена мишљења о ставу који је требало заузети. Анибал Панталачи је хтео да сместа удовоље постављеном захтеву, да се не би завадили са поглавицом Бечуана. Џемс Хилтон и Сипријен били су мишљења да ће Лопеп постати још надувенији ако се по тој ствари буду показали одвише поцустљиви, и да ће он, можда, поставити такве захтеве, да ће неизбежно доћи до туче.

Шаптањем су одржали између себе брзо саветовање и решише да дугмад препусте поглавици Бечуана, али да траже од њега пера.

Џемс Хилтон пожури да му то објасни, нешто покретима, нешто помоћу неколико речи на његовом наречју.

Испрва је Лопеп заузео дипломатски став и изгледало је да се двоуми. Али видевши како у мраку заблесташе циви европских пушака, убрзо се реши и врати пера.

Од тог тренутка се, уистину бистри поглавица, показа покорнији. Тројици белих, Бардику и Лију понуди да се послуже из његове велике дувањаре и седе с њима у бивак. Чаша ракије, којом га је понудио Наполитанац, још више га одобровољи. А затим, пошто се дигао после седења од часа и по, проведеног и са једне и са друге стране мање-више у потпуном ћутању, он позове караван да га сутрадан посети у његовом кралю.

Обећаше му и пошто се руковаше Лопеп се достојанствено повуче.

Кратко време иза његовог одласка сви полегахше, изузев Сипријена, који је посматрајући звезде сањарио, увијен у

своје ћебе. Ноћ је била без месечине, али блистава од звездане прашине. Ватра се угасила, а млади инжењер није на то ни обратио пажњу.

Мислио је на своје, који нису ни слутили тог тренутка да га је оваква авантура бацила усред јужноафричке пустиње; мислио је и на љупку Алису, која је можда такође гледала у звезде, као и на све оне који су му били драги. Препуштајући се слатким сновима које је тишина пустиње обавила поезијом, баш је хтео да задрема када га пробудише ударци копита и неко необично кретање са стране где је преко ноћи била смештена воловска запрега, те се он диже.

Сипријену се тада учини да у мраку назире неке облике ниже и дежмекастије од облика волова и који су без сумње изазвали онај немир.

Како није могао да докучи шта би то могло да буде, Сипријен зграби бич који му први дође до руку и опрезно пође према месту одређеном за стоку.

Није се преварио. Међу воловима се налазила неочекивана животиња која га је пренула из сна.

Тек упола будан, пре ко што је и размислио о ономе што ће да учини, Сипријен подиже бич и насумце снажно удари уљеза по њушци.

Страховита рика је била одговор на његов напад!... Био је то лав са којим је млади инжењер поступио као са каквим обичним псетом.

Али само што је имао времена да стави руку на један од револвера које је носио за појасом и да нагло скочи у страну, када се животиња, скочивши на њега овом приликом узалуд, поново устреми на његову испружену руку.

Сипријен осети како му оштре канџе избраздаше месо и он се заједно са ужасном звери сваља у прашину. Одједном одјекну пуцањ. Тело лава затресе последњи грч, затим се укочи и оста непомично.

Не губећи присуство духа, Сипријен је својом слободном руком подигао револвер до ува чудовишта и експлозивни метак му је размрсао главу.

У међувремену, спавачи, упозорени риком, а затим пуцњем, стигоше на поприште битке. Ослободише Сипријена, упола смрвљеног под теретом огромне животиње, и испиташе његове ране, које су срећом биле само површинске. Ли му стави обичан завој од платна натопљеног ракијом, а затим му уступише најбоље место у колима и убрзо цео свет заспа, док је Бардик решио да чува стражу до јутра.

Тек што се разданило, када им глас Џемса Хилтона који је дозивао у помоћ, најави неку нову опасност. Џемс Хилтон је потпуно обучен лежао на предњем делу кола преко цираде, изговарајући речи у највећем ужасу и не усуђујући се да учини ни најмањи покрет.

- Змија ми се обавила око десног колена, испод панталона! рече. Не мрдајте, иначе сам изгубљен. Па ипак видите шта бисте могли да учините!

Његове су очи биле разрогачене од ужаса, а лице му је прекрило мртвачко бледило. Одиста се на висини његовог десног колена, под плавим платном његовог одела, оцртавало неко страно тело - нека врста ужета обавијеног око његове ноге.

Стање је било озбиљно. Како је сам Џемс Хилтон рекао, при првом покрету змија ће га неминовно ујести!

Али усред општег страха и узнемирености, Бардик се реши да дела. Пошто је нечујно извукао ловачки нож његовог господара, он се приближи Џемсу Хилтону скоро неприметним покретом, као какав црв. А затим приближивши своје очи скоро до висине змије, неколико минута се чинило да испитује положај опасног гмизавца. Без сумње је желео да сазна какав је положај животињске главе.

Одједном се брзим покретом исправи, његова се рука

спусти снажним ударцем и челик оштрице се зари у колено Џемса Хилтона.

- Сад можете да истресете змију!.. Угинула је! рече Бардик, показујући све своје зубе у широком осмеху.

Џемс Хилтон га махиално послуша и стресе ногом. Гмизавац му паде пред ноге.

Била је то црноглава гуја, једва палац широка, али чији и најмањи ујед проузрокује смрт. Млади Кафр јој је одсекао главу мајсторском тачношћу. Панталоне Џемеа Хилтона биле су расечене на ширини од једва шест сантиметара, а његова кожа остала је неповређена.

Чудновата ствар, која је дубоко озлоједила Сипријена, јесте што Џемс Хилтон није ни помишљао да се захвали свом спасиоцу. Пошто је све прошло, сматрао је његово посредовање сасвим природним. Није му било ни на крај памети да стиене црну шапу једног Кафра и да му каже: „Вама дугујем за свој живот”.

- Ваш нож је збиља добро наоштрен! примети једноставно, док га је Бардик враћао у корице, не придајући на изглед, ни он много важности своме делу.

Доручак убрзо избриса утиске ове бурне ноћи. Тог дана се састојао од једног јединог нојевог јајета, умућеног на маслацу, али је било довољно да утоли глад петорице путника.

Сипријен је имао малу грозницу и помало су га болеле ране. Но и поред тога упорно је желео да отпрати Анибала Панталачиа и Џемса Хилтона до краља Лопепа. Оставише логор под надзором Бардика и Лија, који се дадоше на посао да одеру лаву кожу - који је био право чудовиште, врсте коју називају псећа њушка. Три коњаника кренуше на пут.

Поглавица Бечуана сачекао их је на улазу у свој крал, окружен свим својим ратницима. Иза њих су се тискали жене и деца, радознали да виде странце. Па ипак су неке од ових црних домаћица изигравале тобожњу

равнодушност. Седећи испред својих колиба у облику полулопте, оне су се и даље бавиле својим пословима. Две или три плеле су мреже од дугих влакана траве које су упредале као ужад.

Општи изглед је био бедан, иако су колибе биле добро грађене. Лопепова је била пространија од осталих, застрта изнутра асурама и била је подигнута отприлике на средини крала.

Поглавица уведе у њу своје госте, показа им три клупице и посади се и он испред њих, док је његова почасна стража направила круг иза њега.

Почеше са изменом уобичајених учтивости. Обично се цео церемонијал свео на испијање неког преврелог напитка, који је справљао сам домаћин; али да би показао да ова учтивост не крије у себи ничег издајничког, увек би овај лично умакао први своје дебеле усне, пре но што шољу пружи странцу. Била би смртна увреда да неко после овако љубазног позива не пије. Тројица белих прогуташе кафрско пиво, Анибал Панталачи није могао да се уздржи да не искриви лице и тихо рече, да би више волео да попије чашу „*lacrima christi*”¹⁸, него ово бљутаво пиће Бечуана!

Затим разговараше о пословима. Лопеп је желео да купи пушку. Али не могоше да му приреде то задовољство, иако је у замену нудио доброг коња и сто педесет фунти слонове кости. Колонијални прописи су у том погледу веома строги и забрањују Европљанима да уступају оружје Кафрима на граници, изузев са специјалном дозволом гувернера. Да би обештетили Лопепа, три су му госта донела фланелску кошуљу, челични ланац и боцу рума, што је све укупно представљало сјајан поклон и очигледно га обрадовало.

Поглавица Бечуана се показао вољан да им да сва обавештења која му затражише посредством Џемса Хилтона.

---

18 Врста италијанског вина, „сузе Христове”.

Пре свега, путник, чији је изглед по свему одговарао Матакијевом, прошао је кроз крал пре пет дана. Била је то прва вест коју је караван добио о бегунцу за последње две недеље. Према томе примљена је са задовољством. Млади је Кафр вероватно изгубио неколико дана тражећи водогаз преко Лимпопоа и сада се упутио према планинама на северу.

Да ли му је било потребно још много дана путовања пре но што стигне у планине?

Највише седам до осам дана.

Да ли је Лопеп био пријатељ владара оне земље у коју су Сипријен и његови сапутници морали да пођу?

Лопеп се дичио тиме! Уосталом, ко не би желео да буде пријатељ, поштовалац и верни савезник великог Тонаје, непобедивог освајача земље Кафра?

Да ли је Тонаја љубазно примао беле?

Јесте, зато што као и све остале поглавице овог краја зна да се бели увек свете за сваку увреду нанету једном од њих. Чему се борити против белих? Зар нису они увек јачи, благодарећи њиховим пушкама које се саме пуне? Најбоље је да човек живи с њима у миру, да их лепо прими и да правилно мења с њима своју робу.

Таква је била суштина обавештења која је дао Лопеп. Само је једно од тих било важно: да је Матаки изгубио неколико дана да би могао да пређе реку и да су му још увек били у трагу.

Вративши се у логор, Сипријен, Анибал Панталачи и Џемс Хилтон затекоше Бардика и Лиа веома узбуђене.

Они су причали да их је посетило мноштво Кафра, који нису били из племена Лопепа и који су их прво опседали а затим подвргли испитивању. Због чега су дошли у ову земљу? Да ли су дошли да уходе племе Бечуана, да прикупе обавештења о њему, да виде од коликог броја људи се састоји, њихову снагу и наоружање? Греше странци што се упуштају у такав подухват! Разуме се,

велики краљ Тонаја нема шта да каже све док не продру на његову територију; али би могао да гледа на ствари другим очима, ако би продрли у њу.

Ево, шта је био углавном смисао њиховог разговора. Кинез, на изглед, није био нарочито узбуђен, али Бардик, обично тако миран и хладнокрван у свакој прилици, чини се да је био ужаснут, што Сипријен никако није могао себи да објасни.

- То су веома зли ратници, рече колутајући крупним очима, ови ратници мрзе белце и хоће да их убију и пеку.

Шта да се ради? Да ли је требало придавати овом догађају већу важност? Без сумње, не. Иако је било тридесетак ратника према казивању Бардика и Кинеза, које су изненадили ненаоружане, нису им учинили ништа нажао и нису показали никакву жељу за пљачкањем. Њихове претње биле су вероватно само речи изговорене у ветар, као што то дивљаци обично чине са странцима. Неколико учтивости упућене великом поглавици Тонаји и изјава лојалности у погледу намера због којих су тројица белих дошли у његову земљу, биће довољно да растерају све његове сумње, уколико их је имао и да обезбеде његову благонаклоност.

Заједничким споразумом решише да крену на пут. Нада да убрзо стигну Матакија и да му узму украдени дијамант, учини те заборавише на све остале бриге.

XV

ЗАБЕРА

У року од недељу дана експедиција је стигла у предео који ни по чему није личио на крајеве кроз које су пролазили откако су прешли границу Грика земље. Дошли су сада до планинског ланца, који је, према свима обавештењима прикупљеним о Матакију, највероватније представљао његов крајњи циљ. Близину брда, као и многобројних поточића, објавиле су флора и фауна сасвим различите од оних у равници.

Једна од првих долина, која се отворила пред очима тројице путника нешто пре заласка сунца, пружила им је врло свеж и весео призор.

Бистра речица, провидна целом дужином свог корита, вијугала је између две смарадно-зелене ливаде. Боћке са разноликим лишћем расле су на обронцима брежуљака који су окруживали овај базен. На тој још сунцем обасјаној позадини, у сенци огромних баобаба¹⁹ спокојно су пасла стада црвених антилопа, зебри и бивола. Мало даље је

---

19 Врста тропског дрвета.

бели носорог, прешавши својим тешким ходом широком чистином, полако пошао према обали воде и већ је забректао од задовољства при помисли како ће да је узбурка, ваљајући по њој то своје меснато тело. Чуло се како нека невидљива звер зева од досаде под једним од шибљака. Негде је њакао дивљи магарац, а читаве чете мајмуна јурили су се кроз грање.

Сипријен и његова два сапутника зауставили су се на брежуљку да би посматрали овај за њих тако необичан приказ. Видели су да су стигли у један од оних неиспитаних крајева, у којима дивље животиње - још неприкосновени господари земље - живе тако срећно и слободно, да чак и не знају за опасност. Нису били необични само велики број и спокојство ових животиња, већ и изненађујућа разноврненост фауне коју су представљали у овом крају Африке. Чинило се као да човек пред собом има једну од оних необичних слика, на којима је сликару причињавало задовољство да у узаном оквиру сједини све главне врсте животињског царства.

Пре свега, становништво је овде било веома малобројно. Додуше, Кафри могу да буду само ретко расејани по површини овог огромног пространства. Овде је била малтене пустиња.

Задовољан у својим нагонима научника и уметника, Сипријену се чинило да се вратио у преисториско доба мегатеријума и других антидилувијалних животиња.

- Недостају само слонове да славље буде потпуно! узвикну.

. Али истог тренутка Ли, пруживши руку, показа на пространој чистини неке сиве масе. Издалека би се рекло да је стење, како по њиховој непомићности, тако и по боји. У ствари био је то чопор слоних. Прерија је била ишарана њима на пространству од неколико миља.

- Зар се ти разумеш у слонове? упита Сипријен Кинеза, док су се спремали на ноћни починак,

Ли затрепта својим ситним косим очима.

- Две године сам боравио на острву Цејлону као ловачки помоћник, одговори једноставно, са уздржљивошћу којом би увек говорио о свему што се тицало његове личности.

- Ох, што не можемо да убијемо једног или два! узвикну Џемс Хилтон. То би био веома занимљив лов...

- Да, а дивљач би била вредна утрошеног барута! додаде Анибал Панталачи. Два слонова зуба представљају леп ћар, а ми бисмо лако могли да сместимо три до четири туцета у задњи део кола... Знате ли, другови, да би нам то било доста да платимо трошкове нашег пута.

- То је одлична идеја! узвикну Џемс Хилтон. Зашто не бисмо покушали, сутра ујутро, пре но што кренемо даље?

Дискутовало се о том питању. Укратко, решише да напусте логор у прво свитање и да окушају срећу у оном делу долине где су слонове приметили.

Пошто су све уговорили и на брзину вечерали, сви се завукоше под колско платно, изузев Џемса Хилтона, који је те ноћи као чувар морао да остане крај ватре.

Прошло је око два часа откако је био сам и почео је да дрема, када осети да га неко муну у лакат. Отворио је очи. Анибал Панталачи је седео поред њега.

- Не могу да спавам, па сам мислио да ће бити боље да вам правим друштво, рече Наполитанац.

- То је веома љубазно с ваше стране, али што се мене тиче сматрам да неколико часова спавања не би било на одмет! одговори Џемс Хилтон, протегливи руке. Ако хоћете могли бисмо лако да уредимо ствар! Ја бих пошао на ваше место у колима, а ви бисте чували овде моје.

- Не!.. Останите!.. Имам да говорим с вама! одврати Анибал Панталачи пригушеним гласом.

Бацио је поглед око себе да би се уверио да су сами и продужи:

- Јесте ли већ ловили слонове?

- Јесам, одговори Џемс Хилтон, два пута.

- Добро! Онда знате колико је то опасан лов! Слон је веома интелигентан, лукав и добро наоружан! Ретко да човек не подлегне у борби са њим!

- Лепо! Ви говорите за оне неспретњаковиће! одговори Џемс Хилтон. Али са добрим карабином и експлозивним мецима, нема чега да се човек плаши.

- Тако сам и ја мислио, одговори Наполитанац. Међутим, ипак се догађају несрећни случајеви!.. Претпоставимо да се тако нешто догоди сутра Френчмену, била би то права несрећа по науку!

- Права несрећа! понови Џемс Хилтон.

И поче да се смеје пакосна лица.

- По нас несрећа баш не би била тако велика! продужи Анибал Панталачи, охрабрен смехом свог сапутника. Била би нас само двојица у потери за Матакијем и његовим дијамантом!.. А удвоје се човек увек пријатељски споразумева...

Обојица умукосе, очију упртих у угарке, задубљени у своје злочиначке планове.

- Да!.. Удвоје се човек увек споразуме! понови Наполитанац. - Утроје је то већ теже.

Извесно време су ћутали.

Одједном Анибал Панталачи нагло диже главу и покуша да погледом продре кроз мрак који их је окружавао.

- Зар нисте ништа видели? упита шапатам. Учинио ми се да сам приметио неку сенку иза овог баобаба.

Џемс Хилтон баци поглед, али ма колико да је тај поглед био продоран, ништа није приметио у околини логора.

- Није ништа! рече. То је рубље које је Кинез простро да побели од росе.

Ускоро се разговор између два саучесника продужи, али овог пута шапатам.

- Могао бих да извадим метке из његове пушке, а да то и не примети! рече Анибал Панталачи. А затим, у тренутку напада на слона одједном ћу да опалим пушку иза њега,

тако да га животиња тог тренутка уочи. . и све ће се брзо свршити!

- Мало је тугаљиво ово што предлагете! благо се успротиви Џемс Хилтон.

- Ех, пустите ви мене и видећете да ће све поћи само по себи, одговори Наполитанац.

Сат касније, када је поново заузео своје место међу спавачима у колима, Анибал Панталачи предострожно упали шибицу, да се увери да се нико није помакао са свог места. Могао је да утврди да су Сипријен, Бардик и Ли спавали дубоким сном.

Тако је бар изгледало. Али да је Наполитанац био обазривији, можда би у Лиовом хркању приметио нешто извештачено и подмукло.

У свануће сви су били на ногама. Анибал Панталачи је умео да искористи тренутак када је Сипријен пошао до оближњег потока на јутарње умивање, те му извади метке из пушке. Био је то посао од двадесет секунди. Био је сасвим сам.

Тог тренутка Бардик је припремао ватру, а Кинез је скупио рубље које је био изложио ноћној роси, на оном његовом ужету, разапетом између два баобаба. Сасвим сигурно га нико није видео.

Попивши кафу, појашаше коње, остављајући кола и стоку на чување Бардику.

Ли је затражио дозволу да прати коњанике и наоружао се једино ловачким ножем свога господара.

За мање од пола часа ловци су стигли до тачке на којој су синоћ спасили слонове. Али тога дана морали су да пођу даље да би их нашли и стигли до широке чистине, која се отварала између подножја планине и десне обале реке.

У светлом и свежем ваздуху, осветљеном излазећим сунцем, на ћилиму огромног травњака, још влажном од росе, доручковало је читаво племе слонova - њих најмање две до три стотине. Млади су лудо скакали око својих

мајки, или уз њих мирно сисали. Стари су главама обореним к земљи, ритмично машући сурлама, пасли густу траву прерије. Скоро су се сви хладили као лепезама својим великим ушима, сличним кожним капутима, којима су махали као индијанским пункама.

У овој домаћој срећи било је таквог спокојства, нечег светог такорећи, што је Сипријена дубоко дирнуло и он затражи од својих сапутника да одустану од намераваног убијања.

- Чему убијати ова недужна бића? рече. Зар не би било боље да их оставимо на миру у њиховој усамљености?

Али његов предлог, из више разлога није био по вољи Анибалу Панталачију.

- Чему? одговори он церекајући се, да бисмо напунили своје кесе, прибавивши себи неколико квинтала слоноваче! Зар се плашите ових крупних животиња, господине Мере?

Сипријен подиже рамена, јер није хтео да одговори на ту дрскост. Међутим, када виде да Наполитанац и његов друг и даље продужавају према чистини, учини као и они.

Сва тројица налазили су се сада на свега двеста метара удаљености од слонова. Ове бистре животиње са тако истанчаним слухом још нису биле приметиле да им се ловци приближавају и то само зато што су ови јахали према супротном ветру, а сем тога су били заклоњени густим масивом баобаба.

Али један од слонова поче да показује извесне знаке узнемирености и подиже сурлу у облику знака питања.

- Ето погодног тренутка, рече Анибал Панталачи тихо. Ако хоћемо да постигнемо озбиљан резултат, треба да се раздвојимо и да сваки изабере свој плен, а затим да пуцамо истовремено на неки уговорени знак, јер ће се после првог пуцња цео чопор дати у бекство.

Прихвативши овај предлог, Џемс Хилтон пође десно. Истовремено Анибал Панталачи крену лево, а Сипријен је

остао у средини. Затим се сва тројица бешумно упутише према чистини.

Тог тренутка Сипријен, веома изненађен, осети како га две руке снажно обујмише, док му је Лиов глас шаптао на уво:

- Ја сам!.. Скочио сам на коња иза вас!... Не говорите ништа!.. Одмах ћете видети зашто.

Сипријен је тада стигао на ивицу шуме и налазио се на свега тридесетак метара од слонова. Уперио је пушку да би за сваки случај био спреман када му Кинез још рече:

- Ваша је пушка празна!.. Не узнемиравајте се!.. Све је добро!.. Све је добро!..

Истог тренутка се зачу звиждук, који је требало да буде знак за општи напад и одмах затим један једини пуцањ се проломи иза Сипријена.

Овај се брзо осврну и примети Анибала Панталачија, који је хтео да се сакрије иза једног стабла. Али одмах затим његову пажњу привуче много озбиљнији догађај.

Један од слонова без сумње рањен и разбешњен, полете према њему. Остали, као што је то Наполитанац предвидео, почеше да беже са ужасном буком, која је потресла земљу на две хиљаде метара у круг.

- Ето! узвикну Ли, који се још увек грчевито држао за Сипријена. У тренутку када се животиња буде сручила на вас, тргните Тамплара у страну!... А затим се окрећите око овог цбуна и пустите да вас слон јури!.. Остало примам на себе!

Сипријен је имао само толико времена да механички изведе примљена упутства. Уздигнуте сурле, закрвављених очију, разјапљене губице, уперених зуба, огромни дебелокожац стигао је до њега нечуvenом брзином.

Тамплар се понашао као стари практичар. Покоравајући се са изванредном тачношћу сваком притиску колена свога јахача, он у прави час нагло скочи у страну. Слон, који је налетео из све снаге, појури, не дотакавши га се, преко

онога места које су коњ и јахач малочас напустили.

У међувремену је Кинез, извадивши без иједне речи нож из корица, склизнуо на земљу и бацио се иза жбуна, који је означио своме господару.

- Тамо!... Тамо!... Окрећите се око овог жбуна!.. Пустите да вас гони! узвикну поново.

Слон се враћао према њима, још бешњи што му је први напад био без успеха. Иако Сипријен није схватио циљ поступка који му је Ли препоручио, ипак га је дословно извео. Окретао се око жбуна, док га је задихана животиња гонила и превари је још два пута тргнувши нагло у страну свога коња. Али, да ли је оваква тактика могла да буде успешна дуже времена? Да ли се Ли надао да ће се животиња заморити?

Сипријен је у себи понављао ова питања, не могавши да нађе задовољавајући одговор, када се одједном, на његово највеће изненађење, слон сруши на колена.

Улучивши невероватном вештином погодан тренутак, Ли је по трави допузао до ногу животиње и једним јединим ударцем ловачког ножа пресекао јој жилу на пети, коју код људи називају Ахилова жила.

Тако обично чине Индуси за време лова на слонове и Кинез је ово свакако често чинио на Цејлону, јер је извео изванредном прецизношћу и хладнокрвношћу.

Оборени и немоћни слон оста непомичан, главе заринуте у траву. Поток крви текао му је из ране.

- Хура!... Хура!... викнуше Анибал Панталачи и Џемс Хилтон, чим се појавише на попришту битке.

- Треба га докочати једним метком у око! рече Џемс Хилтон, који је, како се чинило, осећао неодољиву потребу да се креће и да узме активно учешће у овој драми.

Рекавши ово он упери пушку и опали.

Тога часа се у огромном телу четвороношца зачу експлозија метка. Трзао се у последњем грчу, а затим оста непомичан, сличан каквој сивој стени обореној на земљу.

- Свршено је! узвикну Џемс Хилтон, потерявши коња до саме животиње, да је боље загледа.

„Чекајте!... Чекајте!” као да је говорио поглед Кинеза упућен своме господару.

Није потрајало дуго да дође до страшног, али неминовног епилога ове сцене.

Одиста, тек што је Џемс Хилтон стигао до слона, нагну се упревши се о узенгије и у шали покуша да дигне једно од огромних ушију слона. Али животиња наглим покретом подиже сурлу и удари њоме неопрезног ловца, сломи му кичму и размрска главу, пре но што су ужаснути сведоци овог страшног свршетка имали времена да га упозоре.

Џемс Хилтон је могао само да крикне последњи пут. За три секунде претворио се у крваву масу, на коју се слон срушио да се више не би дигао.

- Био сам сигуран да се слон само правио да је мртав, рече поучним тоном Кинез, климајући главом. Слонови никада не пропуштају прилику, која им се укаже.

Такав је био посмртни говор Џемсу Хилтону. Млади инжењер, још под утиском издаје чија је жртва требало да буде, није могао а да у томе не види праведну казну једног од бедника који су га без одбране хтели изложити бесу овако опасне животиње.

Што се Наполитанца тиче, ма какве биле његове мисли, он се решио да их задржи за себе.

У међувремену, Кинез је са ловачким ножем почео да копа јаму у травњаку прерије, у коју је наскоро, уз помоћ Сипријена, спуетио безобличне остатке свог непријатеља.

Све је то одузело извесно време и сунце је већ било високо на небу, када се три ловца упутише пут логора.

Када су стигли, колико је било њихово неспокојство!... Бардика више није било у логору.

XVI

ИЗДАЈА

Шта ли се одиграло у логору за време одсуства Сипријена и његова два пратиоца? Тешко би било рећи док се млади Кафр не појави.

Чекало се, дакле, на Бардика, дозивали су га и тражили на све стране. Није пронађен никакав траг од њега. Доручак, који је почео да спрема, остао је поред угашене ватре, што је био знак да је нестао тек пре два или три наса.

Сипријену је само остало да нагађа шта је могло да буде узрок његовог нестанка, али та нагађања ништа нису расветлила. Није било вероватно да га је напала која дивља звер; нигде није било трага крваве борбе или ма каквог нереда у околини. Било је још мање вероватно да је овако одани момак побегао да би се вратио у свој завичај, као што то Кафри често чине, и млади инжењер је одлучно одбио да прихвати ову претпоставку, коју је изнео Анибал Панталачи.

Укратко, после трагања од пола дана нису успели да пронађу младог Кафра и његов нестанак остаде необјашњен.

Анибал Панталачи и Сипријен одржаше саветовање. После дискусије решише да чекају до сутрадан ујутро, пре но што напусте логор. Можда ће се за то време Бардик вратити, ако је само залутао гонећи какву дивљач, која је изазвала његову ловачку страст.

Али, сећајући се посете оних Кафра приликом једног од последњих логоровања и узевши у обзир питања која су поставили Бардику и Лију, страх који су испољавали зидећи странце, можда шпијуне, да продиру у земљу Тонаје - могло се с правом упитати, није ли Бардик пао у руке урођеника и није ли одведен у њихову престоницу.

Дан се завршио тужно, а вече је било још злослутније. Анибал Панталачи је био недружеван и ћутљив. Његова два саучесника, Фридел и Џемс Хилтон, били су мртви и сада је био сам насупротив младом супарнику, али више но икада решен да се отараси супарника, кога више није хтео да види умешаног у ствар дијаманта, као ни што се женидбе тиче. А за њега су обе ствари одиста биле само послови.

А Сипријен - коме је Ли испричао све што је чуо о вађењу метака - морао је даноноћно да пази на свог сапутника. Кинез је, додуше, такође узимао учешћа у једном делу тог задатка.

Сипријен и Анибал Панталачи провели вече неми, пушећи крај ватре, и повукоше се у кола, не пожелевши један другом ни лаку ноћ. На Лиу је био ред да остане будан крај ватре и да је одржава, да би одстранио дивље звери.

Сутрадан у зору, млади Кафр се још није био вратио у логор.

Сипријен и Анибал Панталачи провели вече неми пушећи крај ватре, и повукоше се у прилику да се врати, али је Наполитанац упорно захтевао да се сместа крене.

- Можемо веома лако и без Бардика, рече, а да и даље губимо време значило би изложити се опасности да више

не стигнемо Матакија!

Сипријен попусти, а Кинез прими на себе дужност да прикупи волове за полазак.

Наста нова и веома озбиљна незгода. Не нађоше више ни волове. Синоћ су још лежали у високој трави око логора!... А сада је било немогуће угледати ма иједног од њих.

И тек тада су могли да оцене величину губитка који је експедицију задесио губитком Бардика! Да је овај интеллигентни слуга био на дужности, он, који је познавао расне одлике стоке у Јужној Африци, не би пропустио да не привеже животиње, које су се читав дан одмарале, за дрвеће или за коце. Стигавши на поједина одмаралишта после дугих дневних маршева, ова мера предострожности била је обично непотребна; волови су били веома уморни и хтели су само да пасу у околини логора, затим би легли преко ноћи и по буђењу се не би удаљавали никада више од стотинак метара. Али то није био случај после дана одмора и чашћења.

Очигледно је животињама била прва брига, чим су се пробудиле, да потраже траву нежнију од оне којом су се заситиле претходно вече. Расположене за тумарање, оне су се удаљиле мало-помало, изгубиле из вида логор и пошто их је понео нагон који их подсећа на шталу, вероватно су једна за другом кренуле пут Трансвала.

Оваква несрећа, иако се често догађа експедицијама у афричким равницама, није зато ништа мање озбиљна, јер без запреге кола постају бескорисна, а кола за путнике у Африци представљају и кућу, и стовариште, и тврђаву.

Велико је било разочарање Сипријеново и Анибала Панталачија, када су после дво до трочасовне трке по трагу волова морали да увиде да треба да напусте сваку наду да ће их стићи.

Положај је постао знатно гори и они су још једном морали да се посаветују.

Под оваквим околностима било је могућно само једно

целисходно решење: да напусте кола, да се натоваре што већом количином намирница и муниције, колико год буду у стању да понесу, и да продуже пут на коњима. Уколико им околности буду повољне, можда ће убрзо имати прилике да са неким од поглавица Кафра преговарају о куповини нове воловске запреге у замену за неку пушку, или метке. А Ли ће узети коња Џемса Хилтона, који је, као што се зна, остао без свога господара.

Дадосе се на посао да исеку трновито грање да би њиме покрили кола и сакрили их под неком врстом вештачког џбуна. Затим је сваки од њих набио џепове и торбе рубљем, кутијама од конзерва и муницијом. На своју највећу жалост, Кинез није могао да понесе свој дрвени сандук, који је био претежак; али никако нису могли да га наговоре да остави своје уже, које је обавио око свог струка, испод блузе, као какав каиш.

Завршивши припреме и пошто су бацили последњи поглед на долину у којој су се одиграли тако трагични догађаји, три јахача продужише свој пут према висовима. Овај пут, као и сви остали у овој земљи, био је обична стаза коју су звери утабале, и које увек, да би дошле до воде, изаберу најкраћи пут.

Подне је прошло и под жарким сунцем Сипријен, Анибал Панталачи и Ли ишли су добрим кораком све до увече; а затим, пошто су се улогорили у дубоко усеченом теснацу, заклоњени великом стеном, око ватре упаљене сувим дрвима, они после свега рекоше у себи да губитак кола није непоправљива недаћа.

Још два дана напредовали су тако не слутећи да су на трагу онога кога су тражили. Одиста, увече другог дана, нешто пре заласка сунца, када су се ходом упутили према групи дрвећа, под којом су хтели да проведу ноћ, Ли одједном узвикну грленим гласом:

- Хуг! учини, показујући прстом малу црну тачку, која се кретала на видику под последњим зрацима светлости у

сумраку.

Погледи Сипријена и Анибала Панталачија пођоше у правцу Кинезовог прста.

- Један путник, узвикну Наполитанац.

- Оно је главом Матаки! одговори Сипријен, који је пожурио да стави свој мали доглед на очи. Јасно разабирем његова колица и ноја!.. То је он!

Даде доглед Панталачију, који је са своје стране могао да се увери у тачност ове изјаве.

- Шта мислите колико је удаљен од нас овог тренутка? упита Сипријен.

- Најмање седам до осам миља, а можда и десет, одговори Наполитанац.

- Значи нема наде да ћемо га данас стићи, пре но што застанемо на неком одморишту?

- Свакако не, одговори Панталачи. Крз пола часа биће густа помрчина и не можемо ни да помишљамо да учинимо ма и један корак у том правцу!

- Добро! Сутра ћемо га сигурно стићи, ако пођемо рано.

- То је и моје мишљење.

Јахачи уто стигоше до групе дрвећа и сјახаше. Према свом устаљеном обичају, они се прво побринуше за коње које су пажљиво осећали и истимарили, пре но што су их привезали за коце, пустивши их да пасу. За то време Кинез је палио ватру.

У току тих припрема пала је ноћ. Те вечери било је можда веселије за вечером, него што је то бивало током последња три дана. Али чим су је на брзину прогутали, три путника се увише у своју ћебад, поред ватре која је наложена да гори целу ноћ и, спустивши главе на седла, спремали су се да заспе. Било је важно да буду на ногама пре зоре, да би прешли растојање и стигли Матакија.

Сипријен и Кинез су убрзо заспали чврстим сном, - што можда није било довољно предострожно с њихове стране.

Али то није био случај код Наполитанца. Он се током

два-три часа врteo испод ђебета, као човек кога опседа нека упорна мисао: обузимало га је неко злочиначко искушење.

Најзад како више није могао да издржи, тихо се диже, приближи коњима и оседла свог. Затим, одвезавши Тамплара, а с њим и Кинезовог коња, он их поведе за улар. Густа трава којом је земља била покривена потпуно је угушила бат трију животиња, које су глупавом равнодушношћу послушале, те их Анибал Панталачи, онако унезверене из сна, поведе низ долину, на чијем се рубу налазило одмориште, привеза их за једно дрво и врати у логор. Ни један, ни други спавач се нису помакли.

Наполитанац скупи тада своје ђебе, своју пушку, муницију и нешто намирница, а затим хладнокрвно и смело остави своја два сапутника усред ове пустиње.

Од заласка сунца га је опседала мисао да Сипријену и Лију онемогући да стигну Матакија. То је значило осигурати себи победу. Ни гнусност оваквог поступка, ни подлост што је тако опљачкао своје другове који су увек били само добри и услужни према њему, ништа није могло да заустави овог бедника. Он појаха и пошто повуче за собом оба коња који су гласно фрктали на истом месту на коме их је био оставио, пође касом при светлости месеца, чији се круг пбмаљао иза брежуљака.

Сипријен и Ли су још увек спавали. Тек у три часа Кинез отвори очи и погледа у звезде које су бледеле на истоку.

„Време је да справим кафу”, помисли.

Не губећи време, он збаци ђебе у које се био завио, стаде на ноге и отпоче са својим јутарњим прањем, које није занемарио ни у пустињи, ни у граду.

„Где ли је Панталачи?” помисли одједном.

Зора је почела да свиће и ствари су се јасније оцртавале око логора.

- Нима ни коња! рече Ли. Да није можда овај врли друг...

Нагађајући шта се догодило, потрча према коцима за које

су синоћ привезани коњи, обиђе логор и за трен ока се увери да је Наполитанац нестао са целим својим пртљагом.

Ствар је била јасна.

Човек беле расе вероватно не би могао да одоли природном нагону да пробуди Сипријена и да му сместа саопшти ову поражавајућу вест. Али Кинез је припадао жутој раси и помислио је да не треба пожурити са саопштавањем рђаве вести. Према томе, мирно се даде на припремање кафе.

„Још је љубазно од стране тог ниткова што нам је оставио наше намирнице!” понављао је у себи.

Пошто је кафу како треба процедио кроз платнену кесу, коју је направио посебно у ту сврху, Ли напуни две шоље од љуске нојевог јајета, које је носио обешене о рупицу за дугмад, а затим приђе Сипријену који је још увек спавао.

- Ево, кафа вам је готова, мали оче, рече му учтиво, додирнувши му раме.

Сипријен отвори једно око, протегну се, насмеши се Кинезу, седе и попи врели напиток.

Тек тада примети одсуство Наполитанца, чије је место било празно.

- Где је Панталачи? упита.

- Отишао је, мали оче! одговори Ли најприроднијим гласом, као да је то било нешто уговорено.

- Како?... Отишао?

- Да, мали оче, са три коња!

Сипријен одбаци ћебе и баци око себе поглед који му каза све.

Али је његова душа била одвише поносна да би показао свој немир и гнев.

- Врло добро, рече, али нека бедник не мисли да ће његова бити последња реч!

Сипријен закоракну пет-шест пута, утонуо у своје мисли и смишљајући како сада треба да поступи.

- Сместа треба кренути! рече Кинезу. Оставићемо овде

седло и узду јер би све то било одвише кабасто и тешко, а понећемо само пушке и намирнице које су нам преостале. Ако корачамо живо моћи ћемо да се крећемо можда скоро истом брзином, нарочито ако ударимо пречим путем!

Ли пожуре да га послуша. За неколико минута ћебад су била умотана, торбе стављене на леђа, а затим су све оно, што су морали да оставе скупили на гомилу под густим шипражјем и сместа кренули на пут.

Сипријен је био у праву када је рекао да је из извесних разлога можда боље да иду пешке. Овако су могли да ударе краћим путем, прешавши преко стрмих гребенова којима ни један коњ не би могао да се попне. Али по цену каквог замора!

Било је око један час послеподне када су њих двојица стигли на северну падину планинског ланца којим су се кретали већ три дана. Према обавештењима која им је Лопеп дао, мора бити да нису били далеко од Тонајине престонице. На несрећу, врло је тешко било снаћи се којим путем треба ићи, а представе о удаљеностима веома су збркане на бечуанском језику, тако да је било тешко сазнати унапред, да ли је требало два или пет дана хода да се дође до ње.

Силазећи низ обронак прве долине, која се отварала пред њима, пошто су прешли вододелницу, Ли се насмеја.

- Жирафе! рече.

Сипријен одиста примети у подножју двадесетак ових животиња, које су пасле у дну долине. Не може да се види ништа гипкије од њихових дугих вратова, усправљених као јарболи, или испружених по трави, као дуге змије, на три до четири метра од њиховог тела ишараног жућкастим пегама.

- Могли бисмо да узмемо једну од ових жирафа, да се служимо њоме као заменом за Тамплара, примети Ли.

- Да појашем жирафу! Ех, ко је икада видео нешто томе слично? узвикну Сипријен.

- Не знам да ли је ко видео, али стоји само до вас да видите, одговори Кинез, само ако ме пустите да покушам!

Сипријен, који никада није сматрао немогућим оно што је једноставно било ново за њега, изјави да је вољан да помогне Лију у његовом подухвату.

- Налазимо се ван њуха жирафа, рече Кинез, што је веома срећна околност, јер оне имају веома осетљив нос и већ би ме нађушиле! Зато треба да скренете десно, да би их затим уплашили једним пуцњем, те ћете их тако потерати на моју страну. Друго ми и не треба, остало примам на себе!

Сипријен пожури да спусти на земљу све што је могло да му смета при кретању и узевши пушку пође да све изведе како му је његов слуга назначио.

Овај није губио време. Трчећи се спустио низ шипражје обронка, све док није стигао до утабане путање која се налазила при дну. Очигледно је то била стаза којом су се кретале жирафе, судећи по небројеним траговима копита. Ту се Кинез постави иза великог дрвета, размота уже које никада није остављао и, пресекавши га надвоје, добио је две дужине од по тридесет метара. Затим, пошто је на један крај сваког ужета причврстио велики камен - чиме је добио одлично ласо - други крај чврсто завеза за ниске гране дрвета. Најзад, пошто је око своје леве мишице обавио слободне крајеве ових замки, склонио се иза дрвета и чекао.

Није прошло ни пет минута када недалеко од њега одјекну пуцањ.

Одмах затим зачу се бат, као да наилази коњички ескадрон, који је из секунде у секунду постајао све јачи, те је то био знак да жирафе беже, као што је то Ли предвидео. Долазиле су право к њему, идући својом путањом и не слутећи присуство непријатеља.

Ове жирафе биле су одиста дивне са својим подигнутим њушкама, малим уплашеним главицама и испруженим

језицима. Али Ли се није задржавао да их посматра. Изабрао је мудро своје место поред места на коме се стаза сужавала и где су животиње могле да пролазе само по две, те му је сада само остало да чека.

Прво је пропустио три или четири; затим, уочивши једну од њих која је била нарочито крупна, баца свој први ласо. Уже фијукну и обави се око врата животиње, која је још направила неколико корака; али се одједном уже затеже, стегну јој гркљан и она застаде.

Кинез није губио време посматрајући је. Тек што је први ласо нашао своју мету, када узне други и баца га на другу жирафу.

И овог пута није био горе среће. Све се ово одиграло за мање од пола минута. Већ се уплашени чопор распрштао на све стране, али две жирафе упола загушене и дрхћући, осташе заробљене.

- Дођите, мали оче! довикну Кинез Сипријену, који је потрчао према њему, немајући много поверења у успех подухвата.

Но стварност га увери. Биле су ту две дивне, крупне снажне животиње, добро ухрањене, танких ногу и блиставих сапи. Али колико год их је Сипријен посматрао дивећи им се, није могао да замисли да би могао да их појаше.

- Збиља, како бих се одржао на оваквој рптењачи, која се позади спушта са нагибом од најмање шездесет сантиметара? рече смејући се.

- Животињу треба објавати око плећки, а не око слабина, одговори Ли. Уосталом, зар је тешко да се иза седла уметне савијено ћебе?

- Немамо седла.

- Одмах ћу да потражим ваше.

- А какве дизгине да јој ставимо у уста?

- Видећете.

Кинез је умео да одговори на све и код њега су дела

долазила одмах после речи.

Још није било време вечери када је једним делом ужета направио два јака улара, која је пребацио жирафама. Јадне животиње биле су застрашене после своје незгоде, а сем тога биле су благе нарави, тако да се уопште нису одупирале. Други крајеви ужади требало је да послуже као узде.

Завршивши све припреме, лако је било повести заробљенице. Сипријен и Ли вратише се истим путем до синоћњег логора да би узели седло и све предмете, које су морали да оставе.

Вече се завршило употпуњавањем свих припрема. Кинез је одиста био изванредно умешан. Не само што је убрзо преиначио Сипријеново седло, тако да је хоризонтално могао да га положи на леђа једне од жирафа, већ је и за себе направио седло од грања. Поврх тога је из предострожности половину ноћи провео у томе што је сломио слаб отпор двеју животиња, доказујући им непобитним доказима да морају да слушају.

XVII

АФРИЧКА ТРКА С ПРЕПОНАМА

Изглед који су пружала двојица јахача при поласку сутрадан ујутро био је одиста веома чудан. Вероватно Сипријен не би желео да се овакав појави пред очима госпођице Ваткинс у широкој улици логора Вандергарт. Али у рату, као у рату. Били су у пустињи и жирафе нису биле много чудније животиње за јахање од камила. Њихов је ход имао извесну сличност са ходом „пустињске лађе”. Био је ужасно тврд и љуљајући, тако да су два сапутника испрва осећала неку врсту морске болести.

Али кроз два до три часа Сипријен и Кинез су се прилично навикли. Како су жирафе ишле брзо и показале се послушне, све је ишло добро.

Сада је требало уложивши све напоре, надокнадити време, изгубљено за последња три-четири дана путовања. За ово време Матаки је сигурно превалио добар део пута! Да ли га је Анибал Панталачи већ стигао? Како било. Сипријен је био решен да ништа не пренебрегне да дође до свог циља.

Три дана хода довели су јахаче до равног предела. Ишли

су сада десном обалом прилично кривудавог потока, који је текао у правцу севера, - без сумње је био један од мањих притока Замбеза. Потпуно укроћене жирафе, а поврх тога и ослабеле услед дијете којој их је Ли систематски подвргавао, пуштале су да се њима управља веома лако. Сипријен је сада могао да попусти дуге узде од ужета и да управља искључиво стиском скојих колена.

Ослобођен ове бриге, са правим уживањем је, напуштајући дивље и пуне крајеве којима је недавно прошао, видео око себе трагове прилично напредне цивилизације. На извесним размацама било је ту поља маниоке и тароа, уређених веома правилно и заливених неким системом састављених бамбусових трски, које су доводиле воду из потока; затим и широких утабаних путева - другим речима било је општег благостања. По брежуљцима који су окружавали хоризонт, у белим колибама, сличним кошевима, становало је ретко насељено становништво.

Па ипак се осећало да се још налазе на рубу пустиње, ако ни по чему, а оно по великом броју дивљих животиња, преживара или других, које су се настаниле у овој равници. Ту и тамо, замрачила би небо безбројна јата птица, свих величина и свих врста. Виђала су се стада газела или антилопа која су пролазила путем, а каткада би који огромни нилски коњ помаљао главу из реке, забректао шумно, па би поново заронио уз буку као да се ту налази водопад.

Предавши се сав овим призорима, Сипријен није ни слутио шта му случај спрема, при заокрету око малог брежуљка којим је ишао са својим сапутником.

Био је то главом Анибал Панталачи, још увек на коњу, који је пуштених дизгина гонио Матакија. Растављала их је највише једна миља, али су били на најмање четири миље удаљени од Сипријена и Кинеза.

По жарком сунцу чији су зраци падали скоро вертикално

на равницу преплављену засењујућом светлошћу, кроз ваздух који је рашчистио оштар поветарац, није могло бити никакве сумње.

Обојица су били одушевљени овим открићем и прво им је била намера да га прославе правом „арапском фантазијом”²⁰. Сипријен радосно узвикну „хура”, а Ли оно своје „хуг” што је имало исто значење. Затим потераше своје жирафе брзим касом.

Матаки је очигледно био спазио Наполитанца, који му се све више приближавао, али није могао да види свог некадањег господара и друга из Копјеа, који су били још исувише удаљени на ивици равнице.

Угледавши Панталачија, човека без милости, који ће га без икаквог претходног објашњења убити као пса, млади Кафр похита колико год је могао са својим колицима која је вукао ној. Брза животиња просто је гутала даљину. Толико је јурила да се одједном сударила са неким великим каменом. Потрес је био тако снажан да се осовина колица, већ изанђала од дуга пута, сместа сломи. Истовремено се један од точкова откачи и Матаки и његова кола стропошташе се, једно преко другог, усред пута.

Несрећни Кафр се озбиљно повредио приликом пада. Али се тиме нимало није смањио његов ужас, већ се напротив удвостручио. Убеђен да је свршено с њим, ако дозволи да га свирепи Наполитанац икад стигне, брзо се дигао на ноге, брзим покретом испрегао свог ноја и, узјахавши га, пође у галопу.

Тада настаде таква вртоглава трка, какву свет није видео још од доба римских циркуса, у којима су на програму често биле трке нојева и жирафа.

Док је Анибал Панталачи гонио Матакија, Сипријен и Ли пођоше за петама обојице. Зар им није било у интересу да се докопају и једног и другог: младог Кафра, да би рашчистили питање украденог дијаманта, а бедног

²⁰ Арапске коњичке и витешке игре.

Наполитанца, да га казне, као што је то заслужио?

Жирафе, потеране од својих јахача, који су видели Матакијеву незгоду, летеле су скоро истом брзином као пунокрвни коњи, дугих вратова испружених, отворених уста, забачених ушију, док су биле мамузане и ударане корбачима, те тако примораване да развију највећу брзину за коју су биле способне.

Брзина Матакијевог ноја била је право чудо. Ниједан победник Дербија²¹ или Grand Prix-a²² не би могао да се мери с њим. Његова кратка крила, неспособна за лет, ипак су му помагала да убрза трку. Толико је журао, да је млади Кафр у року од неколико минута постигао између себе и свог гониоца прилично растојање.

Да, Матаки је узевши овог ноја одлично изабрао животињу коју ће да појаше! Ако буде у стању да током четврт часа одржи овакав темпо, коначно ће бити ван домашаја и спасен канџи Наполитанца.

Анибал Панталачи је добро знао да ће ма и најмањим закашњењем изгубити сву своју предност. Растојање између њега и бегунца већ се повећало. Иза кукурузног поља преко кога се водила трка, пружала се у бесконачност тамна црта честара од мастика и индијских смокви, које је ветар повијао. Ако Матаки стигне до њега, неће моћи да га нађе, јер ће му бити немогуће да га опази.

Галомирајући без предаха, Сипријен и Кинез пратили су ток борбе са разумљивим интересовањем. Најзад су стигли до подножја брежуљка и јурили су преко поља, али су их растављале још три миље од ловца и прогоњеног.

Али су могли да виде, како је Наполитанац нечувеним напорима успео да смањи растојање између себе и бегунца. Било што је ној био исцрпљен или што се повредио о неки пањ или стену, његова брзина је била знатно успорена. Анибал Панталачи је ускоро био на свега триста стопа од

---

21 Чувена трка која се једанпут годишње одржава у Енглеској.

22 Трка која се једанпут годишње одржава у Француској.

Кафра.

Али Матаки је најзад стигао до ивице честара; затим одједном нестаде, а истог тренутка је Анибал Панталачи био нагло избачен из седла, срушио се на земљу, док је његов коњ побегао низ поље.

- Матаки ће да нам измакне! узвикну Ли.

- Да, али овог ниткова Панталачиа ћемо да ухватимо!
одговори Сипријен.

И обојица пожурише са својим жирафама.

Пола часа касније, пошто су прешли скоро цело кукурузно поље, били су на свега петсто корака од места на коме се срушио Наполитанац. Поставило се питање да ли је Анибал Панталачи успео да се дигне и да продре у честар мастике, или је лежао на земљи, тешко повређен услед пада - можда и мртав!

Бедник је још био ту. Сипријен и Ли се зауставише на сто корака од њега. Ево што се догодило.

Сав занет гоњењем, Наполитанац није приметио огромну мрежу коју су Кафри разапели да ухвате птице које су вечити непријатељи њихових усева. А Анибал Панталачи се саплео у овакву једну мрежу.

Није то била мрежа малих размера! Била је најмање педесет метара дуга и већ је у њој било неколико хиљада ухваћених птица, разне врсте и величине, разног перја и међу њима око пола туцета огромних брадана, високих око метар и по, који воле јужноафричке крајеве.

У овом птичјем царству, пад Наполитанца изазвао је велику грају.

Анибал Панталачи, који је испрва био заглашен падом, покушао је одмах затим да се дигне. Али његове ноге и руке саплеле су се у мрежу, тако да није могао тренутно да се ослободи.

Па ипак није смело да се губи време. Трзао је и из све снаге вукао мрежу, дижући је и кидајући је са кочева који су је придржавали за земљу, док су птице, како мале тако и

велике, чиниле то исто да би могле да побегну.

Али што се више Наполитанац борио, то се више заплитао међу чврсте петље огромне замке.

Међутим, тек је требало да доживи највеће понижење. Једна од жирафа стиже до њега, а на њој је јахао нико други но Кинез. Ли се баци на земљу и хладном злурадошћу, мислећи да је најбоље средство да осигура себи заробљеника, затворивши га коначно у мрежу, он журно откачи ону страну која се налазила поред њега, у намери да преклопи петље мреже једне преко других.

Тог тренутка дође до сасвим неочекиваног обрта.

Дигао се необично јак, изненадан ветар, који је савијао све дрвеће у околини, као да је нека страшна бура брисала изнад самог тла.

А Анибал Панталачи је усред својих очајних напора већ истргао изван број кочева који су придржавали доњи део мреже. Видевши да ће неминовно бити заробљен, он се још јаче трзао и праћакао.

Одједном се услед јаког удара ветра мрежа покидала. Последње везе које су држале за земљу огромну мрежу од ужади, прекинуше се, и перјати насељеници који су били заробљени у њој, полетеше уз заглушну грају. Мањим птицама успе да побегну, али велике, са канџама заплетеним у петље, отимале су се удруженим снагама. Сва та ваздушна весла, сви ови грдни мишићи, који су своје кретање изводили истовремено, чинили су, потпомогнути жестином нагле олује, тако страховиту силу, да сто килограма нису тежила више од једног пера.

Одједном се мрежа, онако скупљена, смотана, са сплетеним петљама, изложена ударцима ветра, подигла увис са Анибалом Панталачијем, чије су руке и ноге биле везане, на двадесет пет до тридесет метара од земље.

Сипријен стиже истог тренутка али је могао само да присуствује отмици свога непријатеља, који се пео пут облака.

Тога часа пернати народ брадана, очигледно исцрпљен првим напорима, покуша да слети, описујући дугу параболу. За три секунда стигоше до ивице мастика и индијских смокава, које су се пружале западно од кукурузних поља. Затим, пошто су се очешали о врхове, на три до четири метра изнад земље, они се последњи пут поново дигоше у ваздух.

Сипријен и Ли са ужасом су посматрали несрећника који је висио у мрежи и који је овог пута био понет на висину од педесет стопа, благодарећи невероватним напорима огромних птичурина и потпомогнут ветром.

Одједном је неколико петља попуцало услед Наполитанчевог напрезања. За тренутак га видеше, како је viseћи на рукама покушавао да се поново увуче међу ужад мреже... Али му се руке отворише, испусти мрежу, паде као какво безоблично тело и разби се о земљу.

Мрежа, ослобођена тог терета још једном полети увис и одреш се неколико миља даље, док су се неколико преосталих брадана винули у високе ваздушне зоне.

Када Сипријен дотрча да му пружи помоћ, његов непријатељ је већ био мртав ... погинуо на овакав страشان начин.

А сада је остао сам од четири супарника који су кренули да би стигли до истог циља преко пустара Трансвала.

XVIII

НОЈ КОЈИ ГОВОРИ

После ове ужасне катастрофе, Сипријена и Лија опседала је само једна мисао: да побегну са места на коме се она одиграла.

Одлучили су да иођу дуж честара, према северу, ходали су више од једног часа и најзад стигли до скоро потпуно исушеног корита неког потока који се пробијао кроз густиш мастика и индијских смокви, омогућујући пролаз.

Ту их дочека ново изненађење. Поток се сливао у прилично пространо језера, на чијим је обалама растиње било веома бујно, тако да га је све до тог тренутка заклањало.

Сипријен је желео да пође дуж обале језера, али је она била местимично тако стрма да је морао да одустане од своје намере. С друге стране, ако би се вратио путем којим је дошао, морао би да напусти сваку наду да нађе Матакија.

На супротној обали језера уздизали су се брежуљци, који су у низу кривуља прелазили у прилично висока брда. Сипријен је мислио да ће, стигавши до њиховог врха имати више изгледа да добије шири видик и да затим створи

неки план.

Он и Ли кренуше до обиђу језеро. Било је то веома тегобно, пошто нигде није било стазе и јер су неколико пута морали да повуку жирафе за узде. Требало им је више од три часа да пређу удаљеност од седам до осам километара у ваздушној линији.

Најзад, када су стигли, обишавши језеро, отприлике у висини тачке поласка, али на супротној обали, хватало се сумрак. Исцрпљени од умора, решили су да логорују на том месту. С обзиром на оскудна средства којима су располагали, њихов смештај није могао да буде удобан. Међутим Ли се трудио, као и обично, а затим приђе своме господару.

- Мали оче, рече му својим нежним и окрепљујућим гласом, видим да сте веома уморни! Наше залихе су скоро потпуно исцрпљене! Дозволите ми да пођем да потражим неко село, где ми неће одбити да нам дођу у помоћ.

- Да ме напустиш, Ли? узвикну пре свега Сипријен.

- Морам, мали оче! одговори Кинез. Узећу једну од жирафа и поћи ћу према северу!... Престоница оног Тонаје, о коме нам је Лопеп говорио, свакако не може више бити далеко и гледаћу да удесим да нас тамо лепо приме. Вратићемо се затим у Грика земљу, где више не треба да се плашимо оних бедника, пошто су сва тројица настрадали у току ове експедиције.

Млади инжењер је размишљао о предлогу оданог Кинеза. С једне стране му је било јасно да се Кафр могао наћи првенствено у овом крају где су га синоћ видели и да је било важно да га не напуштају. С друге стране, требало је поунити недовољне залихе. Зато Сипријен, са великим жаљењем, реши да се одвоји од Лиа и они се договорише да се кроз четрдесет и осам часова поново нађу на истом месту. Јашући на својој брзој жирафи, Кинез ће у року од четрдесет и осам часова моћи да превали пут овим пределом и да се врати у логор.

Пошто су се договорили, Ли није хтео да губи ни часка. А што се одмора тиче, није много марио! Моћи ће и без сна! Опрости се, дакле, од Сипријена, пољубивши га у руку, узео своју жирафу, појаха је и неста у ноћи.

Први пут од поласка из Вандергарт-Копјеа Сипријен се обрео сам усред пустиње. Осећао је дубоку тугу и није могао да спречи да га не обузму мрачна предвиђања, чим се умотао у своје ћебе. Усамљен, оставши са веома малом количином намирница и муниције, шта ће бити с њим у овој непознатој земљи, на неколико стотина миља удаљен од сваке цивилизације? Мало је сада било изгледа да ће стићи Матакија. Зар није било могућно да се овај налази удаљен свега пола миље од њега, а да он то и не слуги? Одиста је ова експедиција била катастрофална и пуна трагичних догађаја! Скоро сваких стотину миља коштало је живота једног од њених чланова! Преостао је један једини... он! Да ли му је било суђено да и он заврши тако бедно као и остали?

Таква су била тужна Сипријенова размишљања, но ипак је успео да заспи.

Када се пробудио, јутарња свежина и одмор дадоше његовим мислима ведрији правац. Очекујући повратак Кинеза, решио је да се попне на брежуљак, у чијем се подножју био зауставио. На тај начин моћи ће погледом да обухвати шире пространство и можда ће догледом успети да сагледа и неки траг Матакија. Али да би то извео морао је да се растане од своје жирафе, јер још ниједан природњак није уврстио жирафе међу пузавце.

Прво је Сипријен скинуо са ње улар, који је Ли тако вешто направио; затим јој је ноге привезао за једно дрво, око кога је расла густа и једра трава, оставивши уже довољно дугачко да може по вољи да пасе. Ако би се дужина њеног врата додала дужини ужета, поље рада ове гипке животиње било би одиста веома пространо.

Завршивши ове припреме, Сипријен пребаци пушку о

једно раме, ћебе о друго и пошто пријатељски потапша на растанку жирафу, стаде да се пење узбрдо.

Пењање је било дуго и мучно. Цео дан му прође у прелажењу стрмих падина, у обилажењу око стена Или непрелазних врхова, у поновљеним покушајима да са истока или југа пређе преко препрека које је без успеха покушавао да пређе са севера или запада.

Када је пала ноћ, Сипријен је био тек на пола пута и морао је да остави за сутрадан наставак пењања.

Кренувши у зору, пошто се уверио и добро погледао да се Ли још није вратио у логор, стиже најзад око једанаест часова пре подне на врх брега.

Ту га снађе свирепо разочарење. Небо је било покривено облацима. Густа магла лебдела је над унутрашњим падинама. Узалуд је Сипријен покушавао да погледом пробије завесу да би сагледао суседне долине. Читав предео нестао је под гомилама безобличне паре, испод које није било могућно да назире ма шта било.

Сипријен је био упоран, чекао је у нади да ће разведравањем моћи да обухвати широко пространство, али узалуд. Постепено, како је дан одмицао, облаци као да су постајали још гушћи и пред мрак време постаде кишовито.

Млади инжењер се нашао пред овом прозаичном атмосферском појавом, баш на голетној висоравни, на којој није било ниједног дрвета, ниједне стене иза које би могао да се склони. Ничега сем пустиг исушеног тла, а око њега ноћ је све више освајала, праћена ситном кишом, која је мало-помало продирала свуда и кроз ћебе и одело допирала до голе коже.

Стање је постајало критично, па ипак је морао да се мири с њиме. Била би права лудост да се спусти низбрдо под оваквим околностима. Сипријен, дакле, пусти да покисне до коже, рачунајући да ће се сутрадан осушити на сунчевим зрацима.

После првог узбуђења, да се утешу због ове незгоде, Сипријен помисли да ова киша - освежавајућа и пријатна после суше претходних дана, - није тако непријатна, али је једна од најмучнијих последица била, што је морао да поједе своју вечеру, ако не баш некувану, а оно бар хладну. По оваквом времену није се могло ни помислити да упали ватру, или макар само да кресне шибицу. Задовољио се отварањем једне кутије конзервисане говеђине и прогутао ју је без икаквог спремања.

Један или два часа касније, укочен под свежином кише, млади инжењер успе да заспи, главе положене на велики камен и покривен ћебетом које се цедило од влаге. Када се сутрадан пробудио у свитање, имао је јаку грозницу.

Схвативши да је изгубљен ако и даље буде изложен јаком пљуску - јер киша није престајала да лије - Сипријен се уз велики напор диже на ноге и, ослонивши се на своју пушку као на какав штап, поче да се спушта низбрдо.

Како је стигао доле? И сам не би умео да каже. Час котрљајући се низ влажне обронке, час клизећи дуж мокрих стена, изубијан, задихан, заслепљен и сломљен грозницом, па ипак му је успело да продужи свој пут и око средине дана стиже до свог логора, где је оставио жирафу.

Животиња је била отишла, свакако нестрпљива у својој самоћи, а можда и гоњена глађу јер је трава била острижена по целом кругу чији је промер одређивао њено уже. Најзад се окомила на везе које су је спутавале и пошто их је прегризла, стекла је поново слободу.

Да је Сипријен био у нормалном стању, свакако би јаче осетио овај нови удар судбине; али његова потпуна узнемиреност и клонулост нису му остављале довољно снаге за то. Стигавши, могао је само да се баци на свој ранац од непромочивог материјала који је срећом нашао, да се преобуче у суву одећу и да сломљен умором падне под баобаб, под чијим се гранама налазио логор.

Тада започе за њега чудан период полусна, грознице и

бунцања у коме су се збркале све претставе, у коме време, пространство и удаљеност више нису имали ничег стварног. Да ли је била ноћ или дан, сунце или киша? Да ли се налазио овде дванаест часова, или шездесет? Да ли је још био жив или мртав? Ништа више није знао. Љупки снови и ужасне море без престанка су се мењали на позорници његове маште. Париз, Рударска школа, очински дом, мајур на Вандер-гарт-Копјеу, госпођица Ваткинс, Анибал Панталачи, Хилтон, Фридел и читаве легије слонова, Матаки и јата птица на бескрајном небу, све успомене, сва осећања, све антипатије и све нежности сукобљавали су се у његовом мозгу као каква нескладна битка. Уз ове творевине грознице долазили би каткад и спољни утисци. Најстрашније је било што је усред ужасне буке од лавежа шакала, маукања дивљих мачака и урликања хијена, несвесни болесник и даље распредао свој роман у бунилу и учини му се да чује оштар пуцањ иза кога наступи дотпуна тишина. Затим поново започе паклени концерт, који се продужио све док се није разданило.

Без сумње би Сипријен за време ових кошмара, неосетно прешао у вечни мир да се један, на изглед веома чудесан и необичан догађај, није умешао у природни ток догађаја.

Када је свануло, киша је престала да пада и сунце се већ издигло на хоризонту. Сипријен отвори очи. Видео је, али без икакве радозналости, да се један велики ној, пошто му се приближио, зауставио на два-три корака од њега.

- Да ли је ово Матакијев ној? помисли још увек обузет мишљу која га је опседала.

Одговорила му је сама штакара главом - штавише на добром француском језику.

- Не варам се!... Сипријен Мере!... Јадни мој друже, кога врага радиш овде?

Ној који говори француски, ној који му зна име, у томе је било довољно разлога за чуђење за нормалну бистрину и прибрана чула. Али Сипријен није сматрао нимало

неприличном ову невероватну појаву и она му се учинила сасвим природном. Видео је још и чуднијих ствари у својим сновима током претходне ноћи! Сматрао је све ово једноставно последицом умног поремећаја.

- Нисте нимало учтиви, господине ноје! одговори. Којим правом ми говорите ти?

Говорио је сувим, испрекиданим гласом, својственим људима у грозници, по коме није могло да буде сумње у каквом се стању налази, - што је ноја изгледа дубоко дирнуло.

- Сипријене!... Пријатељу мој!... Ти си болестан и потпуно сам у пустињи! узвикну, бацивши се на колена поред њега.

Ово је физиолошки била не мање необична појава, него што је дар говора код штакара, јер клечање не спада у покрете које им је природа дала. Али Сипријен се у грозници и даље није зачудио. Чак му се учинило сасвим природним да ној испод свог левог крила извади кожную чутуруицу, пуну свеже воде помешане са коњаком и стави му грлић на усне.

Једино што га је донекле изненадило, било је, када се необична животиња подигла и бацила на земљу неку врсту оклопа покривеног перјем марабуа, које је изгледало као природно, а затим и дуги врат на чијем се врху налазила птичија глава. Без ових позајмљених украса, ној се истог часа појави пред њим у виду високог, снажног и чврстог момка, који није био нико други до Фарамон Барте, велики ловац пред богом и људима.

- Ех, да! То сам ја! узвикну Фарамон. Зар ниси познао мој глас још код првих речи које сам ти упутио?... Изненађен си због смешног одела?... То је ратно лукавство коме су ме научили Кафри, да би могли да се приближе правим нојевима и да их гађају својим копљима!.. Али да говоримо о теби, сироти мој пријатељу!.. Како си доспео овамо, овако болестан и сам? Приметио сам те пуким случајем, тумарајући овуда, нисам ни знао да се налазиш у овом

крају!

Сипријен није био у стању да разговара и зато је своје другу могао да да само кратка обавештења о себи. Уосталом, схвативши са своје стране да је сада било најхитније да се болеснику укаже помоћ, коју до тада није имао, Фарамон Барте га понегова што је боље могао.

Имао је већ дуго пустињско искуство и овај смели ловац је од Кафра научио неки начин лечења, који је изванредно успешан код мочварне грознице, од које се разболео његов јадни пријатељ.

Фарамон Барте стаде да копа неку јаму у земљи, коју испуни дрвима, али остави отвор кроз који је могао да допре спољни ваздух. Када су се та дрва упалила и изгорела, јама се претворила у неку врсту пећи. Фарамон Барте положи у њу Сипријена, пошто га је претходно брижљиво умотао, тако да му је само глава остала слободна. Прошло је десет минута и већ је дошло до обилног знојења - које је самозвани лекар потпомогао са пет-шест шоља неког чаја, који је справио од неких само њему познатих трава.

Убрзо је Сипријен заспао у том парном купатилу, благодетним сном.

При заласку сунца, када је отворио очи, болеснику је било много лакше, јер је тражио да вечера. Његов сналажљиви пријатељ имао је одговор за све: сместа га је послужио одличном чорбом коју је справио од најнежнијих плодова лова и корења разних врста. Крило печене дропље и шоља воде са коњаком употпунише оброк, који донекле врати Сипријену снагу и растера маглу са његове свести.

Отприлике један час по завршетку ове опорављајуће вечере, а пошто се Фарамон Барте заложиио, седе поред младог инжењера и исприча му како је доспео овамо, сам, у оном необичном костиму.

- Ти знаш, рече му, зашта сам све способан када је у

питању нека нова врста лова. Од пре шест месеци убио сам толико слонова, зебри, жирафа, лавова и друге дивљачи са крзном или перјем, - а да не заборавим једног орла-људождера који представља понос моје колекције - да ми је пре неколико дана пало на памет да унесем неку промену у своја ловачка задовољства! Досад, путовао сам увек у пратњи мојих Басута - тридесетак одлучних момака, које плаћам месечно кесицом стаклених зрнаца и који су спремни да пођу у ватру за свога господара, Али недавно сам задобио гостопримства Тонаје, великог поглавице ове земље и да бих стекао право да ловим на његовом терену - право на које је љубоморан као какав шкотски лорд - пристао сам да му позајмим моје Басуте, са четири пушке, за неки поход који је припремао против једног од његових суседа. Ово наоружање учинило га је управо непобедивим и он је извојевао убедљиву победу над својим непријатељем. Отуда је међу нама потекло дубоко пријатељство, запечаћено изменом крви, односно ми смо један другоме узајамно исисали крв из убода на мишици! Између мене и Тонаје одсада влада пријатељство на живот и смрт! Сигуран да ми више нико неће сметати широм његовог поседа, пошао сам прекјуче у лов на тигрове и нојеве. Што се тигрова тиче, имао сам задовољство да убијем једног прошле ноћи, а изненадило би ме да ниси чуо грају која је претходила овом чину. Замисли да сам подигао шатор-заклон поред остатака бивола кога сам убио јуче, у прилично основаној нади да ће се у току ноћи појавити тигар мојих снова! И одиста, ђида је дошао на састанак, привучен мирисом свежег меса; али на несрећу две или три стотине шакала, хијена и дивљих мачки имали су исту мисао као и он! Отуда онај нескладни концерт, који је морао да допре и до тебе!

- Како да га нисам чуо! одговори Сипријен. Чак сам мислио да се одржава у моју част!

- Ни говора, јадни мој пријатељу! узвикну Фарамон

Барте. Било је то у част остатака бивола, на дну оне долине која се отвара тамо десно. Када се разданило остадоше само кости од великог преживара! Показаћу ти то! Леп анатомски посао!... Видећеш и мога тигра, најлепшу животињу коју сам убио откако сам дошао у Африку да ловим! Већ сам га одрао и његово крзно се суши на једном дрвету!

- Али зашто си јутрос био тако чудновато прерушен? упита Сипријен.

- То је био костим ноја. Као што сам ти рекао, Кафри га често употребљавају да би се лукавством приближили штакарама, које су веома неповерљиве и на које је тешко пуцати без тога!.. Рећи ћеш ми да имам своју одличну пушку!.. То је тачно, али шта ћеш? Пало ми је на памет да ловим по моди која влада код Кафра и зато сам имао срећу да те сретнем у прави час, зар не?

- Одиста, у прави час, Фарамоне!... Верујем да бих без тебе већ био на оном свету! одговори Сипријен, стежући срдачно руку свога пријатеља.

Био је сада већ ван оне купке за знојење, положен на мек кревет од лишћа, који му је пријатељ припремио у подножју баобаба.

Али ваљаном момку то није било довољно. Хтео је да оде до суседне долине да донесе шатор-заклон, који је увек носио собом током експедиције и четврт часа касније разапео га је над својим драгим болесником.

- А сада, рече, да чујемо твоју причу, друже Сипријене, ако те не замара исувише да ми је испричаш!

Сипријен се осећао довољно јаким да задовољи разумљиву радозналост Фарамона Бартеа. У прилично кратким цртама исприча му догађаје који су се одиграли у Грика земљи, да је напустио ту земљу у потери за Матакијем и својим дијамантом, какви су били најважнији моменти експедиције, троструку смрт Анибала Панталачиа, Фридела и Џемса Хилтона, нестанак Бардика

и најзад како је очекивао свога слугу Лија, који је требало да се врати у логор.

Фарамон Барте је слушао са највећом пажњом. На питање да ли је срео младог Кафра, кога му је Сипријен описао, а који је требало да буде Бардик, он одговори одречно.

- Али, додаде, нашао сам напуштеног коња који би могао да буде твој.

И без предаха исприча Сипријену под каквим је околностима коњ пао у његове руке.

- Има отада управо два дана, рече, ловио сам са тројицом својих Басута у планинама на југу, када сам одједном видео на уласку пута, између две падине, одличног белца, без седла, само са уларом и поводником које је вукао за собом. Животиња очигледно није знала шта ће, али ја сам је позвао, показавши јој шаку шећера и она ми приђе! Ево тога заробљеног коња - одлична животиња, храбра и ватрена, а „посољена” као шунка ...

- То је мој коњ!.. Тамплар! узвикну Сип-ријен.

- Па лепо, пријатељу мој, Тамплар је твој, одговори Фарамон Барте, и биће ми право задовољство да ти га вратим! Хајде, сада ти желим лаку ноћ, заспи поново! Сутра, чим сване, напустићемо ово дивно место!

А затим, показавши уз начело и добар пример, Фарамон Барте се уви у свој покривач и заспа поред Сипријена.

Сутрадан, Кинез се управо вратио у логор са нешто намирница. Још пре но што се Сипријен пробудио, Фарамон Барте му све исприча и нареди му да чува стражу код свога господара, док је он пошао да потражи коња, чији је губитак за младог инжењера био тако осетан.

XIX

ЧУДЕСНА ПЕЋИНА

Сутрадан ујутру, када се пробудио, Сипријен одиста виде Тамплара пред собом. Сусрет је био веома срдачан. Рекло би се да се коњ исто толико обрадовао колико и јахач, што је поново нашао свог верног сапутника.

Сипријен се после доручка осећао довољно снажним да сместа појаше и крене. Према томе, Фарамон Барте натовари сав пртљаг на Тамплара, узне га за узду и они кренуше ка престоници Тонаје.

Уз пут Сипријен исприча свом пријатељу опширније све важније згоде и незгоде експедиције од поласка из Грика земље. Када је стигао до последњег нестанка Матакија, кога је тачно описао, Фарамон Барте се насмеја.

- Та није могућно! рече. Ето новости, разуме се могу да ти дам обавештења о крадљивцу, ако не и о дијаманту!

- Шта хоћеш тиме да кажеш? упита Сипријен веома изненађен.

- Ево шта, одврати Фарамон Барте, моји Басути довели су, пре једва двадесет и четири часа, заробљеника, младог Кафра, који је лутао овим крајем и предали га везаних руку

и ногу пријатељу Тонаји. Верујем да би Кафр рђаво прошао, јер припада очигледно непријатељском племену, а како се Тонаја плаши шпијуна, свакако би га оптужио за шпијунажу! Али засад је још жив! Срећом по убогог ђавола, пронашло се да зна неколико мађионичарских вештина и тако је стекао право на титулу врача.

- Е, не може бити више сумње, то је Матаки! узвикну Сипријен.

- Но, одиста може да се похвали да је добро прошао, одговори ловац. Тонаја је за своје непријатеље измислио низ разних мучења, које не треба пожелети! Али понављам ти, не треба да се узнемириш због свог некадањег слуге! Заштићује га његово својство врача и ми ћемо га вечерас срести и здравог и читавог!

Непотребно је подвући, колико је Сипријен био задовољан чувши ову вест. Свакако је стигао до циља и није сумњао да ће Матаки пристати да му врати дијамант Цона Ваткинса, ако се још налази у његовом поседу.

Другови су тако у пријатељском разговору провели цео дан, прелазећи равницом којом је Сипријен неколико дана раније прошао на леђима жирафе.

Исто вече указа се престоница Тонаје, подигнута у полукругу на таласастим брежуљцима који су затварали видик на северу. Био је то прави град са десет до петнаест хиљада становника; са правилним улицама, пространим и скоро елегантним колибама, из којих је избијао напредак и благостање. Краљев двор, окружен високом оградом и под стражом црначких ратника, наоружаних колљима, заузимао је сам за себе једну четвртину целокупне површине града.

Било је довољно да се Фарамон Барте појави, па да се пред њим спусте све бране и њега и Сипријена сместа поведоше преко низа пространих предворја до свечане сале, у којој се налазио „непобедиви освајач”, окружен многобројним људством, међу којима је било и официра и

стражара.

Тонаји је било око четрдесет година. Био је висок и снажан. На глави је имао неку врсту дијадеме од вепрових зуба, а његова одећа се састојала још и од неке црвене тунике без рукава и кецеље исте боје, богато извезене стакленим ђинђувама. По рукама и ногама носио је многобројне бакарне наруквице. Лице му је било интелигентно и препредено, али и подмукло и свирепо.

Приредио је велики дочек Фарамону Бартеу, кога већ неколико дана није видео, а из поштовања и Сипријену, пријатељу његовог верног савезника.

- Пријатељи наших пријатеља су и наши пријатељи, рече, као што би то учинио обични грађанин из Мареа.

Чувши да нови гост болује, Тонаја журно нареди да му се да једна од најбољих соба у његовом двору и да га послужи одличном вечером.

По савету Фарамона Бартеа, овај не помену одмах питање Матакија, које остави за сутрадан.

Другог дана Сипријен је, потпуно повративши здравље, могао да се појави пред краљем. Цео двор окупио се у великој дворани дворца. Тонаја и његова два госта посадили су се на средини круга. Фарамон Барте је сместа отпочео са преговорима на језику ове земље, којим се служио прилично течно.

- Моји Басути су ти недавно довели младог Кафра, кога су заробили, рече краљу. Испоставило се да је тај млади Кафр слуга мога друга, великог мудраца Сипријена Мереа, који се обраћа твојој племенитости да му га вратиш. Због тога се ја, његов пријатељ и твој, усуђујем да подупрем његов оправдани захтев.

Код првих речи Тонаји се учини да треба да направи дипломатски израз лица.

- Велики бели мудрац је добро дошао! одговори. Али шта нуди као откуп за мог заробљеника?

- Одличну пушку, десет пута десет метака и кесицу

стаклених бисера, одговори Фарамон Барте.

Похвално мрмљање се зачу из редова слушалаца, на које је ова баснословна понуда учинила дубок утисак. Само се Тонаја, као прави дипломата, правио да га није засенила.

- Тонаја је велики кнез, рече он исправивши се на својој краљевској клупици, и богови га чувају! Има месец дана како су му послали Фарамона Бартеа, са ваљаним ратницима и пушкама да би му помогли да победи своје противнике! Зато, ако је Фарамону Бертеу стало до тога, онај слуга биће здрав и читав враћен своме господару!

- А где се тренутно налази? упита ловац.

- У светој пећини, где га дан и ноћ чувају! одговори Тонаја са оном извештаченошћу у говору, која је у оваквој прилици приличила најмоћнијем владару Кафрерије.

Фарамон Барте похита да његове одговоре саопшти Сипријену и замоли краља за милост да он и његов друг пођу по заробљеника у поменути шпиљу.

На те речи из скупа допре мрмљање које је изражавало негодовање. Захтев Европљана учинио им се претераним. Никада, ни под каквим изговором се није дозвољавао приступ у тајанствену шпиљу.

Према традицији коју су поштовали, речено је, да ће се онога дана, када бели сазнају њену тајну, царство Тонаје распасти у праху.

Али краљ није волео да се двор умеша и да суди о некој његовој одлуци. Због тога је, хировитошћу ситног тиранина, дозволио оно, што би без овог видног знака општег мњења, вероватно одбио.

- Тонаја је помешао своју крв са својим савезником Фарамоном Бертеом, одговори одлучним гласом, и ништа не крије од њега! Умете ли твој пријатељ и ти, да одржите заклетву?

Фарамон Барте то потврди.

- Па добро, продужи црначки краљ, закуните се да нећете да додирнете ништа што будете видели у оној шпиљи!

Закуните се, да ћете се по изласку из ње понашати у свакој прилици као да никада нисте ни знали за њено постојање!... Закуните се да никада нећете тражити да поново уђете у њу, нити да покушате да поново познате њен улаз!.. Најзад се закуните да никада никоме нећете рећи шта сте видели у њој!

Фарамон Барте и Сипријен испружише руку и реч по реч поновише заклетву која је од њих затражена.

Одмах затим, Тонаја шапатам издаде нека наређења, цео двор се диже, а ратници се поставише у два реда. Неколико слугу донесе комаде финог платна, који су требало да послуже за везивање очију странаца. Онда се краљ лично постави између њих у две велике сламне носиљке, које су неколико десетина Кафра натоварили на своја рамена, и поворка крену.

Пут је био прилично дуг, - ишли су најмање два сата. Судаћи по протестима носиљке, Фарамону Барте и Сипријену се учини да их носе брдовитим пределом.

Затим, свежина ваздуха и звучни одјек од бата ногу пратње, показивао је, да су ушли у подземље. Најзад по облачцима смоластог дима, чији им је мирис ударао у лице, пријатељима је било јасно да су упаљене буктиње да осветле пут поворци.

Остало је још четврт часа хода, а после тога се носиљка спустила на земљу. Тонаја поможе својим гостима да сиђу, и нареди да им се скине завој са очију.

Под заслепљујућим утиском наглог повратка на светлост, после дужег одмарања вида, Фарамону и Сипријену се испрва учинило да су жртве неке сјајне халуцинације, толико је приказ који им се указао пред очима био истовремено и раскошан и неочекиван.

Обојица су се налазили у средини огромне пећине. Тло је било покривено ситним песком са честицама злата. Свод је био висок као у какве готичке катедрале и губио се у недоглед. Зидови ове природне подземне грађевине били

су обложени сталактитима, разних боја и нечувеног богатства, по којима је одсјај буктиња бацао ватрене дугине боје, помешане са жаром пакла и зрачењем поларне светлости. Најлепши преливи боја, најнеобичнији облици и најнеочекиваније резбарије били су одлике безброј кристализација. Нису то били, као у већини шпиља обичан склад капљица кварца (белутка), који се обликују свуда на исти монотони начин. Овде се природи, пуштајући својој машти на вољу, свидело да исцрпи све комбинације боја и ефеката, за које је тако изванредно погодна кристализација рудних богатстава.

Аметистне стене, зидови од ахата, нагомилани лед од рубина, смарагдне игле, читави стубови сафира, пространи и високи као јелова шума ледени брегови од зелених морских смарагда, свећњаци од тиркиза, опална огледала, равни од ружичастог гипса и лапис лазулија са златним жилицама, - све што кристално царство може да пружи као најдрагоценије, најређе, најпрозирније и најблештавије, све је то послужило као материјал за ово изненађујуће архитектонско дело. Па још и више, сви облици, чак и они из биљног царста учествовали су у овом послу, ван домашаја људске замисли. Ћилими од минералне маховине, кадифасти као најфинија трава, кристали са природним отисцима растиња, цвећем и воћем од разног камења, подсећали су местимично на оне вилинске вртове, које јапански сликари тако наивно сликају на својим сликама у живим бојама. Мало даље, вештачко језеро образовано од двадесет метара дугог дијаманта, уоквирено песком, изгледало је као савршено клизалиште за вештине клизача. Најзад је преламање светлости преко хиљаде призми, ватромет искри које су севнуле са свију страна и падале у сноповима, стварало необичну симфонију светлости и боја, која је засењивала људски поглед.

Сипријен Мере више није сумњао. Налазио се у једном од оних тајанствених резервоара, чије је постојање одавно

наслућивао и на чијем је дну природа могла да нагомила и да у блоковима искристалише драго камење, које препушта човеку само у виду одвојених и фрагментарних делића по најбољим налазиштима. За тренутак му је дошло да посумња у стварност онога што је имао пред очима, али му је било довољно да прође поред огромне кристалисане наслаге и да је очеше прстеном који је носио на руци, да би се уверио да је она отпорна и да на њој не остаје траг огреботине. Били су то, дакле, прави дијаманти, рубини и сафири, које је ова подземна крипта садржавала у тако чудесном изобиљу да њихова вредност, по цени како људи оцењују минерале, прелази преко границе сваког рачунања.

Једино би астрономске цифре могле отприлике и приближно да изразе ту вредност, коју је уосталом тешко било проценити. Одиста, овде под земљом, незнано и непродуктивно, лежала је вредност у трилионима и кватрилионима милијарди!

Ди ли је Тонаја наслућивао какво баснословно богатство има на располагању? То је било мало вероватно, јер чак и Фарамон Барте, мало упознат са овим стварима, изгледа да ни часка није слутио да су ови чудесни кристали драго камење. Без сумње је црначки краљ себе сматрао само господарем и чуварем необично занимљиве шпиље, док га је неко предсказање или неко традиционално сујевеље спречавало да изда њену тајну.

Као доказ за тачност своје претпоставке, Сипријен убрзо примети велики број људских костију, нагомиланих по неким угловима шпиље. Да ли се овде налазила гробница племена, или - ужасна мисао, али ипак вероватна — да ли је шпиља служила и служи још и данас као место на коме се одржавају тајанствени обреди за време којих се пролива људска крв, можда у циљу људождерства?

Ово последње мишљење заступао је Фарамон Барте и саопшти га шапатом своје другу.

- Тонаја ме је, међутим, уверавао да од његовог доласка никада није одржана таква свечаност! додаде. Али, морам да признам, да је призор ових костију необично пољуљао моје поверење!

Показао је на огромну гомилу костију, која је недавно сложена и по којима су се видели знаци кувања.

Неколико тренутака касније у целини је потврђена ова претпоставка.

Краљ и његова два госта стигоше до дна пећине, пред отвор који би се могао упоредити са споредним олтаром, каквих има по доњим деловима базилика. Иза чврсте дрвене решетке, која је затварала улаз, био је заробљен човек у дрвеном кавезу, управо толико широком да је могао у њему да чучи, намењен - што је било очигледно - да кад се угоји, послужи као оброк приликом једне од идућих гозби.

Био је то Матаки.

- Ви!.. Ви, мали оче! узвикну несрећни Кафр, чим је приметио и познао Сипријена, Ох, поведите ме!.. Ослободите ме!... Више волим да се вратим у Грика земљу, макар ме и обесили, него да останем у овом кокошарнику, очекујући ужасне муке које ми припрема свирепи Тонаја, пре но што ме пождере!

Рекао је то тако тужним гласом да је Сипријен био дубоко дирнут слушајући јадника.

- Нека буде, Матаки! одговори му. Могу да постигнем твоје ослобођење, али ћеш изићи из овог кавеза тек пошто ми будеш вратио дијамант...

- Дијамант, мали оче! узвикну Матаки. Дијамант!... Ја га немам!... Никад га нисам ни имао!... Кунем вам се... кунем вам се!

Рекао је то тако искрено да је Сипријен схватио да нема места сумњи у његово поштење. Уосталом, као што се зна, тешко је могао да поверује да је Матаки био виновник оне крађе.

- Али, упита га, ако ниси ти украо дијамант, зашто си побегао?

- Зашто, мали оче? одговори Матаки. Када су се моји другови подвргли испиту са штапићима, речено је било да сам ја крадљивац, јер сам се послужио лукавством да бих отклонио сумњу са себе! А у Грика земљи, када је у питању Кафр, као што сами знате, брже се обеси окривљени, него што се испитује!... Обузео ме је страх и ја сам као кривац бежао преко Трансвала!

- Чини ми се истинитим ово што прича овај убоги ђаво, примети Фарамон Барте.

- Не сумњам више, одговори Сипријен, и можда је био у праву што је избегао правосуђе у Грика земљи!

Затим, обративши се Матакију, рече:

- Е, па лепо, не сумњам у то да си невин у крађи за коју те оптужују! Али можда нам неће веровати у Вандергарт-Копјеу, када им будемо доказивали твоју невиност! Хоћеш ли да окушаш срећу и да се вратиш онамо?

- Да!... По сваку цену... само да не останем дуже овде! узвикну Матаки, који је био обузет ужасом.

- Преговараћемо о тој ствари, одговори Сипријен, ето мој пријатељ Фарамон Барте управо се тиме занима.

Одиста ловац је, не губећи време, већ разговарао увелико са Тонајом.

- Реци искрено!... Шта желиш у замену за овог заробљеника? упита црначког краља.

Овај је неколико тренутака размишљао и најзад рече:

- Потребне су ми четири пушке, десет пута десет метака за сваку од њих и четири кесице стаклених бисера. То није много, зар не?

- То је двадесет пута премного, али Фарамон Барте је твој пријатељ и учиниће ти то да би удовољио твојој жељи!

Сада он са своје стране заста тренутно, па продужи:

- Слушај ме, Тонаја. Добићеш четири пушке, десет пута десет метака за свако оружје и четири кесице стаклених

ђинђува. Али ћеш нам за то дати воловску запрегу да бисмо све те људе превезли преко Трансвала, са потребним намирницама и почасном пратњом.

- Уговорена ствар! одговори Тонаја, савршено задовољан.

А затим додаде поверљиво, нагнувши се Фарамоновом увету:

- Волове сам нашао!... То су они исти што су их моји људи нашли када су пошли да се врате у своје штале и које су довели у мој крал. То је било правилно зар не?

Заробљеник сместа би ослобођен и пошто су бацили последњи поглед на раскош пећине, Сипријен, Фарамон Барте и Матаки, који су кротко дозволили да им се вежу очи, вратише се у двор Тонаје, где је приређена велика гозба у част прославе споразума.

Напоследку се договорише да се Матаки не појави одмах у Вандергарт Коцјеу, већ да остане негде у околини и да се врати у службу младог инжењера тек када мине свака опасност. Као што ће се видети, ова мера предострожности није била узалудна.

Сутрадан, Фарамон Барте, Сипријен, Ли и Матаки, кренуше са добром пратњом у Грика земљу. Али сада више није могло да буде никаквих илузија! *Јужна звезда* била је неповратно изгубљена и господин Ваткинс неће моћи да је пошаље да заблиста у Лондонској кули, усред најлепших драгоцености Енглеске!

XX

ПОВРАТАК

Никада Џон Ваткинс није био тако рђаво расположен као што је то био случај од одласка четворице супарника, који су кренули да гоне Матакија. Сваки дан, свака недеља која је пролазила, чинили су му се као једна препрека више, смањујући изгледе које је мислио да има на повратак драгоценог дијаманта. А сем тога, недостајали су му његови уобичајени гости за трпезом, Џемс Хилтон, Фридел, Анибал Панталачи, па чак и Сипријен, на кога је навикао да га види истрајног поред себе. Зато се поново бацио на тестије са цином и ваља признати, вишак алкохола који је узимао, није учинио његов карактер питомијим.

Осим тога, било је разлога да на мајуру буду неспокојни што се тиче преживелих чланова експедиције. Бардик, који је био жртва отмице једне групе Кафра, - као што су то његови сапутници претпостављали - успео је, неколико дана касније да побегне. Вративши се у Грика земљу, саопштио је господину Ваткинсу смрт Џемса Хилтона и Фридела. Био је то веома рђав знак по преживеле чланове

експедиције, Сипријена Мереа, Анибала Панталачија и Кинеза.

Алиса је због тога била веома несрећна. Више није певала и њен клавир је потпуно умукао. Једва су је још занимали и њени нојеви. Чак ни Дада није успевала да јој измамљује осмејак својом прождрљивошћу и некажњено је могла да прогута најразличитије предмете, а да нико није покушавао да је у томе спречи.

Госпођицу Ваткинс мучиле су две стрепње, које су све више расле у њеној машти. Прва је била: да се Сипријен никада неће вратити из те уклете експедиције; а друга, да ће Анибал Панталачи, најодвратнији од тројице супарника, вратити *Лужну звезду*, захтевајући награду за свој успех. Помисао, да би могла да буде осуђена да постане женом тог опаког и подлог Наполитанца, изазвала је код ње несавладљиву одвратност, - поготово откако је изблиза могла да види и да оцени човека одиста надмоћног, какав је био Сипријен Мере. На то је мислила дању, о томе је сањала ноћу и њени свежи образи поледеше, а њене плаве очи замагли све тамнији облак.

Прошла су већ три месеца откако је чекала, нема и тужна. Те вечери седела је под заклоном лампе, поред свога оца, који је задремао поред тестије са џином. Нагнувши главу над везом, који је узела да тиме замени занемарену музику, она је тужно размишљала.

Њено сањарење одједном прекиде пажљиво куцање на вратима.

- Уђите, рече она, прилично изненађена и питајући се колико то може да дође у ово доба.

- То сам ја, госпођице Ваткинс! одговори глас од кога је задрхтала, глас Сипријенов.

Одиста се то он вратио, блед, смршао, опаљен од сунца, са густом брадом коју раније није носио, оделом похабаним од дугих маршева, али још увек живахан, учтив, са насмејаним очима и уснама које су се смешиле.

Алиса се дигла, узвикнувши од изненађења и радости. Једном руком је покушавала да угуши лупање свога срца; другу пружи младом инжењеру, који је стеже у својим, када господин Ваткинс, пробудивши се из дремежа, отвори очи и упита шта има новoga.

Фармеру је требало добрих два до три минута док се освестио, али тек што му се поврати зрачак свести, оте му се крик - крик од срца.

- А дијамант?

- На жалост, дијамант није враћен!

Сипријен тада брзо исприча разне догађаје кроз које је прошла експедиција. Говорио је о смрти Фридела, Анибала Панталачија, и Џемса Хилтона, о гоњењу Матакија и његовом ропству код Тонаје - не помињући његов повратак у Грика земљу - али је саопштио све поуздане разлоге, који су јасно доказали невиност младог Кафра; Није заборавио да ода признање оданости Бардика и Лиа, пријатељству Фарамона Бартеа, и да у првом реду подсети колико дугује храбром ловцу и како је, благодарећи њему, могао да се са својим слугом вратио с пута, који је био убитачан за остале његове сапутнике. Узбудивши се и сам, причајући трагичне догађаје, он и нехотице покри велом све неправде и злочиначке намере својих супарника, хотећи да види у њима само још жртве заједнички предузетог подухвата. Испричао је све што се са њим збивало, изузев онога на што се заклео да ће чувати као тајну, односно постојање чудесне пећине и њена рудна блага, поред којих су сви дијаманти Грика земље били само шљунак без вредности.

- Тонаја, рече на завршетку, одржао је дословно своје обећање. Два дана по мом доласку у његову престоницу све је било спремно за наш повратак, намирнице, запрега и пратња. Под личном командом краља, пратило нас је око три стотине црнаца, натоварених брашном и сушеним месом, све до логора где смо напустили кола, која смо под

гомиллом шипражја нашли у добром стању. Тада смо се опростили од нашег домаћина, пошто смо му дали пет пушака, уместо четири на колико је рачунао, - шта ће га учинити најстрашнијим велможом читавог предела између река Лимпопо и Замбезе!

- А ваш повратак од оног логора?... упита госпођица Ваткинс.

- Пут у повратку био је спор, али лак и без икаквих незгода, одговори Сипријен. Пратња нас је напустила тек на граници Трансвала, где су се од нас одвојили и Фарамон Барте и његови Басути, који су пошли у Дирбан. Најзад, после четрдесет дана хода преко Велда, ево нас, а да ништа нисмо постигли више, но пре нашег пута!

- Али зашто је Матаки онако побегао? упита господин Ваткинс, који је причу саслушао са најживљим интересовањем, не показујући, усталом, неко нарочито узбуђење због тројице људи који се више неће вратити.

- Матаки је побегао, јер га је ухватила болест страха! одговори млади инжењер.

- Зар нема правде у Грика земљи? рече фармер, подижући рамена.

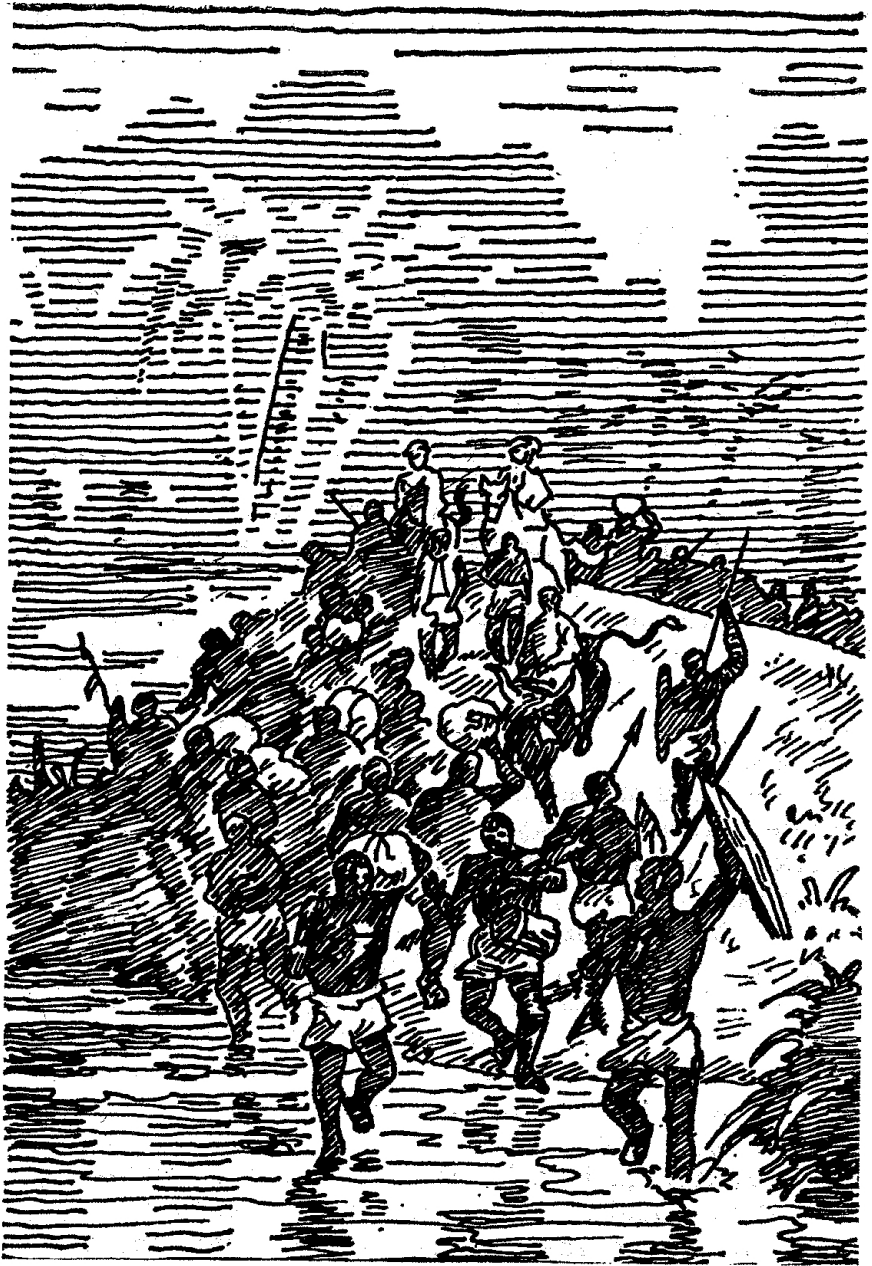
- Ох, правда се често примењује по кратком поступку, господине Ваткинсе, и одиста не могу да замерим јаднику што је хтео да избегне прво узбуђење изазвано необјашњивим нестанком дијаманта!

- Ни ја! додаде Алиса.

- У саком случају, понављам вам, није он био кривац и надам се да ће га убудуће оставити на миру!

- Хм! учини Џон Ваткинс, који изгледа није био потпуно убеђен у тачност ове изјаве. Зар не мислите, да је онај лукави Матаки само изигравао ужаснутост да би себе ставио ван домашаја полицајаца?

- Не!... Он је невин!... У то сам потпуно убеђен, рече Сипријен, а верујем да сам то своје убеђење платио прилично скупо!

- Ох, ви можете да задржите своје мишљење! узвикну Џон Ваткинс. А ја ћу да задржим своје!

Алиса виде да расправа лако може да се претвори у свађу и она похита да скрене ток разговора.

- Сад се сетих, господине Сипријене Мере, рече, знате ли да је у вашем одсуству ваш клејм постао одличан и да је ваш ортак Томас Стил на путу да постане један од најбогатијих рудара Копјеа?

- Вере ми, нисам знао! одговори искрено Сипријен. Прву посету учинио сам вама, госпођице Ваткинс, и ништа не знам шта се догодило у мом одсуству.

- Можда чак нисте ни вечерали? узвикну Алиса, својим инстинктом савршене домаћице.

- Признајем да нисам! одговори Сипријен поцрвеневши иако за то није било разлога.

- Ох, па ипак не можете да одете а да не једете, господине Мере! - Човек који се тек опоравља од болести... после тако тегобног пута!... Помислите, да је већ једанаест часова увече!

И не обраћајући пажњу на његове приговоре, она потрча у оставу, вративши се са послужавником покривеним белим убрусом, на коме је било неколико тањира са хладним месом и комад укусног колача са бресквама, који је сама правила. Поставила је Сипријену, који је био сав збуњен. А како је изгледало да се устеже да ножем засече одлични билтонг, неку врсту конзерве од ноја, госпођица Ваткинс му својим осмехом рече:

- Треба ли да вам расечем?

Ускоро фармер, коме се отворио апетит гледајући ову гастрономску изложбу, такође затражи тањир и комад билтонга. Алиса га одмах послужи и само колико да господи прави друштво, како рече, стаде да грицка бадеме.

На брзину створена вечера била је веома пријатна. Никада млади инжењер није осећао толики апетит. Три пута је узео од колача са бресквама, попио две чаше вина

из Констанце и све је ово крунисао, пристајући да гуцне од цина господина Ваткинса - који је убрзо потпуно заспао.

- А шта сте ви радили за ова три месеца? упита Сипријен Алису. Бојим се да сте заборавили целокупно ваше знање хемије!

- Нисам, господине, варате се! одговори госпођица Ваткинс, са мало прекора у гласу. Напротив, много сам учила и чак сам била слободна да вршим неке опите у вашем лабораторију. Ох, будите спокојни, ништа нисам разбила и све сам опет довела у ред! Одиста много волим хемију, и да будем искрена, не могу да схватим како можете да се одрекнете тако дивне науке да бисте постали рудар, или да лутате Велдом!

- Али, свирепа госпођице Ваткинс, ви врло добро знате зашто сам одустао од хемије!

- Не знам ништа, одговори Алиса поцрвеневши, и налазим да то није добро! На вашем месту покушала бих још да правим дијаманте! То је много отменије, него ли тражити их под земљом!

- Да ли је то наређење које ми издајете? упита Сипријен уздрхталим гласом.

- Ох, не, одговори госпођица Ваткинс, смешећи се, већ само молба!... Ох, господине Мере, продужи она као да хоће да поправи лаки тон својих речи, када бисте знали колико сам била несрећна, знајући каквом се замору и опасностима излажете! Нисам знала све у танчине, али све у свему ипак сам погодила истину. Човек као што сте ви, помислила сам у себи научник тако темељно припремљен да изводи дивне радове, да дође до великих открића, зар треба да се излаже да бедно пропадне у пустињи, од уједа змије, или удараца тигрових канџи, без икакве користи по науку и човечанство?... Па то је прави злочин што му је било допуштено да пође! И колико сам била у праву!... Јер, најзад, зар није право чудо што сте се вратили? Без вашег пријатеља, господина Фарамона Бартеа, нека га небо

благослови...

Није завршила јер су две крупне сузе у њеним очима употпуниле њену мисао.

Сипријен је такође био дубоко дирнут.

- Ево две сузе, које су за мене драгоценије од свих дијаманата света и због којих ћу да заборавим и многе друге тегобе! рече једноставно.

Наста тајац, који својом уобичајеном умешношћу прекиде млада девојка, вративши ток разговора на хемију.

Била је прошла поноћ, када се Сипријен реши да пође кући, где га је очекивао пакет писама из Француске, брижно поређаних од стране госпођице Ваткинс на његовом столу за рад.

Као што се то догађа после дугог одсуства, једва се усудио да отвори та писма. Ако би се у њима налазила вест о каквој несрећи!... Његов отац, мати, његова мала сестра Жана!... Толико се ствари могло догодити у току од три месеца!...

Пошто је после брзог читања млади инжењер утврдио да му та писма доносе само радост и задовољство, лакнуло му је и он дубоко уздахну. Сви су његови били здрави. Из министарства су му упутили најтоплије похвале у вези његове теорије о формирању дијаманата. Још је за један семестар могао да продужи свој боравак у Грика земљи ако би то по његовом мишљењу било од користи по науку. Све је, дакле, било у најбољем реду и то вече Сипријен заспа лака срца, какво не беше у њега за дуго времена.

Сутрадан, пре подне је провео у обилажењу својих пријатеља, нарочито Томаса Стила, који је одиста имао срећне налазе у њиховом заједничком клејму. Честити Ленкешајрац дочекао је свог ортака веома срдечно. Сипријен уговори са њим да Бардик и Ли продуже да раде, као и раније. Решио је да им, уколико њихов рад буде праћен срећом, осигура један део, да би им на тај начин ускоро створио мали капитал.

Што се њега тиче, решио је да више не окуша срећу у руднику, која му никада није била наклоњена и хтео је да по жељи Алисиној још једном отпочне са својим хемијским истраживањима.

Разговор са младом девојком потврдио је његова сопствена размишљања. Одавно је говорио у себи да његов прави позив није у раду његових руку, нити у пустоловним експедицијама. Савршено лојалан и веран задатој речи, ни за тренутак није помислио да злоупотреби Тонајино поверење и да искористи знање да постоји огромна шпиља препуна кристализованих формација; из овог експерименталног доказа, црпео је драгоцену потврду своје теорије о драгом камењу, која га је поново испунила истраживачким жаром.

Сипријен је, сасвим природно, поново отпочео са животом у лабораторији, али није хтео да напусти пут на коме је већ једном успео и он се реши да понови своје прве опите.

За то је имао разлога, и то један веома важан разлог, као што знамо.

Откако се вештачки дијамант морао сматрати неповратно изгубљеним, господин Ваткинс, који је био пристао на брак између Сипријена и Алисе, више уопште није говорио о томе. Било је вероватно да би се фармер вратио својој првобитној замисли, ако би младом инжењеру успело да направи други драги камен, необичне вредности, која би износила неколико милиона.

Отуда је потекло решење да се баца на посао без одуговлачења, а Сипријен то није крио - или бар не довољно - од рудара у Вандергарт Копјеу.

Пошто је набавио нову, веома отпорну цев, он отпоче са радовима под истим условима.

- Па ипак, рече он Алиси, за добијање кристалног угљеника, односно дијаманта, недостаје ми погодан растварач, који претварањем у пару или расхлађивањем

кристалише угљеник. За алуминијум и сулфат угљеника пронађен је такав растварач. Треба га, по аналогiji, тражити за угљеник, или чак и слична тела, као што су бор и кременаста земља.

Међутим, иако није имао такав растварач, Сипријен се вредно бацио на посао. У недостатку Матакија, који се из опреза још није појавио у логору, била је дужност Бардикова да даноноћно одржава ватру. Овај задатак испуњавао је истом ревношћу као и његов претходник.

У међувремену, а предвиђајући да ће после овог продужења његовог боравка у Грика земљи, можда морати да се врати у Европу, Сипријен је хтео да обави рад који је био назначен у његовом програму, а који још није могао да изврши: да одреди тачан правац извесног улегнућа терена, на североистоку равнице, - улегнућа за које је сматрао да је морало да послужи као грло приликом отицања воде у доба повлачења и у коме је дошло до формирања дијаманата у овом крају.

Пет или шест дана по свом повратку из Трансвала, он је почео да се бави тим одређивањем, са тачношћу коју је уносио у све послове. Већ читав час је полагао кочиће за премеравање и преносио премераване тачке на веома детаљан план, који је набавио у Кимберлеју и, што је било веома необично, увек је у својим цифрама наилазио на грешке или бар на неслагања са планом. Напоследку, могао је да увиди: очигледно је план био лоше снимљен; географске ширине и дужине биле су погрешне.

Тачно у подне Сипријен се послужио одличним хронометром, регулисаним према опсерваторији у Паризу, да би одредио географску дужину те тачке. Како је био савршено сигуран у тачност своје бусоле и компаса деклинације (одступања), могао је ван сваке сумње да утврди да су премеравања на карти коју је контролисао била сасвим погрешна, услед крупне грешке приликом убележавања.

На овој карти се север, према британском обичају обележен унакрсном стрелом, налазио у ствари на север-северозападу, или приближно ту. Према томе су и сви остали подаци на карти имали пропорционалну грешку.

- Видим шта је! узвикну одједном млади инжењер. Магарци који су направили ово ремек-дело, једноставно су заборавили да воде рачуна о магнетским променама магнетске игле!²³ А оне износе овде не мање од двадесет и девет степени западно!.. Из тога произилази да би све ознаке географске ширине и дужине, да би биле тачне, требало да опишу лук од двадесет и девет степени у правцу са запада на исток, око центра ове карте!.. Изгледа да Енглеска није послала своје највештије геометре да би извршили ова премеравања!

Смејао се сам овој омашци.

„Лепо! Errare humanum est!²⁴ продужи он. Први камен нека баци на ове ваљане земљомере онај, који у своме животу никада, ниједанпут, није погрешιο!”

Међутим, Сипријен није имао никаквог разлога да држи у тајности ову исправку, коју је извршио у одређивању положаја дијамантних терена овог краја. Истога дана, враћајући се на фарму и сревши Јакобуса Вандергарта, он му је говорио о томе.

- Чудно је, додаде, што још није откривена тако крупна геодетска грешка, која се налази на свим плановима овог округа.

Стари резач драгог камења гледао је у Сипријена са неким чудним изразом лица.

- Говорите ли ви истину? узвикну живо.

- Разуме се.

- А да ли бисте били вољни да ту чињеницу потврдите и пред судом?

- Пред десет судова, ако треба!

---

23 Историјски тачно.

24 Латински: Грешити је људски!

- Неће бити могућно да се оспори то што будете рекли?

- Свакако не, пошто ће бити довољно да укажем на извор грешке. А тај је управо опипљив! Омашка у магнетском одступању приликом рачунања премеравања!

Јакобус Вандергарт се повукао без иједне речи, а Сипријен је убрзо заборавио колико је са необичном пажњом примио саопштење да је геодетска грешка окаљала план читавог округа.

Али два-три дана касније, када је Сипријен дошао да посети старог резача драгог камења, нашао је врата затворена.

На таблици, која је висила на кваки, могао је да прочита следеће речи, недавно написане кредом:

Одсушан ради свршавања њослова.

XXI

ВЕНЕЦИЈАНСКА ПРАВДА

Током наредних дана Сипријен је активно пратио разне фазе свог новог опита. Услед извесних измена, унетих у конструкцију пећи са огледалима за одбијање светлости помоћу боље регулисаног истезања метала, - бар се томе надао - да ће до стварања дијаманта доћи за много краће време, него приликом првог извођења радова.

Непотребно је напоменути да се госпођица Ваткинс живо интересовала за овај други покушај, чији је подстрекач била она до извесне мере, што се мора признати. Често би пратила младог инжењера до пећи, коју је обилазио неколико пута на дан, да би кроз отворе међу циглама посматрао јачину ватре, која је тутњала у њеној унутрашњости.

Џон Ваткинс се такође интересовао, не мање од своје кћери за ову производњу, али из других разлога. Једва је чекао да поново постане сопственик камена, чија ће вредност износити милионе. Много се плашио да опит други пут неће успети и да случај није одиграо претежну улогу у успеху првог.

Али иако су фармер и госпођица Ваткинс храбрили извођача опита да и даље продужи са усавршавањем производње дијаманата, то није био случај код рудара Грика земље. Иако више није било Анибала Панталачија, Џемса Хилтона и Хер Фридела, осталу су њихови другови који су у том погледу имали исто мишљење. Потајним делањем Јеврејин Натан није престајао да дражи сопственике клејмова против младог инжењера. Ако вештачка производња постане стална, биће свршено са трговином природних дијаманата и другог драгог камења. Већ су израђивани бели сафари, или корендони, аметисти, топази, па чак и смарагди, пошто су они сви били у ствари кристали глине, обојени у разне боје металним киселинама. Било је то већ доста узнемирујуће по трговачку вредност овог камења, која се постепено снижавала. Према томе, ако дијамант постане обична фабричка роба, биће то пропаст за експлоатацију дијаманата на Капу и другим местима.

Све се то говорило после првог опита младог инжењера и све се то сада понављало, али много жучније и жешће. Међу рударима су одржавани тајни договори, који нису претсказивали ништа добро по радове Сипријена. Њега то није узнемиравало, јер је био чврсто решен да изведе свој опит до краја, ма шта се догодило или говорило. Не! Он неће устукнути пред јавним мњењем и његово откриће неће остати тајна, јер је требало да послужи свима.

Али, иако је продужио са својом делатношћу, без устезања и без страха, госпођица Ваткине, која је о свему била обавештена, стрепела је за њега. Пребацивала је себи што га је упутила тим путем. Рачунати на полицију Грика земље, значило је рачунати на веома неефикасну заштиту. Неко недело се брзо може извршити и још пре но што би ико могао да се умеша, Сипријен је могао да плати животом штету, која је његовим радовима претила рударима Јужне Африке.

Алиса је зато била веома узнемирана, што није могла да прикрије пред младим инжењером. Овај је умиривао што је боље умео, захваљујући јој уједно на побуди која ју је нагнала на тај корак. У интересовању, које је млада девојка показала према њему, видео је знак дубљег осећања, што, уосталом, није била никаква тајна међу њима. Сама та чињеница, што је његов покушај код госпођице Ваткинс изазвао приснији излив, испуњавала га је задовољством... и он храбро настави свој рад.

- То што чиним, госпођице Алиса, чиним за нас двоје! понављао јој је.

Али госпођица Ваткинс, чувши шта се говори по клејмовима, живела је у непрекидном страховању.

И то не без разлога! Против Сипријена се дигла вика, која можда неће увек остати на оптужбама, па чак ни претњама, већ ће доћи и до извршења каквог недела.

Одиста, једно вече, дошавши да обиђе своју пећ, Сипријен нађе место опита опустошено. Док је Бардик био тренутно одсутан, група људи је, искориетивши помрчину, за неколико минута разорила рад многих дана. Зидане делове су срушили, пећи разбили, ватру угасили, а алате сломили и растурили. Ништа није остало од материјала који је младог инжењера коштао толико брига и мука. Све је требало отпочети изнова, - али је хтео да буде човек који неће да попусти никаквој сили, - или да напусти игру.

- Не! узвикну он. Нећу! Нећу да попустим, а сутра ћу да поднесем, тужбу против бедника који су разорили мој посед! Видећемо има ли правде у Грика земљи!

Било је правде, - али не онакве на какву је рачунао млади инжењер.

Не рекавши никоме ни речи, не саопштавајући чак ни госпођици Ваткинс шта се догодило, Сипријен се врати у своју колибу и леже, чврсто решен да сутрадан поднесе тужбу, па макар морао да иде до гувернера Капа.

Могло је да прође два до три часа откако је заспао, када

га шкрипање врата која су се отворила, нагло пробуди.

Петорица људи са црним маскама, наоружани револверима и пушкама, продреше у његову собу. Имали су неку врсту фењера од конвексног стакла, који у енглеским земљама зову Bull's eyes - воловске очи - и ћутке се поређаше око кревета.

Сипријен ни за тренутак није схватио озбиљно ову мање-више трагичну манифестацију. Мислио је да се ради о некој шали и прво је почео да се смеје, иако уистини није био расположен за то и сматрао веома неукусним лакрдије ове врсте.

Али се једна груба рука спусти на његово раме и један од маскираних људи отвори хартију коју је држао у руци и започе гласом у коме није било ни трага од шале, да чита следеће:

„Сипријене Мере,

Овим вам дајемо на знање да вас је њајни суд лоџора Виндерјарџи, у коме заседају двадесет и два члана, а делајући за ојишће добро, данашњим даном у овај час, у јоноћ и двадесет и пет минућа, једногласно осудио на смрт.

Нанели сџе шџејџу и доказано је да сџе криви, шџо сџе једним нејошџеним, у невреме најрављеним оџкрићем, довели у ојасносџи инџересе и живошје, како њихових јородица, џако и свих људи који се, било у Грика земљи било на друћом месџу, занимају искојавањем, брушењем и јродајом дијаманаџа.

Суд је, одредивши веома мудро, јросудио да џако оџкриће мора да се унишџи и да је боље да умре један човек, нећо неколико хиљада људских бића.

Наређено је да вам се да десет минућа да се јријремишје за смрт, да се избор смртџи јрејушџа вама, да се све ваше харџије сџале, изузев оџвореној саошџења које вам се

*дозвољава да оставише својим блиским рођацима и да се
ваш сѝан сравни са земљом.*

Нека ѝако ѝрођу сви издајници!”

Чувши ову осуду, Сипријеново првобитно поверење се знатно поколебало и он се питао није ли ова мрачна комедија, с обзиром на дивљачке обичаје ове земље, озбиљнија него што је веровао.

Човек, који га је држао за раме, постара се да растури и последње сумње у том погледу.

- Дижите се сместа! рече му грубо. Немамо времена за губљење!

- То је убиство! одговори Сипријен, који је одлучно скочио са свога кревета да би се донекле обукао.

Више је био озлојеђен но узбуђен и сву снагу расуђивања концентрисао је на овај догађај, са хладнокрвношћу, којом би могао да студира какав математички проблем. Ко су били ови људи? Није могао да погоди, чак ни по звуку њиховог гласа.

Без сумње су они које је познавао лично, предострожно ћутали.

- Јесте ли извршили избор међу разним врстама смрти? јави се поново маскирани човек.

- Немам шта да бирам и могу само да протестујем против одвратног злочина за који ћете сви бити криви! одговори Сипријен чврстим гласом.

- Протестујте, али ћете и поред тога бити обешени! Имате ли да напишете какву своју одредбу!

- Ништа што бих хтео да поверим убицама!

- Напред, пођите! нареди старешина.

Два човека се поставише лево и десно од младог инжењера и поворка се образова да би кренула према вратима.

Али тог тренутка, догоди се нешто неочекивано. Међу извршиоце казне из Вандергарт-Копјеа, једним скоком

упаде човек.

Био је то Матаки. Млади Кафр, који је најчешће ноћу тумарао по околини логора, следио је, нагонски гоњен на то, маскиране људе, који су се упутили према колиби младог инжењера и обили његова врата. Стигавши онамо, чуо је све што се говорило и схватио опасност која је претила његовом господару. Сместа је, без икаквог колебања и не мислећи шта ће се догодити с њим, одгурнуо рударе и бацио се пред Сипријенове ноге.

- Мали оче, зашто хоће ови људи да те убију! узвикну ухвативши се грчевито за свога господара и поред свих напора маскираних људи да га уклоне.

- Јер сам направио вештачки дијамант! одговори Сипријен, узбуђено стискајући Матакијеве руке, који није хтео да се одвоји од њега.

- Ох, мали оче, колико сам несрећан и постиђен, због тога што сам урадио, понављао је плачући млади Кафр.

- Шта хоћеш тиме да кажеш? узвикну Сипријен.

- Да! Признаћу све, пошто хоће да те осуде на смрт! узвикну Матаки. Да! Мене треба убити... јер сам ја ставио онај велики дијамант у пећ!

- Уклоните тог дрекавца! рече старешина банде.

- Понављам вам, да сам ја ставио велики дијамант у апарат! говорио је Матаки отимајући се. Да!.. Ја сам преварио малог оца! Ја сам хтео да поверује да је његов опит успео!

Уносио је толику дивљачку снагу у своје приговоре да најзад почеше да га слушају.

- Говориш ли истину? упита Сипријен, истовремено изненађен и разочаран оним што је чуо.

- Да!.. По сто пута да!.. Говорим истину.

Сео је сада на земљу и сви су га слушали, јер оно што је рекао, потпуно је мењало ствари!

- Оног дана, када је дошло до великог одроњавања земље, продужи он, када сам био затрпан, под оним кршем,

нашао сам велики дијамант!.. Држао сам га у руци и размишљао како да га сакријем, када су се зидине срушиле на мене да би ме казниле за моју злочиначку намеру!.. Када сам се повратио у живот, поново сам нашао онај камен у кревету, на који су ме пренели по наређењу малог оца!.. Хтео сам да му га вратим, али сам. се стидео да признам да сам крадљивац и чекао сам на повољну прилику!.. Управо, кратко време после тога, мали отац је хтео да покуша да направи дијамант и ставио ми је у дужност да одржавам ватру!.. Али, ето, другог дана мог бављења у лабораторији, апарат је експлодирао уз ужасну буку и ја умало нисам убијен од парчади!.. Онда сам помислио да ће мали отац бити тужан што му опит није успео!.. У топ који је био пробушен, ставио сам велики дијамант, обложивши га шаком земље, па сам похитао да све поправим над огњиштем, да мали отац ништа не примети!.. Затим сам чекао не рекавши ништа и када је мали отац нашао дијамант, био је веома радостан!

Разлеже се грохотан смех, који петорица људи нису могли да угуше иза последњих речи Матакија.

Сипријен се није смејао већ је гризао усне од јада.

Немогуће је било преварити се по тону младог Кафра! Његова прича била је очигледно истинита! Узалуд је Сипријен у свом сећању и машти трагао за разлозима којима би га у мислима побијао или му противречио! Узалуд је у себи рекао:

„Природни дијамант, изложен температури каква је била у пећи, претворио би се у пару...

Прост разум му је одвратио да је, заштићен облогом од глине, драги камен могао да избегне дејство топлоте, или да га издржи само делимично! Можда је баш благодарехи том пржењу и добио ону своју црну боју! Можда се претворио у пару и поново кристалисао у оној својој чаури!”

Све ове мисли гомилале се у глави младог инжењера и са

невероватном брзином се сјединиле.

- Сећам се да сам видео грудву земље у руци Кафра онога дана када је дошло до одроњавања земље, примети један од људи, када се смех мало утишао. Чак ју је толико био стегао својим згрченим прстима да смо морали да одустанемо од намере да је извадимо!

- Ех, више нема места никаквој сумњи! одговори један други. Да ли је могуће да се изради дијамант? Одиста, баш смо били глупи што смо поверовали у то!.. То је као кад би неко хтео да направи звезду.

Сви ударише у смех.

Сипријен је више патио од њиховог веселја, но што је патио од њихове грубости.

Најзад, пошто су се петорица људи шапатом нешто договарали, њихов старешина узе реч:

- Ми смо мишљења, да је умесно да одложимо извршење пресуде која је изречена против вас, Сипријене Мере! Слободни сте! Али не заборавите да ова пресуда и даље остаје на вама! Једна реч, или ма какав знак који бисте дали полицији и она ће бити извршена. Паметноме је и оволико доста!

Рече то и, праћен својим друговима, пође према вратима.

Соба оста у мраку. Сипријен је могао да се пита није ли био само жртвом море. Али јецаји Матакија, који се испружио на земљи и гласно плакао, са главом у рукама, не дадоше му да верује, како све оно што се догодило није била стварност.

Све је, дакле, било истина! Избегао је смрти, али по цену највећег понижења! Он, рударски инжењер, он, који је био ђак Политехничке школе, истакнути хемичар, већ славни геолог, дозволио је да га превари грубо лукавство једног бедног Кафра! Или боље, благодарећи сопственој сујети, својој смешној надмености, догодило му се да учини оволику грешку! Толико је био слеп да је чак пронашао теорију за своје кристално обликовање!.. Није могао да

испадне смешнији! Зар не припада једино природи, да помоћу векова, изводи оваква дела?.. Па ипак, ко се не би преварио на онакве појаве? Надао се успеху, припремио је све да га постигне и логично је морао да поверује да га је постигао!.. Ненормалне сразмере дијаманта допринеле су такође да га одрже у овој илузији!.. Зар се овакве заблуде не догађају сваког дана? .. Зар се најистакнутији нумизматичари често не преваре примајући лажне за праве медаље?

Сипријен је на тај начин покушавао да се окрепи. Али га одједном следи једна мисао.

- А мој научни рад послат академији!.. Само ако га се ниткови нису дочепали!

Упалио је свећу. Не! Његова расправа се још налазила овде! Нико је није видео! Одахнуо је тек када ју је спалио.

Међутим, Матакијев бол је био толико раздирући да је морао да га ублажи. То није било тешко. Код првих добронамерних речи малог оца, јадни момак као да се враћао у живот. Али, иако је Сипријен морао да га уверава да више није киван на њега и да му опрашта од срца, чинио је то само под условом да обећа да више неће учинити тако нешто.

Матаки обећа у име онога што му је било најсветије и тако је његов господар поново легао, он учини то исто.

Тако се завршила ова сцена, која умало није добила трагичан обрт!

Али, иако се на тај начин завршила по младог инжењера, то није био случај што се тицало Матакија.

Сутрадан, када се сазнало да је *Јужна звезда* била ништа мање него природни дијамант, да је тај дијамант нашао млади Кафр, који је знао за његову вредност, све сумње на њега оживеше новом снагом. Џон Ваткинс разгаламио се на сав глас. Само је Матаки могао да буде крадљивац непроцењивог камена! Пошто је први пут имао намеру да га присвоји - зар то није сам признао? - свакако га је он

украо у дворани у којој се одржавала гозба.

Узалуд је Сипријен протествовао, гарантујући за поштење Кафра, нису га слушали - што је потпуно доказало колико је Матаки, који се клео у своју невиност, био по сто пута у праву што је побегао, а колико је сто пута погрешно када се вратио у Грика земљу.

Али тада је млади инжењер, који није хтео да попусти, изнео доказ који нису очекивали и који је по његовом мишљењу требало да спасе Матакија.

- Верујем у његову невиност, рече Џону Ваткинсу, а сем тога и да је крив то се тиче само мене! Природан или вештачки дијамант је припадао мени пре но што сам га поклонио госпођици Алиси...

- Ох, зар вам је припадао? одговори господин Ваткинс необично подсмешљиво.

- Без сумње, продужи Сипријен. Зар није нађен у мом клејму од стране Матакија, који је био у мојој служби?

- То је тачно, одговори фармер, па према томе припада мени према уговору, јер прва три дијаманта нађена на вашој концесији, треба да пређу у мој посед!

На то запрепашћени Сипријен није знао шта да одговори.

- Да ли је мој захтев оправдан? упита господин Ваткинс.

- Потпуно оправдан! одговори Сипријен.

- Био бих вам захвалан да ово моје право потврдите и написмено, у случају да нам успе да натерамо ону лопужу да врати тако безочно украдени дијамант.

Сипријен узе лист беле хартије и написа:

„Признајем да је дијамант који је нађен у мом клејму од стране Кафра у мојој служби, својина господина Џона Шейлијона Вајкинса, сходно мом уговору о концесији.

Сипријен Мере”

Ето околности која је, то се мора признати уништила све снове младог инжењера. Одиста, ако се дијамант икада

појави, припашће не као поклон, већ као својина Џону Ваткинсу и нови јаз, који је требало да испуне милиони, отворио се између Алисе и Сипријена.

У сваком случају, уколико је захтев фармера био штетан по интересе двоје младих био је још гори по Матакија. Сада је испало да је Џону Ваткинсу нанео штету!.. Џон Ваткинс је био покраден!.. А Џон Ваткинс није био човек који ће да престане са прогањањем, када је веровао да има крадљивца у рукама.

Јаднога Матакија ухапсише, затворише и није прошло ни дванаест часова када су почели да му суде и поред свега што је Сипријен могао да каже њему у прилог, осудише га на вешање... ако се не реши или не буде у могућности да врати *Јужну звезду*.

А како стварно није могао да је врати, јер је никада није ни узео, његова ствар је била јасна и Сипријен више није знао шта да ради да спасе несрећника, за кога је упорно веровао да није крив.

XXII

РУДНИК НОВЕ ВРСТЕ

Међутим је госпођица Ваткинс сазнала о свему што се догодило, како сцену са маскираним људима, тако и неуспех који је претрпео млади инжењер.

- Ох, господине Сипријене, рече му она, када ју је он обавестио о свему, зар ваш живот не вреди више од свих дијаманата света?

- Драга Алиса ...

- Не мислите више на све ово и одустаните убудуће од тих врста опита!

- Ви ми наређујете? упита Сипријен.

- Да! Да! одговори млада девојка. Наређујем. вам да престанете, као што сам вам наредила да предузмете... пошто сте вољни да примате моја наређења.

- Хоћу да извршавам сва! одговори Сипријен, узевши руку коју му је пружио госпођица Ваткинс.

Али када јој Сипријен саопшти пресуду изречену Матакију, била је ужаснута- поготову када је сазнала како је било учешће њеног оца у тој пресуди.

Ни она није веровала у кривицу јдног Кафра! И она је

заједно са Сипријеном хтела да учини све- да га спасе! Али како да то постигне и што је главно, како да придобије Цона Ваткинса, који је постао неумитни тужилац у овој ствари, за несрећника кога он лично терети сасвим неправедним оптужбама!

Ваља додати да фармер није успео да извуче никакво признање од Матакија, нити када му је показао вешала подигнута за њега, нити дајући му наде на милост, ако проговори. Зато је, пошто је морао да се одрекне сваке наде да икад пронађе Јужну звезду, постао неподношљиве нарави. Нико није смео да му приђе. Па ипак је његова кћи хтела да изведе последњи покушај.

Дан после изречене пресуде господин Ваткинс, кога је нешто мање мучила костобоља него обично, искористи овај одмор да среди своје хартије. Седећи за својим великим писаћим столом у облику ваљка од абонуса, украшеног жутим мозаиком, - диван остатак холандског господства, који је после многих промена стигао у овај забачени угао Грика земље - прегледавао је разне повеље својих поседа, своје уговоре и преписке.

Иза њега, Алиса је нагнувши се над ђерђев везла, не обраћајући много пажње на ноја Даду, који се својом уобичајеном важношћу тамо-амо шетао по сали, час бацајући поглед кроз прозор, чак великим, такорећи људским очима, пратећи покрете господина Ваткинса и његове кћери.

Одједном, на узвик фармеров госпођица Ваткинс живо подиже главу,

- Ова животиња је несносна! рече. Ево где ми узе једну повељу!.. Дада!.. Овамо!.. Врати то сместа!

Тек изговореним речима следила је бујица погрда.

- Ох, гадне ли животиње, прогутала ју је!.. Документ од тако великог значаја! Оригинал декрета којим се наређује експлоатација мог Коцјеа!.. То је неподношљиво!.. Али ја ћу је натерати да га избљује, па макар морао да је

задавим...

Црвен од беса, ван себе, Џон Ваткинс се нагло подигао. Трчао је за нојем, који је два-три пута обишао салу, а затим искочио кроз прозор - који је допирао до земље.

- Оче, рече Алиса, сва очајна због новог недела њене љубимице, умирите се, преклињем вас! Саслушајте ме!.. Разболећете се!

Али срџба господина Ваткинса достигла је врхунац. Бекство ноја још га је више раздражило.

- Не, рече гушећи се, то је одвише! Треба свршити с тиме!.. Не могу да се на тај начин одрекнем своје најважније повеље о поседу!.. Метак у главу уразумиће крадљивицу!.. Доћи ћу до моје повеље, дајем ти реч!

Алиса пође за њим сва уплакана.

- Преклињем вас, оче, смилујте се на јадну животињу! рече она. Зар је та хартија тако важ-на?... Зар се не може добити дупликат?... Да ли бисте желели да ми нанесете бол, убијајући пред мојим очима моју сироту Даду, за овако незнатну кривицу?

Али Џон Ваткинс ништа није хтео да чује и зверао је на све стране не би ли где запазио своју жртву.

Најзад је спази у тренутку када је бежала према колиби у којој је становао Сипријен Мере. Прислонивши пушку на раме, фармер је сместа принесе образу, али Дада, као да је погодила црне намере против ње, чим виде тај покрет, журно се склони иза куће.

- Чекај!... Чекај!... Стићи ћу те, проклета животињо! узвикнуо је Џон Ваткинс, пошавши према њој.

Алиса је у све већем ужасу пошла за њим, да изведе и последњи покушај.

Обоје стигоше пред кућу младог инжењера и обиђоше је. Ноја нигде није било! Дада је била невидљива! Међутим, било је немогуће да се већ била спустила низ узвишицу, јер би је приметили негде у околини фарме. Морала је да потражи заклон у колиби, ушавши кроз једна од врата или

прозор, који су се отварали позади.

То исто помисли и Џон Ваткинс. Зато се журно врати и закуца на главна врата.

Отворио их је Сипријен лично.

- Господине Ваткинсе!.. Госпођице Ваткинс!.. Срећан сам што вас видим код себе! рече прилично изненађен овом неочекиваном посетом.

Сав задихан, фармер му исприча целу ствар у неколико речи, али са каквим бесом!

- Па лепо, да потражимо кривца! одговори Сипријен, умоливши Џона Ваткинса и Алису да уђу у кућу.

- Уверавам вас да ћу га брзо удесити! понови фармер, витлајући пушком као каквим томаховком²⁵.

Тог тренутка поглед пун преклињања младе девојке даде Сипријену на знање сав њен ужас, који је осећала пред извршењем немераваног дела. Сместа је знао шта треба да ради, а то је било веома једноставно: решио је да не пронађе ноја!

- Ли, довикну на француском Кинезу, који је ушао, мислим да се ној налази у твојој соби! Привежи га и изведи вешто да побегне, док ја господина Ваткинса прошетам на супротној страни!

На несрећу, било је грешке у основи овог лепог плана. Ној се склонио баш у прву собу у којој отпочеше са трагањем. Сав се скупио, главе сакривене испод столице, али и поред тога видљив кар сунце у прдне.

Госцодин Ваткинс полети к њему.

- Ах, крадљивице, свршила си своје! рече.

Па ипак, колико год је био љутит, тренутно је застао пред глупошћу таквог дела: да пуца из највеће близине, у кући, која бар привремено није била његова.

Алиса се окренула плачући, да не би видела ништа од свега тога.

Тога часа је њена туга надахнула младог инжењера

---

25 Индијанска убојна секира.

сјајном мишљу.

- Господине Ваткинсе, рече одједном, вама је стало само до ваше хартије, зар не? Сасвим је непотребно да убијете Даду да бисте је повратили! Довољно је да јој се отвори стомак у коме се још свакако налази ваш документ! Хоћете ли ми дозволити да извршим операцију? Слушао сам у музеју курсеве зоологије и прилично добро ћу моћи да изведем овај хируршки покушај!

Било да је изглед на овакву вивисекцију²⁶ ласкао осветничком нагону фармера, било да је његов бес попуштао, или га је и нехотице дирнуо стварни бол његове кћери, тек од попусти и пристаде на овакво средње решење.

- Али не желим да изгубим свој докуменат! изјави он. Ако се не нађе у стомаку, тражићемо га на другом месту! Треба ми по сваку цену!

Операција није била изводљива тако лако како је то изгледало на први поглед, с обзиром на мирноћу сироте Даде. Ној, чак и мањег раста, има организам одиста страховито снажан. Тек што би га засекао челик импровизованог хирурга, било је сигурно да ће се стрпљивост претворити у побуну, да би затим прешла у дивљи бес и отимање. Зато позваше Лија и Бардика да асистирају Сипријену као његови помоћници.

Споразумеше се да прво вежу ноја. У том циљу ступила су у дејства ужад, од којих је Ли увек имао довољну залиху у својој соби. Затим помоћу неког система окова и чворова. око ногу и кљуна несрећне Даде, било јој је немогућно да пружи ма и најмањи отпор.

Али Сипријену то није било довољно. Водећи рачуна о осетљивости госпођице Ваткинс, хтео је да поштеди њеног ноја сваког бола, па му зави главу завојем натопљеним хлороформом.

После тога приступи операцији, не без извесног

---

26 Секцирање живих бића.

страховања о њеним последицама.

Алиса, узбуђена овим припремама, бледа као смрт, побеже у суседну собу.

Сипријен је прво руком опишао основицу врата животиње, да би тачно нашао положај желуца. То није било тешко, јер се желудац налазио у горњем делу грудног коша, прилично велике масе, тврде и отпорне, коју су прсти тачно осетили међу осталим меким суседним деловима.

Помоћу ножића пажљиво је тада засекао кожу на врату. Била је широка и млитава као у ћурке и покривена сивим паперјем, које се лако могло откинути. Овај засек није проузроковао скоро никакво крварење и оно се упило брисањем влажном крпом.

Прво је Сипријен нашао положај двеју или трију главних артерија, које је брижљиво уклонио у страну малим кукама од гвоздене жице, које је дао Бардику да их држи. Затим отвори бело, седефасто ткиво, које је затварало пространо удубљење над кључним костима и убрзо откри и желудац ноја.

Замислите кокошији бубац, отприлике сто пута дебљи и тежи, па ћете имати тачну представу какав је био овај резервоар.

Дадин желудац појавио се у облику смеђе кесе, веома растегнуте од хране и страних тела, које је прождрљива животиња прогутала у току дана или можда још много раније. Било је довољно видети овај меснати, крепки, здрави орган, па разумети да није претила никаква опасност да се приступи операцији.

Наоружан својим ловачким ножем, који му је Ли положио на дохват, пошто му је претходно наоштрио рез, Сипријен је направио у ову масу дубок засек.

Кроз мали отвор који је настао услед тога, лако је провукао руку до дна желуца.

Сместа је нашао и извукао докуменат за којим је

господин Ваткинс толико жалио. Био је смотан као клупче и без сумње мало изгужван, али потпуно нетакнут.

- Има и других ствари, рече Сипријен, који је ушао руком у удубљење, одакле је овог пута извукао куглу од слонове кости.

- Кугла за крпљење госпођице Ваткинс! узвикну. Кад помислим да има пет месеци како ју је Дада прогутала!.. Очигледно није могла да прође кроз доњи грлић!

Пошто је куглу предао Бардику, он настави са претраживањем, као што би то урадио археолог на остацима римског насеља.

- Бакарни свећњак, узвикну запрепашћен, извукавши одмах затим овај скупочени предмет, смрвљен, згњечен, спљоштен и зарђао, али ипак такав да се могао познати.

Смех Бардика и Лија био је тако бучан да се чак и Алиса вратила и није могла да им се и она не придружи.

- Метални новац!... Један кључ!... Чешаљ од рожине! продужавао је Сипријен, настављајући са својим инвентарисањем.

Одједном пребледе. Његови прсти напипаше предмет необичног облика!... Не... Није могло бити сумње шта је то било!.. Па ипак, просто није смео да верује таквој случајности! Најзад извуче руку из удубљења и подиже предмет који је ухватио...

Какав се крик оте са усана Џона Ваткинса!

Лужна звезда!

Да!... Чувени дијамант пронађен је недирнут, не изгубивши ништа од свога сјаја, те је при светлости с прозора блистао као какво сазвежђе.

Једино, необична појава, која је сместа изненадила све присутне, - променио је боју.

Од црног, каква је Лужна звезда некада била, претворила се у ружичасто - дивно ружичасто, што је још, уколико је то било могућно, повећало њену провидност и сјај.

- Мислите ли да ће то смањити њену цену? упита живо

господин Ваткинс, чим је могао да проговори, јер му испрва изненађење и радост пресекоше дах.

- Ни најмање! одговори Сипријен. Напротив, то представља још једну њену знаменитост више, која је убраја међу тако ретко камење из породице „дијаманти-камелеони” ... Одиста, изгледа да није хладно у желуцу Даде, јер обично нагле промене температуре изазивају промену боје обојених дијаманата, о којима се често товорило у научним кругрвима!...

- Ох, хвала богу, нађосмо те, лепотице моја! понављао је господин Ваткинс, стискајући дијамант у својој руци, као да жели да се увери да не сања. Много си ми брига нацела својим бекством, незахвална звездо, и више ти никада нећу дозволити да побегнеш!

Дизао ју је до висине очију, миловао погледом и чинило се да је готов да је прогута, по примеру Даде!

У међувремену је Сипријен од Бардика затражио иглу и груб конац, којим је брижљиво ушио нојев желудац, а затим, пошто је помоћу шава затворио засек на врату, ослободио га је веза, које су га спутавале.

Веома укочена, Дада је спустила главу и није изгледала расположена за бежање.

- Мислите ли да ће се повратити? упита Алиса, коју су више дирнуле патње њене љубимице, него појава дијаманта.

- Како да не, госпођице Ваткинс, повратиће се! одговори Сипријен. Зар бих приступио операцији да нисам био сигуран? Не! Кроз три дана неће бити ни трага, а Дади ће бити довољно два часа да се поврати и да поново стане да пуни чудну кесу коју смо испразнили!

Умирена овим обећањима, Алиса је упутила младом инжењеру поглед пун захвалности, који му је надокнадио све муке.

Тога часа, пошто је најзад успео да се увери да је био при чистој свести и да је одиста нашао свој чудесни дијамант,

Џон Ваткинс напусти прозор.

- Господине Мере, рече величанственим и свечаним гласом, учинили сте ми велику услугу и не знам како ћу вам се икада одузкити!

Срце Сипријеново задрхта снажно.

Да се одужи!... Ех! Господин Ваткинс је то могао да учини веома једноставно! Зар му је било толико тешко да одржи своје обећање и да му да своју кћер коју је обећао ономе ко му Јужну звезду буде вратио! А зар ово уистину није било као да ју је вратио из дубина Трансвала.

Ево шта је помислио у себи, али је био одвише горд да ту своју мисао изговори гласно, а сем тога био је скоро сасвим сигуран да ће се она сама по себи родити у фармеровој глави.

Међутим, Џон Ваткинс не рече ништа о томе и пошто својој кћери даде знак да пође с њим, напусти колибу и врати се својој кући.

По себи се разуме да је неколико тренутака касније Матаки поново стекао слободу. Али није требало много, па да јадник животом плати прождрљивост Даде и одиста је то срећно избегао!

XXIII

ВИТЕШКА ПЛЕМЕНИТОСТ

Срећни Џон Ваткинс, сада најбогатији фармер у Грика земљи, није могао да уради ништа боље, него да после прве гозбе приређене у част рађања *Лужне звезде*, приреди и другу, да би прославио њено васкрсење. Али овог пута је било сигурно да ће се предузети све мере предострожности, да не би поново нестала и Дада није била позвана на свечаност.

Гозба, која се одржава послеподне трећег дана, била је одиста сјајна.

Још ујутро је Џон Ваткинс сазвао цео скуп својих редовних гостију, поручио код месара комађе меса, које је било довољно да нахране чету пешадије и нагомилао у својој остави све намирнице, све кутије конзерви, све боце са вином и страним ликерима које су кантине у околини могле да испоруче.

Већ у четири часа, трпеза је била намештена у великој сали, боце су биле лепо поређане на полицама за посуђе и четвртине волова или оваца се пекле.

У шест часова, званице стигоше у својим најлепшим

оделима. У седам часова је бучност разговора била већ на врхунцу, тако да би и труби било тешко да надјача жагор. Ту је био и Матис Преторијус, који се умирио откако није морао да се плаши лоших шала Анибала Панталачија, па Томас Стил, сијајући се од снаге и здравља, посредник Натан, затим фармери, рудари, трговци и полицијаски официри.

По наређењу Алисе, Сипријен није могао да одбије да присуствује гозби, јер је млада девојка и сама била приморана да присуствује. Али су обоје били веома тужни, јер је било очигледно да педесетоструки милионер Ваткинс не помишља више да своју кћер да неком малом инжењеру „који не уме да прави чак ни дијаманте”! Да! Овако је овај себичњак поступио са младим научником, коме је у ствари дуговао за своје ново богатство!

Вечера се одржавала усред једва уздржаног одушевљења званица.

Испред срећног фармера - овога пута више не иза њега - блештала је при светлости свећа Јужна звезда, положена на јастуче од плавог сомота, двоструко заштићена металном решетком и стакленим звоном.

Њеној лепоти, неупоредивој бистрини и несравњивом сјају изговорено је већ десет здравица.

Владала је страшна врућина.

Усамљена и повучена у себе, госпођица Ваткинс као да ништа није чула. Гледала је у Сипријена, који је био исто толико утучен као и она и сузе су јој навирале у очи.

Три снажна ударца у врата од сале одједном прекидоше жагор и звекет чаша.

- Напред! викну господин Ваткинс својим промуклим гласом. Ко били да били, стижете у прави час, ако сте жедни!

Врата се отворише.

На прагу се појави високи, мршави лик Јакобуса Вандергарта.

Све званице погледаше веома изненађено у ову неочекивану појаву. У читавом крају се знало за разлоге који су раздвојили оба суседа, Џона Ваткинса и Јакобуса Вандергарта, те сви потајно задрхташе око стола. Сви су очекивали нешто озбиљно.

Наста дубока тишина. Све очи биле су уперене у старог резача драгог камења са белом косом. Овај је онако усправан, прекрштених руку са шеширом на глави, увијен у дугачак, црни капут за свечане прилике, изгледао као каква утвара освете.

Господина Ваткинса обузе неки неодређени ужас и притајена језа. Побледео је испод слоја руменила, које су му његове старе алкохоличарске навике насликале по јагодицама.

Па и поред тога, фармер је покушао да се брани против овог необјашњивог осећања, за које није знао шта га је изазвало.

- Ех, прошло је дуго времена, суседе Вандергарте, рече ословивши први Јакобуса, како ми нисте учинили задовољство да вас видим код себе! Каквим сте добром дошли вечерас?

- Довела ме је правда, суседе Ваткинсе! одговори старац хладно. Долазим да вам кажем да ће правда најзад победити и изићи на видело после помрачења од седам година! Долазим да вам објавим да је куцнуо час задовољења, да ступам у свој посед и да Коцје, које је увек носило моје име, одсада законски припада мени, као што је то пред правдом увек био случај!.. Џоне Ваткинсе, ви сте ме лишили власништва онога што ми је припадало!.. Данас вас закон лишава тог власништва и осуђује вас да ми вратите оно што сте ми узели!

Колико год се Џон Ваткине следио у први мах пред изненадном појавом Јакобуса Вандергарта и неодређеној опасности коју је најављивала, ипак га је његова сангвинична и прека природа гонила да безбрижно пређе

у напад пред непосредном и одређеном опасношћу.

Заваливши се у својој наслоњачи, он се насмеја веома презриво.

- Овај чичица је луд! рече, обраћајући се својим званицама. Увек сам мислио да му је глава начета!... Али изгледа да му се од пре извесног времена пукотина проширила!

За трпезом сви запљескаше на ову неотесаност. Јакобус Вандергарт се није ни померио.

- Најслађе се смеје, ко се последњи смеје! одврати он озбиљно, извукавши неку хартију из свог џепа. Џоне Ваткинсе, вама је познато да су вам, према противречној и дефинитивној пресуди потврђеној после призива, коју чак ни краљица не би могла да поништи, додељена земљишта која се налазе западно од двадесет и петог степеца географске дужине, источно од Гринвича, а да су мени додељена она која се налазе источно од овог меридијана?

- Тачно је тако, врли мој бенавко! узвикну Џон Ваткинс. И баш зато било би боље да легнете у кревет, ако сте болесни, него да узнемиравате честите људе који су за вечером и никоме ништа не дугују!

Јакобус Вандергарт разви ону своју хартију.

- Ево једне изјаве, рече блажим гласом, изјаве катастралног комитета, потписане од стране гувернера са прекјучерашњим датумом у Викторији - којом се констатује груба грешка која се до тога дана уносила у све планове Грика земље. Ова грешка, коју су починили геометри чија је дужност, пре десет година, била да промере овај округ, а који нису водили рачуна о магнетском одступању при одређивању тачног положаја севера, као што рекох, ова грешка извитоперила је све географске карте које су направљене на основу њихових премеравања. Према исправци, која је сада извршена, двадесет и пети степен географске дужине, пренет је на нашем упореднику три миље даље према западу. Ова,

одсада званична, исправка враћа ме у посед Коцјеа, које вам је припало, јер, према мишљењу свих правника, па и лично старешине суда, одредбе пресуде остају и даље на снази! Ето, Џоне Ваткинсе, шта сам дошао да вам кажем!

Било да фармер није потпуно разумео, било да је систематски одбијао да схвати, још једном је покушао да старом резачу драгог камења одговори смехом пуним презира.

Али овог пута смех је звучао лажно и није имао одјека за трпезом.

Пренеражени сведоци ове сцене упрли су очи у Јакобуса Вандергарта и изгледа да је на њих оставила дубок утисак његова озбиљност, убедљивост којом је говорио и она непоколебљива сигурност којом је одисала цела његова личност.

Посредник Натан је први изразио опште осећање.

- То што је господин Вандергарт рекао на први поглед не изгледа немогуће, примети он, обративши се Џону Ваткинсу. Потпуно је могла да се поткраде грешка при одређивању географске дужине, а најзад, не би ли било боље, пре но што за човек коначно изјасни, да се сачекају ближа обавештења?

- Сачекати обавештења! узвикну господин Ваткинс, лупивши песницом снажно о сто. Немам никаква посла са обавештењима!.. Брига мене за обавештења!.. Јесам ли овде код своје куће, да или не?... Јесам ли ушао у посед Коцјеа коначном пресудом, чију је пуноважност признао и овај стари крокодил?... Е. па шта ме се тиче све остало?... Ако неко хоће да ме узнемирава у спокојном поседовању својих добара, учинићу оно што сам већ једном учинио, обратићу се суду, па ћемо да видимо ко ће да добије парницу!

- Делатност суда је завршена, одврати Јакобус Вандергарт својом неумољивом умереношћу. Све се сада своди на чињенично питање: да ли двадесет и пети степен

географске ширине пролази, или не пролази, линијом која је назначена на катастарским плановима. А сада је званично признато да је у том погледу постојала грешка и неминовни је закључак, да Коцје има да ми се врати.

Рекавши то Јакобус Вандергарт показа званичну потврду коју је имао у руци и која је била снабдевена свим таксеним маркама и печатима.

Нелагодно осећање Џона Ваткинса очигледно је расло. Врпољио се на свом седишту, покушавао да се злурадо смеје, али му је то слабо успевало. Пуким случајем поглед му паде тог тренутка на *Јужну звезду*. Овај поглед му врати поверење које је почело да га напушта.

- Па и када би било тако, узвикну, и када бих морао да се одрекнем, и против сваке правичности, овог свог поседа, који ми је законским путем додељен и који мирно уживам већ седам година, шта мари најзад? Зар немам чиме да се утешим, па макар и овим накитом, који могу да понесем у џепу свога прслука и да га уклоним испред сваког изненађења?

- То је још једна заблуда, Џоне Ваткинсе, одговори Јакобус Вандергарт одсечно. *Јужна звезда* је одсада моја по истом праву као и сви остали производи Коцјеа, који се налазе у вашим рукама као и намештај у овој кући, вино у овим боцама и месо које је остало по чинијама!.. Све је овде моје, јер потиче из преваре чијом сам жртвом био!.. Не бојте се, додаде, предузео сам све мере предострожности!

Јакобус Вандергарт запљеска својим дугим мршавим рукама.

Одмах затим, на вратима се појавише полицајци у црним униформама, за којима је жустро ушао један шерифов официр, положивши једну руку на столицу.

- У име закона, рече, извршићу привремену заплону целокупне покретне имовине и свих општих вредности, ма какве биле, које се налазе у овој кући.

Сви су се дигли на ноге, изузев Џона Ваткинса. Фармер је клонуло лежао у својој наслоњачи, као да га је кап ударила.

Алиса му се бацила око врата и покушала да га окрепи нежним речима.

Јакобус Вандергарт га, међутим, није губио из вида. Посматрао је више сажаљиво но с мржњом, надгледајући истовремено и *Јужну звезду* која се сијала, блиставија но икада, усред овог пораза.

- Пропао!... Пропао!...

Дрхтаве усне господина Ваткинса могле су да изговарају само ове речи.

Тог тренутка се подиже Сипријен и гласом веома избиљним рече:

- Господине Ваткинсе, пошто је ваше благостање угрожено непоправљивом катастрофом, дозволите ми да у овом догађају видим само могућност да се приближим вашој госпођици кћери!.. Част ми је да вам затражим руку госпођице Алисе Ваткинс.

XXIV

ЗВЕЗДА КОЈА СЕ ГУБИ

Просидба младог инжењера изазвала је велико изненађење. Ма каква била осећајност њихових полудивљих природа, званице Џона Ваткинса могле су само да одобравају бурно. Толико их је такво некористољубље дирнуло.

Оборених очију, узбуркана срца, Алиса је можда била једина коју корак младог инжењера није изненадио и она је нема стајала крај свога оца.

Несрећни фармер, још увек поражен страховитим ударцем који га је снашао, подигао јег главу. Одиста је довољно познавао Сипријена да би знао да ће, дајући му своју кћер, истовремено обезбедити и будућност и срећу Алисину, али ипак није хтео, чак ни једним знаком, да покаже да не види више никакве препреке за овај брак.

Сипријен који се сада збунио због свог јавног иступања, на које га је нагонила сила његове љубави, осетио је такође сву необичност тога и почињао да себи пребацује што није боље господарио собом.

Усред опште збуњености, уосталом сасвим разумљиве,

Јакобус Вандергарт учини један корак према фармеру.

- Џоне Ваткинсе, рече, не бих желео да злоупотребљавам своју победу и нисам од оних који ногама газе своје оборене непријатеље! Тражио сам своје право, јер мушкарац то увек треба да чини! Али из искуства знам оно што ми је мој адвокат поновио, да се строго придржавање закона каткада граничи са неправдом, а не бих хтео да невина бића носе терет кривице коју нису починили!... Осим тога, сам сам у свету и већ близу гроба! Шта ће ми толика богатства, ако ми није дозвољено да их поделим?... Џоне Ваткинсе, ако пристанете да сједините ово двоје деце, ја их молим да као мираз приме *Јужну звезду*, која мени ничему не би служила! Поврх тога, обавезујем се да их учиним својим наследницима и да на тај начин, колико је могуће, поправам и нехотице штету, нанету вашој љупкој кћери!

После ових речи међу присутнима дође до, како то скупштински извештачи називају, „живог покрета интересовања и симпатије.” Сви погледи били су уперени у Џона Ваткинса. Његове очи се одједном овлажише и он их покри дрхтавом руком.

- Јакобусе Вандергарте! узвикну најзад, не могући да уздржи своја бурна осећања, Да! Ви сте ваљан човек и племенито се светите за зло које сам вам учинио, стварајући срећу за ово двоје деце.

Ни Алиса, ни Сипријен нису били у стању да одговоре, бар не гласно, али њихови погледи говорили су уместо њих.

Старац пружи руку свом противнику, а господин Ваткинс је топло прихвати. Очи свих присутних биле су влажне - чак и очи старог, седог полицајца, који је, међутим, изгледао сув, као двопек Адмиралитета. Његово лице било је сада исто толико доброћудно и благо, колико је мало пре било сурово и опако. Строго лице Јакобуса Вандергарта опет је добило свој свакодневни израз ведре доброте.

- Заборавимо на све, узвикну, и пијмо у здравље ове деце
- уколико нам то господин шерифов службеник дозволи -
са вином које је запленио!

- Службенику шерифа каткада је дужност да забрани
продају пића која подлежу трошарини, рече чиновник
смешећи се, али никада није забранио његову потрошњу!

После ових расположених речи почеше да круже боце и у
сали завлада атмосфера искрене срдачности.

Седећи с десне стране Џона Ваткинса, Јакобус
Вандергарт ковао је с њим планове за будућност.

- Продаћемо све и поћи ћемо за децом у Европу! рече.
Настанићемо се близу њих, негде ван града, па ћемо још
имати лепих дана!

Алиса и Сипријен седећи једно поред другог, разговарали
су тихо на француском, - а овај разговор свакако је био
ништа мање занимљив, судећи по живости ово двоје.

Било је топло као никада. Нека тешка несносна врућина
сушила је усне на рубу чаша и претварала све званице у
електричне машине, готове да бацају искре. Узалуд су
прозори и врата били отворени. Ни најмањи дах ветра није
заталасао пламен свећа.

Сви су осећали да је постојало само једно могућно
решење атмосферског притиска: једна од оних олуја,
праћена грмљавином и плаховитом кишом, која у Јужној
Африци личи на заверу свих природних елемената. Оваква
олуја се очекивала и надали су јој се као неком олакшању.

Изненада муња зеленкастом светлошћу осветли сва лица,
а одмах затим се над равницом проломи грмљавина,
објављујући почетак концерта.

Уто нагли удар ветра продре у салу, погаси сву светлост. А
затим, без икаквог прелаза, отворише се славине неба и
поче потоп.

- Јесте ли одмах после грмљавине чули неки незнатни,
одсечни шум? упита Томас Стил, док су прозоре нагло
затварали и поново палили свеће. Као да је прело неко

стаклено звоно!

Сместа се сви погледи и нехотице пренеше на *Јужну звезду*.

Дијамант је нестало.

Па ипак, ни гвоздени кавез, ни стаклено звоно нису били померени са свог места и било је очигледно немогуће да ју је ма ко дирнуо.

Ова појава је изгледала као какво чудо.

Сипријен, који је био нагнут напред, виде на јастучету од плавог сомота на месту дијаманта неку врсту сиве прашине. Није могао да угуши крик запрепашћења и једном речју објасни шта се догодило.

- *Јужна звезда* се распрснула!... рече.

У Грика земљи цео свет зна да је то специјална болест дијаманата из овог краја. О томе се не говори, пошто то знатно смањује њихову вредност; али чињеница је, да се услед неког необјашњеног молекуларног дејства, најдрагоценије камење каткад распрсне као најобичнија жабица. У том случају од њега не остаје ништа, сем мало пепела, који се може користити једино у индустријске сврхе.

Младог инжењера је очигледно много више занимала научна страна овог немилог догађаја, него ли огромна штета која је произишла из њега.

- Није необично, рече усред општег пренеражења, што се камен распрснуо под оваквим условима, већ је чудно што је чекао до данашњег дана с тиме! Обично се то код дијаманата догађа раније, или бар најдаље десет дана после брушења, зар није тако, господине Вандергарте?

- Сасвим тачно и ето, први пут у свом животу видим да дијамант прсне три месеца после брушења? изјави старац са уздахом. Хајде! Писано је да *Јужна звезда* не буде ничија! додаде. А када само помислим да је било довољно да бисмо спречили њену пропаст да намажемо камен лаким слојем масти...

- Одиста? узвикну Сипријен са задовољством човека који је најзад нашао решење неког проблема. У том случају све је објашњено! Крхка звезда добила је без сумње у Дадином стомаку заштитни слој који ју је спасавао до данашњег дана! Збиља! Било би боље да се распрснула пре четири месеца и да нас је поштедела читавог пута преко Трансвала.

Тог тренутка приметише како се Џон Ваткинс, коме је изгледа било рђаво, промешкољио у својој наслоњачи.

- Како можете да тако олако узимате овакву несрећу! рече најзад сав црвен од љутине. Вере ми, сви ви тако пријатељски разговарате о ових педесет милиона, који су се претворили у дим, као да се ради о некој цигарети!

- Што доказује да смо филозофи! одговори Сипријен. Треба бити мудар, када је мудрост постала потреба.

- Филозофа има на претек! одврати фармер. Али педесет милиона су педесет милиона и не могу да се нађу у свакој коњској стопи! Ох, видите ли, Јакобусе, ви сте ми данас, не мислећи, учинили велику услугу! Мислим да бих и ја прснуо као какав кестен да је *Јужна звезда* још била моја.

- Шта хоћете? јави се поново Сипријен, нежно посматрајући поред себе свеже лице госпођице Ваткинс. Вечерас сам управо освојио тако драгоцен дијамант, да не би могао да ме дирне губитак никаквог другог!

Тако се заврши једним узбудљивим догађајем, достојним његове кратке и тако бурне историје, каријера највећег брушеног дијаманта, који је свет икада видео.

Овај крај, како се може лако замислити, у многome је допринео да се потврде разна сујeverја, која су о њему кружила по Грика земљи. Више но икада Кафри и рудари сматрали су као неминовним да крупно камење доноси несрећу.

Јакобус Вандергарт, који је био поносан што га је брусио и Сипријен, који је намеравао да га поклони Рударској школи, у основи су били више ојађени, него што су то

хтели признати, после тако неочекиваног расплета. Али све у свему свет је и даље ишао својим путем и не би могло да се каже да је богзнашта изгубио.

Међутим, сви ови догађаји, болна узбуђења, губитак свог богатства, а затим и губитак *Јужне звезде* озбиљно су погодили Џона Ваткинса. Пао је у кревет, венуо током неколико дана, а затим се угасио. Ни предана нега његове кћери и Сипријена, па чак ни мушка охрабрења Јакобуса Вандергарта, који се сместио поред његовог узглавља, покушавајући да му улије срчаности, нису могли да ублаже страшни удар. Узалуд му је овај одлични човек причао о плановима за будућност, говорио му о Копјеу као њиховом заједничком имању, питао га за мишљење о мерама које је требало предузети, укључивши и њега у све намераване послове, стари фармер је био повређен у свом поносу, у својој сопственичкој манији, свом егоизму и свим својим навикама; осећао се изгубљеним.

Једно вече привукао је к себи Алису и Сипријена, саставио њихове руке и без речи издахнуо. Није ни за петнаест дана преживео своју драгу звезду.

Одиста је изгледало да је постојала тесна веза између богатства овог човека и судбине необичног камена. Толико је у њима било подударности да су до извесне мере дале објашњење, иако без оправдања у очима разума, за сујеверне идеје које су у том погледу кружиле по Грика земљи. *Јужна звезда* је одиста „донела несрећу” свом сопственику, у смислу, што је долазак неупоредивог драгог камена на позорницу света, обележавао уједно и опадање благостања старог фармера.

Али брбљивци из логора нису видели да је право порекло ове несреће било у самим кривицама Џона Ваткинса - кривицама које су у себи носиле клицу, као какву фаталност, непријатности и пропасти. Многе недаће на овом свету се приписују некој тајанственој злој срећи, чија су једина основа ако се човек удуби у суштину ствари, дела

оних које је задесила! Постоје и незаслужене несреће, али је строго узевши много већи број оних логичних несрећа, које се, као закључак неког силогизма, сведе на премисе постављене од стране дотичног лица. Да је Џон Ваткинс био мање везан за своју добит, да није придавао претерену и скоро злочиначку важност оним малим кристалима угљеника, које називају дијамантима, примио би хладно откриће и нестанак Јужне звезде као што је то био случај код Сипријена - и његово физичко и морално здравље, не би били изложени удару овакве врсте. Али је он своје срце уложио у дијаманте и због дијаманта је морао да настрада.

Неколико недеља касније, на велику радост свих, објављено је једноставно венчање Сипријена Мере и Алисе Ваткинс. Алиса је сада била жена Сипријенова. Шта је она могла да тражи више на овоме свету ?

Уосталом, млади инжењер је био богатији него што је она мислила и него што је и сам веровао.

Открићем *Јужне звезде*, његов клејм, а да он то није ни слутио, стекао је знатну вредност. За време његовог пута по Трансвалу, Томас Стил га је и даље експлоатисао и како је експлоатација била веома плодна, стизале су понуде са свију страна да откупе његов део. Продао га је за сто хиљада франака готовог новца, пре свог одласка У Европу.

Алиса и Сипријен ускоро су напустили Грика земљу да би се вратили у Француску; но претходно су обезбедили даљи живот Лија, Бардика, и Матакија - а у том добром делу хтео је да учествује и Јакобус Вандергарт.

Стари резач драгог камења продао је своје Копје неком друштву, на чијем челу се налазио некадањи посредник Натан. Пошто је срећно извршио ликвидацију, пошао је у Француску за својом усвојеном децом која су, благодаревни раду Сипријеновом, његовим признатим заслугама и дочеку који су му приредили научни крутови по његовом повратку, осигурао себи и благостање, пошто је претходно обезбедио своју срећу.

Што се тиче Томаса Стила, који се вратио у Ленкешајр са двадесетак хиљада ливри стерлинга, и он се оженио: сада лови лисице као прави џентлмен и свако вече попије боцу порто вина; али то није оно најбоље што је учинио.

Вандергарт Коцје није још исцрпен и још увек сваке године даје, приближно петину дијаманата који се извозе из Капа. Али ниједан рудар није више био зле или добре среће да у њему нађе неку другу *Јужну звезду*.